

В. Я. Мороз

**ЕКСПРЕСИВНИЙ ДИСКУРС:
СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ
ВИРАЖЕННЯ**

Монографія

Вінниця • «Нілан-ЛТД» • 2017

Валентина МОРОЗ

**ЕКСПРЕСИВНИЙ ДИСКУРС:
СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ**

Монографія

Вінниця
«Нілан-ЛТД»
2017

УДК 811.161.2'367'42

ББК 81.411.1-22

М 80

Рецензенти:

А. М. Поповський, доктор філологічних наук, професор,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Т. В. Філат, доктор філологічних наук, професор, «ДЗ»
Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України.

Мороз В.Я.

М 80 Експресивний дискурс: синтаксичні засоби вираження: монографія /

В. Я. Мороз – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 106 с.

ISBN 978-966-924-716-2

У монографії досліджуються сегментовані побудови з називним уявлення і називним теми як засоби експресивного синтаксису, вказано на їхню поліфункційність, визначено їхні лексико-семантичні та структурно-синтаксичні особливості. Проаналізовано конструкції з суб'єктивно-модальним значенням і сегменти з питальною інтонацією як різновиди називного уявлення.

Монографія призначена для лінгвістів, журналістів, істориків, а також для всіх, хто цікавиться культурно-історичними та мовними питаннями.

УДК 811.161.2'367'42

ББК 81.411.1-22

ISBN 978-966-924-716-2

© Мороз В.Я, 2017

© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

3
ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
ДО ПРОБЛЕМИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ	
ЛІНГВІСТИЦІ	11
1.1. Співвідношення інтелектуальної й афективної сфер мови.....	11
1.2. Компонентна структура категорії експресивності.....	13
1.3. Про поняття експресії на синтаксичному рівні.....	17
РОЗДІЛ 2.	
ТЕОРІЯ СЕГМЕНТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	22
2.1. До питання вивчення сегментованих конструкцій.....	22
2.2. Називний уявлення - особливий тип сегментованої конструкції.....	30
2.3. Синтаксичний статус називного уявлення.....	35
2.4. Про лінгвістичний термін «називний уявлення».....	40
2.5. Про так звані «словесні» називні уявлення.....	43
РОЗДІЛ 3.	
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
КОНСТРУКЦІЙ З НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ	46
3.1. Функції називного уявлення в художньо-літературному тексті.....	46
3.2. Лексико-семантичні особливості конструкцій з називним уявлення.....	52
РОЗДІЛ 4.	
СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЙ З	
НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ	58
4.1. Структурна характеристика називного уявлення.....	58
4.2. Морфолого-синтаксичні особливості еквівалентів називного уявлення.....	62
4.3. Називний уявлення з погляду співвіднесеності з базовою частиною.....	67
РОЗДІЛ 5.	
КОНСТРУКЦІЇ З СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ І	
СЕГМЕНТИ З ПИТАЛЬНОЮ ІНТОНАЦІЄЮ ЯК РІЗНОВИДИ	
НАЗИВНОГО УЯВЛЕННЯ	72

5.1. Конструкції з суб'єктивно-модальним значенням як різновиди називного уявлення.....	72
5.2. Сегменти з питальною інтонацією як різновиди називного уявлення.....	72
ВИСНОВКИ.....	86
ЛІТЕРАТУРА.....	91

ВСТУП

Феномен експресивного дискурсу виявляється в синтаксичних засобах його вираження. Ще В.В.Виноградов зауважував: «Історія експресивних форм мовлення й експресивних елементів мови взагалі в мовознавстві є малодослідженою, шляхи і напрямки їхнього розвитку в окремих конкретних мовах не з'ясовані» (Виноградов, 1955, с. 60-87). Подібне зауваження не втратило своєї актуальності й у наші дні. Починаючи з 60-х років у лінгвістичній літературі з'явився термін «експресивний синтаксис». Спеціальне призначення експресивних синтаксичних побудов, як відзначають учені, виявляється не тільки в тому, щоб «передати адресату ту чи іншу інформацію, а й привернути його увагу до неї, максимально акцентувати її і таким чином посилити її дієвість» (Іванчикова, 1966, с. 238). Термін «експресивний синтаксис» закріпився за певним колом синтаксичних побудов. До них належать сегментовані, парцельовані побудови, конструкції з суб'єктивно-модальним значенням і сегменти з питальною інтонацією, ланцюги номінативних речень, у значній своїй частині інфінітивні побудови, конструкції з лексико-синтаксичним повтором та деякі інші. Серед експресивних синтаксичних побудов вирізняються сегментовані та парцельовані утворення. Спільною рисою усіх сегментованих конструкцій є їхня виразна двочленність: у першій частині конструкції що-небудь називається, у другій же частині подається характеристика названого (Іванчикова, 1965, с. 14-15). Наприклад, у сегментованій конструкції з двох речень «**Народ!** Слово вдарило мені в саме серце, і я схопився, забувши про втому, про спочинок, готовий їхати, мчати, доганяти волю і долю» (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 255) виділяються два сегменти: **Народ!** - тема; **Слово** вдарило мені в саме серце, і я схопився, забувши про втому, про спочинок, готовий їхати далі, мчати, доганяти волю і долю - рема. Зазначені конструкції вперше виділив О.М.Пешковський (1956, с. 404). З сучасних мовознавців такі побудови досліджували О.С.Попов, І.П. Распопов, К.А.Рогова, Т.Р.Коновалова, Л.Ф.Шильникова, З.К.Тарланов, М.П.Харченко, П.С.Дудик, В.І.Кононенко та ін.

Парцеляція, або розчленування єдиної граматичної структури на частини, є синтаксичним явищем, яке потребує наукового вивчення в художньо-літературних і публіцистичних текстах. До цієї проблеми звертались Рибаків Р.О., Іванчикова О.О., Ванников Ю.В., Рогова К.А., Сквородников О.П., Єфремов О.Ф. На матеріалі німецької мови подібні побудови вивчали Лисиченко Р.П., Турсунов Б.П., Адмоні В.Г.; французької мови – Вітман Ж.А., Сержан Л.С., Степанова Ю.С.; англійської – Петрашевська Ж.Є., Стрельцов В.М., Філонова Н.К. Парцеляції присвячені кандидатські дисертації Ступакової Л.І. (1975), Старовойта Ю.Л. (1993), М'ясищевої Н.М. (1993) та інших. Значна кількість праць свідчить про універсальний характер цього явища. З середини 60-х років парцеляція ототожнювалась з приєднанням (Валгіна Н.С. (1991), Реферовська Є.А. (1973), Гак В.Г. (2000) або розглядалась як складова частина цієї системи. (Турсунов Б.П. (1975), Платонова В.А. (1973). У кінці 60 – 70-х років вчені почали досліджувати структурні особливості парцельованих конструкцій, їхні інтонаційні характеристики (Лисиченко Р.П. (1972), Стрельцов В.М. (1973), Сержан Л.С. (1973), експресивність і стилістичні функції (Платонова В.А. (1973), Турсунов Б.П. (1975). У кінці 70 – 80-х років, а також у 90-ті роки з'являються праці, присвячені вивченню комунікативно-прагматичних функцій парцеляції і приєднання (Суровенкова Л.С. (1982), Вільчицька О.А. (1991). У працях Суровенкової Л.С. і Вільчицької О.А. обґрунтовується думка, що парцеляція і приєднання – різні синтаксичні явища. Мовознавці, які розглядають парцеляцію на формально-граматичному рівні, використовують термін „приєднання”. Відповідно до цього розчленовані структури називають приєднувальними конструкціями (ПК). Учені, які розглядають явище розчленування єдиної граматичної структури на частини на логіко-семантичному та інтонаційному рівнях (рівень мовленнєвого або актуального членування), використовують термін „парцеляція”, а структури, які утворюються в результаті членування, парцельованими конструкціями (Пар. К).

У сучасній україністиці актуальною є проблема вивчення синтаксичної категорії модальності і засобів її вираження. Виділено два напрямки у трактуванні цього явища. Прихильники вузького розуміння розглядають модальність як категорію, яка характеризує ту чи іншу міру реальності/нереальності висловлювання, а прихильники широкого розуміння модальності до неї зараховують виражене знаковими засобами ставлення мовця до дійсності, змісту мовлення, до співбесідника, до самого себе, до форми мовлення, навіть до емоційно-експресивної оцінки повідомлюваного. Причиною виникнення значної кількості протилежних думок вважаємо той факт, що сам термін «модальність» запозичений у мовознавство з іншої галузі знань – абстрактної логіки. Розглянемо найважливіші засоби, які формують суб'єктивну модальність речення на всіх структурних рівнях мови: 1) на лексичному рівні: значний за обсягом клас займенників, прислівників, коротких форм прикметників, дієслів, часток, вигуків, сполучників та вставних слів з модальним відтінком, фразеологічних сполук, синонімів, антонімів, метафор, просторіч, діалектизмів, різних пластів лексики, а також лексем з послабленими (або взагалі відсутніми) первинними номінативними функціями, які можуть нести в реченні індивідуальні характеристики ставлення мовця до повідомлюваного; 2) на граматичному рівні: синтетичні й аналітичні морфологічні форми повнозначних слів та службових лексем, що мають модальну семантику, синтаксичні засоби вираження модальних значень; 3) на рівні словотвору: система суфіксів оцінки, постфіксів, префіксів та ін.; 4) на морфологічному рівні: форми способу, модальні дієслова, підсилювальні частки, дієприслівникові та дієприкметникові звороти, протиставні сполучники, займенники; 5) на синтаксичному рівні: еліipsis, повтори, паралельні конструкції, інверсія, вставні слова й речення, синтаксичні фразеологізми, уточнення, порівняння, звертання, однорідні та відокремлені другорядні члени речення та ряд інших структур, за якими закріплена функція актуалізації широкої гами смислових одиниць сфери суб'єктивної оцінки.

Експресивні засоби мови синтаксичні, вони реалізуються в реченні. В реченні експресивність досягається за допомогою засобів мови, не пов'язаних з певними синтаксичними конструкціями (інтонація, порядок слів), і за допомогою спеціальних експресивних конструкцій. До засобів експресивного синтаксису в значній своїй частині належать інфінітивні речення. Основні синтаксичні ознаки цих побудов: 1) наявність у їхній структурі незалежного предикативного інфінітива; 2) присутність при незалежному інфінітиві особливого члена речення, вираженого давальним відмінком із значенням непрямого суб'єкта; 3) відношення між дією, названою незалежним предикативним інфінітивом, і непрямым суб'єктом, вираженим давальним відмінком, мають модальний характер.

Ланцюги номінативних речень набули поширення в українській літературній мові порівняно недавно. Проте вони посіли помітне місце і стали важливим засобом художнього зображення дійсності. Сфера поширення ланцюжків номінативних конструкцій порівняно вузька – це переважно різноманітні художні твори. Це пояснюється тим, що специфіка таких побудов, основне їхнє призначення полягає у створенні статичних описів. Такі особливості відтворення думки у тексті характерні саме для художніх творів. Окрім відтворення статичних описів, ланцюги номінативних речень використовуються для зображення динаміки, психічного стану людини тощо. Речення цього типу можуть виконувати в художньому тексті цілий ряд функцій. Функціонування ланцюжків номінативних речень (поєднання 2 і більше подібних одиниць, що мають спільну комунікативну настанову) є одним з яскравих прикладів реалізації мовленнєвої експресії на синтаксичному рівні у художніх текстах. Синтаксичний статус ланцюжків номінативних речень у системі односкладних речень мовознавці визначають по-різному. Питання їхньої синтаксичної специфіки висвітлюється у працях таких російських дослідників: М.Лужковської, О.Попова, О.Іванчикової. В українському мовознавстві це питання розглядається у працях П.Дудика, А.Загнітка, В.Чабаненка, І.Сушинської та ін. М.Лужковська у своїх дослідженнях виділила дві групи ланцюжків номінативних речень (однорідні

та неоднорідні) на підставі смислових відношень між іменами, які вони утворюють. О.С.Попов пише про місце, яке вони займають у тексті. І.М.Сушинська зазначає, що ланцюжки номінативних речень порушують монолітність складного синтаксичного цілого, що зумовлює актуалізацію змісту, окресленого групою односкладних речень. Вона наголошує, що, на відміну від розчленованих побудов, де сегмент і парцелят формально подібні до номінативних речень, не є семантично і структурно автономними, кожне номінативне речення у складі ланцюжка є самостійною предикативною одиницею. При розгляді своєрідної будови ланцюжків вона здійснила лексичний і граматичний їхній аналіз та звернула увагу на лексичне наповнення іменників – головних членів, поєднаних у ланцюжки номінативних речень. Таким чином, учені намагаються з'ясувати лінгвістичну суть ланцюгів номінативних речень, визначити їхні функціональні особливості, місце знаходження у тексті, указати на їхню відмінність від інших засобів експресивного синтаксису.

Деякі учені досліджують ланцюжки номінативних речень на функціонально-семантичному рівні і виділяють різні їхні типи. Інші розглядають структурно-семантичну типологію ланцюгів номінативних речень та специфіку їхнього функціонування. Досліджуючи синтаксичні особливості художніх і публіцистичних текстів ми брали до уваги систему мовних засобів, яка сформувалася в результаті відбору і творчого використання синтаксичних явищ національної мови не тільки для вираження певного змісту творів, а й для естетичного впливу на читача. Елементи літературно-обробленого синтаксису у художніх і публіцистичних текстах найяскравіше виявляються завдяки чіткій, виразній сумірності різних синтаксичних одиниць, конструкцій, стилістичних фігур.

До сьогодні залишається дискусійним питання про сегментовані конструкції, які можна кваліфікувати як еквіваленти називного уявлення. Крім цього, осторонь залишається проблема дослідження називного уявлення і його еквівалентів як компонентів у складі поетичних і публіцистичних текстів. Багатоаспектний підхід до виявлення смислових і структурних особливостей

СК, їхніх функціональних можливостей потребує дослідження структури і семантики одиниць у лівобічній і правобічній позиціях тексту. На сьогодні актуальним є вирішення інтерпретації репризних та антиципаційних сегментованих побудов як засобів синтаксичної експресії в усному мовленні, художньо-літературних текстах, мові сучасної публіцистики та періодики.

РОЗДІЛ 1.**ДО ПРОБЛЕМИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ
ЛІНГВІСТИЦІ****1.1. Співвідношення інтелектуальної й афективної сфер мови**

Проблема експресивності є актуальною в сучасному мовознавстві. По-перше, в останні десятиріччя в проблематиці мовознавчих праць відбулася деяка переорієнтація, пов'язана з дослідженням мови не стільки як системної організації, скільки як комунікативно-прагматичної. Це привернуло увагу лінгвістів до вивчення експресивної функції мови. По-друге, питання експресії потребує детального дослідження на всіх структурних рівнях мови, зокрема на синтаксичному. Існує багато термінів, які використовуються паралельно з терміном «експресія»: «емоційність», «афективність», «емотивність», «емфаза» та інші. Деякі мовознавці ототожнюють експресивність з емоційністю, інші вчені в експресії вбачають насамперед оцінно-виражальну характеристику мовного елемента, тобто мовна експресія трактується як інформація про емоційний стан людини. Великого поширення набув погляд, згідно з яким експресія кваліфікується як явище багатоконцентне. Найбільш детально питання експресії обґрунтовується в праці Г.М.Акімової «Нове в синтаксисі сучасної російської мови» (1990). Авторка зазначає, що експресію, як правило, визначають на лексичному рівні, проте як на лексичному, так і на інших структурних рівнях мови виявляються такі істотні проблеми:

- 1) співвідношення інтелектуальної (номінативної, інформаційної, раціональної, логічної) й афективної сфер мови;
- 2) належність афективної сфери мові чи мовленню;
- 3) визначення складових компонентів афективної сфери (експресивність, емоційність, образність, інтенсивність і т.п.).

Проблему співвідношення інтелектуальної й афективної сфер мови вперше поставив французький лінгвіст Ш.Баллі, який вважав афективний чинник обов'язковим компонентом будь-якого висловлення. На його думку, кожне висловлення складається з двох стадій: перший етап - це

інтелектуальне, інформативне, а другий - емоційне (афективне), яке вказує на ставлення мовця до повідомлюваного. Однак пропорції поєднання логічних і емоційних елементів різні. Ш.Баллі зауважував, що «людська думка постійно прагне до того чи іншого полюсу, ніколи не досягаючи їх повністю. В одному випадку вона матиме логічну доміную, а в іншому - емоційну» (Баллі, 1961, с. 182). Французький лінгвіст розглядає мову як «систему виражальних засобів, які відбуваються одночасно з актом мислення, вони становлять собою інший бік цих розумових актів, обернену зовні» (Баллі, 1961, с. 29). Однак в оцінці ролі інтелектуального й афективного чинників Ш.Баллі надає перевагу афективній сфері. Подібне трактування афективного фактора знаходимо у Ж.Вандрієса. На його думку, немає такої фрази, у якій би не додавались афективні елементи (Вандрієс, 1937, с. 135). До цієї проблеми звертались і члени Празького лінгвістичного гуртка. Так, В.Матезіус, говорячи про співвідношення двох компонентів висловлення, стверджує, що висловлення, з одного боку, охоплює ті явища дійсності, які настільки привернули нашу увагу, що ми хочемо про них щось сказати, з другого - виражає наше ставлення до цієї дійсності. Це два головні моменти у кожному висловленні, а разом з тим також і вияв двох головних актів, на основі яких виникає висловлення - акту називного, або номінативного, і акту фразоутворюючого. Наше мовлення, однак, такою мірою вже автоматизоване, що ми ці два акти, як правило, навіть не усвідомлюємо (Матезіус, 1967, с. 447). Ш.Баллі вважає експресивність ознакою мовлення, хоч відзначав, що афективність може потенційно модифікувати факти та ідеї, а це вже повинно належати мові. Думка про те, що експресивність є рушійною силою мовного розвитку, була висловлена і Є.Куриловичем (1962). В.Матезіус, не відокремлюючи називне й експресивне від мовної системи, вважає, що фоном для називного акту є в цілому словниковий склад мови, а для формоутворюючого акту, де той, хто говорить, виражає своє ставлення до називного акту, - моделі речення. Сучасні лінгвісти, торкаючись цієї проблеми, відносять афективну сторону висловлення частіше до мови, ніж до мовлення. Так, Г.О.Золотова (1986) стверджує, що афективний (експресивний) фактор і інтелектуальний чинник

повинні розглядатися на мовному рівні. Подібні міркування збігаються з думкою Матезіуса про те, що у формоутворюючому акті виявляється ставлення мовця до номінативного акту.

1.2. Компонентна структура категорії експресивності

У деяких мовознавчих працях, присвячених лексичній семантиці, експресивність постає як семантична категорія поряд з такими стилістичними категоріями, як «емоційність», «оцінність», «образність», «спонукальність» і т.п. «Експресивність - це ефект, який виникає внаслідок особливих семантичних компонентів, які створюють цей ефект», - пише В.М.Телія (Телія, 1986, с. 7). Серед семантичних компонентів, які створюють ефект експресивності, дослідники називають емоційність, оцінність, образність та інтенсивність. Емоційність вважається найбільш виразним компонентом експресивності і, як правило, фігурує головною складовою частиною семантичної структури категорії експресивності. В трактуванні категорії емоційності і її відношення до категорії експресивності накреслились три напрямки. Прихильники першого напрямку, який пов'язаний з іменами таких лінгвістів, як О.С.Ахманова, Р.О.Будагов, Л.А.Булаховський, В.В.Виноградов, В.А.Звегінцев, О.О.Реформатський, О.І.Єфімов, Ж.Вандрієс, Ш.Баллі, Р.Якобсон та інші, ототожнюють поняття «емоційний» з поняттям «експресивний». Так, Ш.Баллі під афективністю розуміє вираження ставлення мовця до висловлення. Афективне Ш.Баллі прирівнює до експресивного. Аналогічне трактування експресивного знаходимо в Р.Якобсона. «Так звана емотивна, або експресивна, функція... виражає ставлення того, хто говорить, до того, про що він говорить» (Якобсон, 1975, с. 198).

Прихильники другого напрямку розмежовують поняття «експресивність» і «емоційність». Є.М.Галкіна-Федорук стверджує, що емоційні елементи в мові служать для вираження почуттів людини, а експресивні - призначені для підсилення «виразності й образності як при вираженні емоцій, вираженні волі, так і при вираженні думки», іншими словами, «експресія в мові не завжди емоційна» (Галкіна-Федорук, 1958,

с. 121). Експресивність, таким чином, є категорією більш загальною і співвідноситься з емоційністю як загальне і часткове. Аналогічний погляд представлений у дослідженні Н.А.Гастилене (1972, с. 159-167). Вона включає емоційність до складу експресивності поряд з іншими двома компонентами: інтенсивністю й образністю. В.І.Шаховський (1975), розрізняючи експресивність і емоційність (емотивність), пропонує цілий ряд диференційних ознак, за якими ці категорії вирізняються: 1) експресивність поєднана з уявленнями, а емотивність виражає почуття, відчуття; 2) експресивність - це посилення дієвої сили впливу висловлення, його характеристика, а емотивність передбачає вираження почуттів людини, її ставлення, її оцінки до предмета думки; 3) емотивність має тісний зв'язок з оцінністю і суб'єктивністю, оскільки виражає почуття, афектацію. Експресивність не має такого зв'язку з оцінністю і суб'єктивністю; 4) експресивність передбачає наявність референта, оскільки спрямована на нього, але наявність референта не завжди обов'язкова. Емотивність спрямована тільки на референта; 5) експресивність є виразним і образним засобом, емотивність - виразним; 6) експресивність вимірюється інтенсивністю, а емоційність - оцінністю (Шаховський, 1975, с. 3-25). Ю.М.Осипов (1970) розглядає поняття експресивності й емоційності у відношенні додаткової дистрибуції, співвідносячи їх як величину (заданість) і функцію. У працях третього напрямку досліджується емоційність як самостійне, незалежне явище, яке вичленовується із загальної категорії експресивності (Васильев, 1962). Найбільш аргументованою вважаємо думку тих учених, які розглядають зазначені вище поняття як співвідношення родового, експресивного, і видового, емоційного. Отже, емоційність є складовою частиною експресивності. До складу категорії експресивності включаються також оцінність, інтенсивність та образність. У тісному зв'язку з емоційністю необхідно розглядати оцінність, з якою пов'язане позитивне чи негативне ставлення того, хто говорить, до предмета повідомлення. На оцінний характер експресивності вказують деякі дослідники (Ахманова, 1957; Горбунов, 1966; Долинін, 1978; Азнаурова, 1973; Харченко, 1976 та інші).

Експресивний і оцінний аспекти значення можуть існувати незалежно один від одного. Так, наприклад, естетична оцінка не припускає обов'язкової експресивності: висловлення «це прекрасно» може бути чистою констатацією. І навпаки, висловлення «я вражений» не обов'язково припускає оцінності (Вольф, 1985, с. 42). Як один із способів експресивізації тексту розглядає оцінність Л.В.Стегер. Ступінь експресивізації, - пише Л.В.Стегер, - визначається в залежності від характеру оцінки, яка, як відомо, може мати раціональний або емоційний характер. У раціональній оцінці, на думку Л.В.Стегер, виражається об'єктивне ставлення до предметів і явищ реальної дійсності з погляду його відповідності чи невідповідності певним нормам соціального колективу. Емоційна оцінка може виражати суб'єктивне ставлення до предмета думки з погляду чуттєвого сприйняття окремої людини. Отже, емоційна оцінка як вираження суб'єктивного в мові є вищою за експресивне значення раціональної оцінки (Стегер, 1990, с. 35). Деякі лінгвісти розглядають експресивність у бінарному протиставленні аспектів якості й кількості, які входять до її складу. Розподіл експресивності на якісну (образну) й кількісну послідовно проводять І.В.Арнольд (1981) і Л.М.Васильєв (1962). В основі образної експресивності лежать додаткові смислові відтінки, які створюють образну характеристику предметові думки, переважно, з оцінністю. В кількісній експресивності міститься вказівка на додаткові смислові відтінки кількісного характеру: темп (швидкість), час (тривалість), сила протікання дії. Останній тип експресивності поєднаний з інтенсивністю, категорією, яку більшість дослідників розглядають як одну із складових частин експресивності (Кисельова, 1978; Лук'янова, 1980, 1983; Романовська, 1973; Стегер, 1990; Телія, 1980; Гастилене, 1972; Шаховський, 1975 та інші). Інші вчені ототожнюють інтенсивність з експресивністю (Арнольд, 1975; Гальперін, 1958). На думку О.Й.Шейгал (1984, с. 61), між інтенсивністю та експресивністю існують не інклюзивні, а причинно-наслідкові відношення. Інтенсивність розглядається не як частина експресивності, а як категорія, яка «веде до експресивності».

Деякі лінгвісти кваліфікують інтенсивність тільки як кількісну ознаку слова або виразу, яка служить, в основному, завданням кількісної експресії (Гастилене, 1972, с. 28; Милованова, 1982, с. 27). Але відомо, що кількісні й образні характеристики об'єкта утворюють нерозривну єдність. Кількісна ознака, як правило, спричинює якісну відмінність об'єкта. Отже, категорію інтенсивності необхідно розглядати не тільки як вищий ступінь кількісної ознаки, але й як «найвищий ступінь якісної ознаки» (Виноградов, 1947, с. 197).

Отже, інтенсивність є одним із компонентів експресивності. Доцільно трактувати цю категорію як виявлення категорії кількості, яка веде до образної експресії. Наступним компонентом експресивності дослідники називають образність. Образність є своєрідним підсилювачем (сенсібілізатором) інших типів мовної інформації (Кисельова, 1978, с. 24), наприклад, підвищує значущість оцінних потенціалів слова (Дегтерева, 1965, с. 85). Л.В.Стегер (1990) трактує поняття «образність» як один із потенційних семантичних компонентів мовної одиниці, як один із способів представлення лексичного значення шляхом співвіднесення досліджуваного явища з конкретним матеріальним предметом на основі їхніх загальних ознак. Наочність розглядається Л.В.Стегер як якісна ознака мовлення, що виникає внаслідок використання образних засобів мови. Співвідношення образності й експресивності, - пише Л.В.Стегер, - теж треба розглядати як відношення часткового до загального або видового, образного, і родового, експресивного (Стегер, 1990, с. 37). Н.А.Гастилене теж вважає образність складовим компонентом семантичної структури категорії експресивності. Образність трактується нею як «щось якісно нове, яке виникає внаслідок зіставлення двох понять або заміни одного іншим. В образному мовленні активізуються метафоричні значення та інші смислові нашарування і викликають у свідомості яскраві картини та асоціації (Гастилене, 1972, с. 163). Отже, експресивність - це комплексна категорія, яка існує в таких, більш конкретних категоріях, як емоційність, оцінність, інтенсивність, образність. Усі ці компоненти експресивності, взаємодіючи і впливаючи один на одного,

беруть участь у створенні експресивності слова, словосполучення, речення або цілого тексту. Вони можуть нашаровуватись один на одного, доповнюючи один одного, і можуть функціонувати окремо. На рівні слова між окремими компонентами експресивності передбачається встановлення ієрархічних відношень типу «ядро – «периферія», де ядерними виступають або окремі компоненти, або всі чотири експресивних компоненти в цілому (Лук'янова, 1983). Таким чином, експресивність є категорією, яка, з одного боку, градуйована різними мовними рівнями, а з іншого боку, є багатокomпонентною на всіх цих рівнях.

1.3. Про поняття експресії на синтаксичному рівні

Розчленованість синтагматичного ланцюга є структурною основою, на базі якої розвивається експресивний синтаксис. У трактуванні цього феноменального явища у лінгвістиці накреслились істотні розбіжності. Вважаємо доцільним зупинитися на тих напрямках, які одержали найбільше поширення в мовознавчій літературі з питань синтаксичної експресії.

Перший напрямок пов'язаний з працями В.В.Виноградова «Стиль «Пікової дами» і «Стиль Пушкіна», в яких дослідник визначає синтаксис як засіб вираження і зображення, причому розрізняє суб'єктивно-експресивні й об'єктивні форми синтаксису. Саме з суб'єктивно-експресивними формами поєднує В.В.Виноградов експресію, «закладену в синтаксисі». Серед засобів експресивного синтаксису він розглядає інверсивне розташування компонентів висловлення, особливий тип сполучення речень, за допомогою якого «перспектива розширється вглиб: розрив заповнюється експресивними відтінками» (Виноградов, 1980, с. 233), «своєрідний тип приєднувальних синтаксичних конструкцій..., у яких змістовий зв'язок визначається не логікою предметних значень фраз, а суб'єктивним поглядом оповідача» (Виноградов, 1980, с. 204). Засоби синтаксичної експресії В.В.Виноградов поєднує з «непрямою мовою», «невласне прямою мовою». Аналогічне трактування синтаксичної експресії подається в працях О.А.Іванчикової, яка розширила репертуар експресивних засобів, включаючи до їхнього складу

вигуки, оклики, діалоги в монологічному мовленні, різні повтори, градаційні сполучення і т.п. О.А.Іванчикова виділяє експресивні засоби і на мовленнєвому рівні персонажів (Іванчикова, 1979, с. 87-98). Великого поширення набув погляд, згідно з яким «експресивність становить собою відображення в змісті мовних одиниць мовної сутності емотивного ставлення суб'єкта мовлення до елементів зовнішнього і внутрішнього світу людини, яке виявляється в ньому при їхньому позначенні», отже, «експресивна функція мовних одиниць реалізується в їхній здатності виражати власне суб'єктивну модальність» (Телія, 1980, с. 308).

Деякі мовознавці трактують суб'єктивну модальність як факультативну ознаку речення, хоч поширеною є думка, що суб'єктивна модальність у реченні може виступати імпліцитно: «Мовлення егоцентричне і суб'єктивне за своєю природою. Це головна і фундаментальна його якість. І вона виявляється в будь-якому висловленні як суб'єктивно-модальне значення» (Солганик, 1981, с. 73). Дослідженню «експресивно-модальних значень» синтаксичних конструкцій присвячені праці Н.Ю.Шведової. «Сфера їхнього використання, - стверджує Н.Ю. Шведова, - усне мовлення, відображають це мовлення жанри художньої літератури, публіцистики, просторіччя» (Російська граMATика, 1980, с. 217).

Отже, вивчення експресивного синтаксису в сучасному мовознавстві здійснюється двома шляхами. Перший напрямок пов'язаний з іменем В.В.Виноградова, який трактує експресивне в синтаксисі як спеціальний засіб писемного мовлення, розрахованого на особливо дієву силу впливу. Другий напрямок передбачає поєднання експресивного з поняттям суб'єктивної модальності.

Вважаємо необхідним обґрунтувати поняття «синтаксична експресія». З одного боку, синтаксичну експресивність визначають як «вираження в реченні емоційних виявлень і вольових зусиль того, хто говорить» (Формановська, 1978, с. 24), її вважають властивістю синтаксичних структур мати емоційну спрямованість або бути засобом логічного підсилення виразності, образності. З іншого боку, вона трактується як властивість синтаксичних форм

підвищувати прагматичний потенціал висловлювань у найвищій мірі, яка досягається лексичними значеннями елементів, що наповнюють ці синтаксичні форми» (Чайковський, 1971, с. 196). У сучасному мовознавстві інтенсивно досліджується синтаксичний арсенал конструкцій усного літературного мовлення. З'явилося уточнене поняття «синтаксичної експресії».

«Експресивними називаємо такі конструкції, які поєднані з усним субстратом, але одержали в писемній мові спеціальну заданість і зазнали структурних змін» (Аладьїна, 1985, с. 4). Таким чином, термін «експресивний синтаксис» закріпився за певним колом синтаксичних засобів, експресивність яких досягається специфікою структурної організації. В результаті системного дослідження виявилася різноманітність концептуальних підходів до систематизації експресивних синтаксичних засобів. Наприклад, О.П.Сковородников головним принципом організації цієї системи вважає опозицію економних і надлишкових структур, причому експресивні конструкції, серед яких дослідник називає еліпсис, антиеліпсис, усичення, позиційно-лексичний повтор, парцеляцію, досліджуються за такою схемою:

- 1) визначення лінгвістичного статусу і структурно-стилістична класифікація зазначених конструкцій;
- 2) дослідження їхніх функціонально-стилістичних особливостей;
- 3) виявлення ролі в актуальному членуванні речення;
- 4) визначення типізованих мовленнєвих функцій у зв'язку з функціонально-стильовою співвіднесеністю (Сковородников, 1981, с. 221-223).

Деякі вчені називають інші принципи організації експресивних стилістичних фігур:

1. Г.М.Акімова звертає увагу на розчленованість і нерозчленованість експресивних конструкцій (1990).
2. Є.М.Береговська співвідносить всі явища експресивного синтаксису з принципом симетрії-асиметрії (1984).

3. І.В.Пекарська (1995) вирізняє серед експресивних засобів конструкції, побудовані за принципом синтаксичної контамінації.

Вважаємо, що системний підхід до вивчення структур експресивного синтаксису є доцільним і необхідним. Зокрема, комплексний аналіз експресивних конструкцій подається в монографічних дослідженнях Г.М.Акімової (1990) і О.П.Сковородникова (1981). Однак системний підхід до вивчення експресивних побудов не виключає можливості детального дослідження компонентів цієї системи. Вивченню окремих експресивних конструкцій присвячені праці багатьох лінгвістів. Наприклад, сегментовані конструкції досліджували О.С.Попов, Т.Р.Коновалова, Л.Ф.Шильникова, Н.П.Харченко та інші. Парцельовані конструкції висвітлюються в працях Ю.В.Ванникова, Р.О.Рибаківа, О.П.Сковородникова, Ж.Є.Петрашевської, Г.П.Богуславської, Ю.Л.Старовойта, Н.М.Мясищевої, П.С.Дудика та інших. У працях О.А.Іванчикової, Г.М.Акімової, А.О.Аладьїної, К.А.Рогової, О.П.Сковородникова та інших аналізуються конструкції з лексико-синтаксичним повтором. Серед експресивних засобів мови вирізняють питально-відповідні конструкції Г.М.Акімова, О.А.Іванчикова, Т.Є.Милевська; синтаксичний паралелізм (О.А.Іванчикова, Е.Г.Геллер); ланцюги номінативних речень (О.С.Попов, Г.М.Акімова, О.Ш.Надібаїдзе); інверсивні побудови (І.І.Ковтунова, О.А.Іванчикова, Е.Г.Геллер). Як відомо, наведені конструкції спираються на синтаксичну розчленованість, яка є структурною основою експресивного синтаксису. При усуненні засобу розчленованості подібні конструкції втрачають експресивне забарвлення. Найбільш поширеним явищем синтаксичної експресії є процес сегментації (в широкому розумінні цього терміна), тобто членування тексту на окремі «сегменти», за допомогою якого інформація подається частинами, порціями. Синтагматична розчленованість тексту супроводжується підвищенням інтонуванням, збільшенням кількості логічних і граматичних акцентів. Саме ця властивість прози нового типу дала підстави Н.Д.Арутюновій назвати її актуалізуючою (1972, с. 189-199). Отже, проблема експресивного синтаксису набуває в сучасній лінгвістиці все більшої актуальності. Це пов'язано з

інтенсивним вивченням структури тексту, мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності. Одним із головних засобів актуалізуючої прози виступає сегментація (у вузькому розумінні цього слова).

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРІЯ СЕГМЕНТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

2.1. До питання вивчення сегментованих конструкцій

Теорію сегментації розробив французький лінгвіст Шарль Баллі. Протиставляючи сегментоване речення зв'язній синтаксичній формі, Ш.Баллі вказує на дві головні відмінності між ними, одна з них стосується функції, інша - форми. Сегментація дозволяє перетворювати будь-яку частину звичайного речення в тему, а іншу - у власне висловлення, в рему (Баллі, 1955, с. 71). Це і є головною ознакою сегментованого висловлення.

Крім цього, «сегментація характеризується узгодженістю між двома музичними засобами, без яких вона була б немислимою: серединною паузою та інтонацією» (Баллі, 1955, с. 71). Ці тези були покладені в основу теорії сегментації. В останні десятиліття ідеї Ш.Баллі були поглиблені в працях сучасних мовознавців. Це дослідження Г.М.Акімової, О.А.Іванчикової, Т.Р.Коновалової, О.С.Попова, З.К.Тарланова, М.П.Харченка, А.В.Швець, Л.Ф.Шильникової та інших. Значна кількість досліджень з теорії сегментації не означає, що тема є вичерпаною. Навпаки, сегментовані конструкції в мовознавчій літературі ще недостатньо вивчені. Вони потребують детального дослідження і вирішення багатьох дискусійних питань. Наприклад, серед мовознавців немає єдиної думки у трактуванні питання про природу сегментованого висловлення, у визначенні меж сегментації (яке коло явищ охоплюють сегментовані конструкції, як співвідносяться між собою сегментація та інші явища експресивного синтаксису), у використанні спеціальних термінів для позначення цих конструкцій, у вирішенні питання про синтаксичний статус головної побудови такого типу - конструкцій з «називним теми». Вважаємо доцільним, по-перше, розмежувати такі лінгвістичні поняття, як «процес сегментації» і «сегментована конструкція». Перший крок у цьому напрямку зробив О.С.Попов. У праці «Сегментація висловлювання» автор констатує: «Сегментація висловлення, в широкому розумінні цього терміна, - це виділення частини висловлення – сегмента» (Попов, 1963, с. 302). Вузьке розуміння терміна пов'язане з сегментованою

конструкцією або з конструкцією з «подвійним позначенням», яка складається із «сегмента, спеціально виділеного, і основної частини із займенниковим корелятом сегмента» (Попов, 1966, с. 122). Необхідність диференційованого трактування термінів «сегментація» і «сегментована конструкція» обґрунтовується в працях Г.М.Акімової та О.А.Іванчикової, які вважають процес сегментації найбільш загальним явищем синтаксичної системи сучасної російської мови (Іванчикова, 1966; Акімова, 1990). Але у деяких спеціальних дослідженнях (серед них, наприклад, праці Т.Р.Коновалової) термін «сегментація» закріплюється за певними синтаксичними структурами (Коновалова, 1971; 1972; 1974; 1976). Виникає необхідність визначити релевантні ознаки цих лінгвістичних реалій. По-перше, процес сегментації характеризується розчленуванням синтагматичного ланцюга. Лінійний дискурс членується на окремі сегменти. Як відзначає Г.М.Акімова, «Інформація при цьому подається частинами, порціями, хоч синтаксична система російської мови дозволяє передати ту ж інформацію без розчленування тексту на сегменти» (Акімова, 1981, с. 144). Деякі дослідники другою релевантною ознакою процесу сегментації вважають бінарність членування. Чи завжди це спостерігається в мовленнєвій практиці? Аналіз показує, що не завжди. «У парцельованих конструкціях синтагматичне розчленування теж є конструктивною ознакою. Цим структурам властива множинність членування, що не заперечує принципу актуалізації, тобто висуванню значущих компонентів висловлення в позицію, яка акцентується» (Нікітіна, 1990, с. 29). З цього погляду, на думку авторки, обов'язкова бінарність членування, тобто структурно-синтаксична двочленність, не є релевантною ознакою процесу сегментації. Не викликає сумніву і те, що розчленоване на сегменти висловлення чітко інтонується. Тому другою релевантною ознакою процесу сегментації, вважає авторка, є контрастне інтонування та наявність фіксованих пауз. А.Х.Нікітіна подає таке визначення процесу сегментації: «Процес сегментації в широкому розумінні - це контрастно інтоноване розчленування синтагматичного ланцюга, який забезпечує актуалізацію найбільш значущих з погляду відправника мовлення

компонентів висловлення» (Нікітіна, 1990, с. 29). У більш вузькому розумінні сегментація розглядається дослідниками як «засіб експресивного синтаксису в писемній літературній мові, який у найбільш відшліфованому вигляді втілений у конструкціях з «називним теми» (Попов, 1964, с. 256). Не розмежовуючи таких лінгвістичних понять, як «процес сегментації» і «сегментована конструкція», деякі синтаксисти розглядають серед сегментованих побудов і парцельовані конструкції. Відбувається це тому, що дослідники, як уже відзначалось, будь-яке розчленування висловлення вважають сегментацією. Не розмежовує термінів «сегментація» і «парцеляція» Н.Д.Арутюнова. Так, наприклад, вона пише: «Явище сегментації, або парцеляції, речень, існування так званих приєднувальних конструкцій має своїм наслідком розчленування єдиної граматичної структури на декілька самостійних висловлень, денотативний зміст яких становить окремий фрагмент дійсності» (Арутюнова, 1972, с. 323). Використання термінів «розчленування» і «сегментація» як синонімічних знаходимо в працях В.Г.Гака і Г.М.Акімової. Так, у В.Г.Гака читаємо: «розчленуванням, або сегментацією, називають як будь-яку синтаксично-інтонаційну двочленність, так і конкретний тип речень із займенниковим повтором» (Гак, 1975, с. 54). Аналогічну думку висловлює Г.М.Акімова: «Головна риса експресивного синтаксису - це посилена розчленованість, сегментованість тексту, що пов'язано із впливом розмовного мовлення. Таким чином, прийшовши із усного мовлення, різні структури із займенниками типу **ось що** стали засобом оформлення розчленованих, сегментованих конструкцій» (Акімова, 1976, с. 238-246). Виникає необхідність розмежувати такі явища, як розчленованість, сегментація, парцеляція. М.П.Харченко ці синтаксичні явища диференціює таким чином: «Розчленованість, або асинтагматичність, тексту, - це активний синтаксичний процес, який виявляється у функціонуванні різного типу розчленованих конструкцій, до яких належать як сегментовані, так і парцельовані конструкції» (Харченко, 1981, с. 165). «Сегментація - це штучне розчленування висловлення на дві частини. При цьому між виділеним в актуалізуючю позицію сегментом і останньою частиною висловлення

встановлюються відношення «тема-рема», а вся сегментована конструкція становить собою граматикалізований тип актуального членування, який належить до книжного мовлення і розрахований на певний стилістичний ефект» (Харченко, 1981, с. 165). «Парцеляція - це розчленування висловлення на скільки завгодно частин, між якими зберігаються ті ж синтаксичні відношення, що і між частинами відповідної непарцельованої конструкції. Парцельовані конструкції, як і сегментовані, є стилістично маркованими структурами» (Харченко, 1981, с. 165). Сегментовані і парцельовані конструкції важко розмежувати, оскільки ці побудови мають такі спільні ознаки:

1. Сегментовані і парцельовані конструкції належать до засобів експресивного синтаксису; вони є стилістично маркованими.

2. Спільна функція – «передати адресату... ту чи іншу інформацію у її головній суті і разом з тим у наочній безпосередності, і так, щоб ця інформація була швидкою й легко сприйнятою» (Попов, 1963, с. 341).

3. «Спільність їхніх головних структурних ознак - таких, як розчленування і лаконічність висловлення» (Попов, 1963, с. 341). Вперше виділив особливий тип побудов, позначивши його терміном «конструкції з подвійним позначенням» або «сегментовані конструкції», Ш.Баллі. Термінологією Ш.Баллі стали користуватися лінгвісти при аналізі таких побудов і в інших мовах. Спочатку цей тип синтаксичних структур досліджувався мовознавцями на матеріалі французької та інших романських мов. Цікавими розвідками є праці В.Г.Гака (1965, 1975), Н.І.Майнової (1974), Ю.С.Степанова (1965), Н.О.Шигаревської (1970), Є.А.Реферовської (1979) та інших. Детальна характеристика системи корелятивів у складі сегментованих конструкцій англійської мови подана в праці Т.Н.Сафронової (1974). На матеріалі німецької мови такі конструкції аналізує В.Г.Адмоні (1955). Сегментовані конструкції в російській мові вже давно привертати увагу мовознавців. Як відзначає М.П.Харченко, такі побудови аналізувалися різними дослідниками в зв'язку:

1. З вивченням діалектного і розмовного мовлення.
2. Із загальнотеоретичним питанням про речення, про його конституційовані категорії, типи речень і в зв'язку з відмежуванням від речень конструкцій, які формально збігаються з ними.
3. З вивченням активних процесів у сучасному російському синтаксисі й теорією актуального членування.
4. З проблемою неповних речень, номінативних речень і подібних до них конструкцій – «називного уявлення», «заголовків».
5. З проблемами культури мовлення і нормативної стилістики» (Харченко, 1972, с.162).

Аналіз цих праць свідчить, що до цього часу залишаються дискусійними питання про найбільш типові структурні різновиди сегментованих побудов, їхні функціонально-стилістичні варіанти, існує проблемність у визначенні питання про нормативність цих конструкцій і про предикативність центральної структури цих побудов - конструкцій з «називним уявленням». Можна виділити два напрямки, за якими здійснюється вивчення сегментованих конструкцій.

1. У деяких працях розглядається питання про виникнення сегментованих конструкцій як побудов експресивного синтаксису і шляхи їхнього входження в писемну літературну мову. В сучасному розумінні синтаксична експресія - це спеціальний засіб писемного художнього тексту, який розрахований на особливо дієву силу впливу. Автори доходять висновку, що конструкції експресивного синтаксису базуються на розмовному субстраті, але в писемній мові одержують спеціальну заданість і зазнають структурних змін. Ще О.М.Пешковський зазначав, що називний уявлення зв'язаний з розмовними конструкціями (Пешковський, 1956, с. 405). Цю думку поділяють О.С.Попов (1964), О.А.Іванчикова (1966), В.І.Кононенко (1972) та інші. Г.М.Акімова в праці «Нове в синтаксисі сучасної російської мови» (1990) описує етапи входження розмовних еквівалентів конструкції з називним уявленням в писемну літературну мову. На першому етапі входження вони становлять собою стилістичне запозичення із усного мовлення і

копіюються в мові персонажів. Другим етапом є використання таких конструкцій у художньому чи публіцистичному стилях, як правило, в авторському мовленні. На цьому етапі розмовні конструкції зазнають структурних змін і стають спеціальним експресивним засобом, який не стільки імітує усне мовлення, скільки впливає на читача. Третій етап входження усних конструкцій у писемний синтаксис знаменується тільки стилістичним зрушенням, яке виражається в нейтралізації експресивного відтінку і поширенні досліджуваних конструкцій у науковому, науково-популярному і публіцистичному стилях мовлення (Акімова, 1990, с. 99-102). У праці Л.Є.Майорової пропонується розмежувати називний теми і називний уявлення з функціонального, лексико-семантичного, стилістичного, інтонаційного поглядів. Конструкція з називним уявлення розглядається як другий етап функціонування розмовного субстрату в писемній літературній мові і вважається особливим стилістичним засобом, конструкція з називним теми становить собою третій етап функціонування і характеризується втратою експресії (Майорова, 1984).

2. У працях інших лінгвістів конструкція з називним уявлення фіксується як індивідуальний стилістичний засіб, характерний одним авторам і не властивий іншим. Так, Т.Р.Коновалова підкреслює своєрідність використання сегментованих побудов різними авторами, відзначаючи прихильність письменників до окремих структурних типів сегментованих конструкцій. Авторка звертає увагу на особливості функціонування таких конструкцій у газетно-публіцистичному стилі (Коновалова, 1974, с. 3-19). О.А.Іванчикова описує особливості сегментованих побудов у синтаксисі художньої прози Достоевського (Іванчикова, 1979). А.В.Швець, досліджуючи сегментовані побудови в мові газет і вказуючи на їхнє поширення, відзначає, що «захоплення подібними побудовами може перетворити їх із свіжих і виразних у газетний штамп» (Швець, 1971, с. 87). Значний внесок у розвиток теорії сегментації зробив О.С.Попов. У монографії «Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного литературного языка» (За ред. М.В.Панова) в розділі «Синтаксис» спеціальна глава (гл.5. Сегментація

висловлення, автором якої є О.С.Попов) присвячена характеристиці сегментованих конструкцій як побудов експресивного синтаксису (Попов, 1963). У дослідженнях О.С.Попова подається новий термін для позначення конструкцій із подвійним позначенням – «називний теми», розглядається питання про предикативність називного теми і відмінність його від подібних до нього парцельованих конструкцій і номінативних речень, визначається стилістичний діапазон використання таких конструкцій, характеризуються засоби експресивного синтаксису, які належать до сегментованих побудов. Окремі типи сегментованих побудов аналізуються в працях Г.П.Уханова (1966), Р.П.Рогожникової (1969), Г.М.Акімової (1982), О.Б.Сиротініної (1974), Н.С.Валгіної (1971), Т.О.Жаворонкової (1992), А.Х.Нікітіної (1990), С.М.Андріянової (1993), М.П.Харченко (1968, 1981), З.К.Тарланова (1969) та інших. Так, наприклад, у статті «Типы предложений разговорной речи, соотносительные со сложными синтаксическими единствами» Г.П.Уханов розглядає складні речення з препозитивною підрядною частиною «что до Сергея Александровича, то он, напротив, даже был доволен» та інші як різновиди сегментованої конструкції, зазначаючи, що «ці речення мають яскраво виражену сегментовану побудову, кожне з цих речень розпадається на дві виразно протиставлені частини, в першій частині виражається тема висловлення - предмет або судження, відповідно до якого щось стверджується або повідомляється в другій частині речення» (Уханов, 1966, с. 23-52). Об'єктом дослідження у праці Р.П.Рогожникової є співвідносні конструкції простого і складного речення, побудовані за принципом сегментації, із зворотом «что касается» (Рогожникова, 1969, с. 118-125).

Г.М.Акімова відзначає розвиток сегментованих конструкцій за рахунок актуалізуючої ролі питальних займенників і прислівників «що», «хто», «який», «чому», «навіщо», які одержують вказівне значення в сполученні з часткою «ось» («ось що»). Нею висловлене теоретичне положення про три основні етапи розвитку експресивних конструкцій, до яких належать сегментовані конструкції (Акімова, 1990). О.Б.Сиротініна аналізує сегментовані конструкції як один із типів конструкцій з плеонастичним

займенником, подає класифікацію речень з постпозитивним плеонастичним займенником. Слід відзначити, що авторка охарактеризувала відмінні ознаки між різними типами сегментованих конструкцій писемної літературної і розмовної мов, зафіксувала головне призначення таких конструкцій (Сиротініна, 1974, с. 204-220). У працях Т.Р.Коновалової досліджується синтаксична та стилістична природа сегментації, а також висловлюється думка з дискусійних питань - про предикативність «називного теми», про відмежування сегментованих конструкцій: говорячи про зв'язок сегмента і корелята авторка вважає доцільним розглядати цей зв'язок на рівні міжфразних відношень (Коновалова, 1971, 1972, 1974, 1976). У статті «Деякі функції ізольованого номінативного відмінка» Н.С.Валгіна розкриває функції ізольованого номінатива серед складних синтаксичних цілих, відзначаючи, що ці номінативи поєднані з наступним реченням логічно та інтонаційно (Валгіна, 1971). Сегментовані конструкції є об'єктом вивчення в дисертаційних дослідженнях С.М.Андріянової (1993), А.Г.Атабекової (1986), Т.О.Жаворонкової (1992), А.Х.Нікітіної (1990), Л.Ф.Шильникової (1976) та інших. С.М.Андріянова (1993) сегментовані конструкції зараховує до елементів тексту. Досліджуючи ці конструкції і враховуючи структуру і семантику одиниць правого і лівого контекстів, які оточують сегмент, авторці вдалося виявити функціональну значущість сегментованих конструкцій, а також вирізнити їх серед контамінаційних структур з характерними для них ознаками сегмента і речення. Як одиниці текстового рівня сегментовані конструкції кваліфікують Л.Ф.Шильникова (1976) та О.Ш.Надібаїдзе (1983). До текстових явищ зараховує сегментовані побудови Т.О.Жаворонкова (1992). Серед репризних і антиципованих структур у художньому тексті авторка вирізняє сегментовані конструкції з препозитивним займенником. Як явище експресивного синтаксису розглядає синтаксичні конструкції з антиципацією А.Х.Нікітіна (1990). Авторка стверджує, що є необхідність диференціювати лінгвістичні поняття «експресивна синтаксична конструкція з антиципацією» і «сегментована конструкція». Сегментовані конструкції як явище стилістичного синтаксису досліджує П.С.Дудик (1975). «Російська граматики»

(1982) всі форми уявлення, умови їхнього функціонування, засоби зв'язку відносить до текстових побудов, а не до синтаксису простого речення. С.Г.Льєнко (1981), аналізуючи «радіус дії» називного теми в тексті, підкреслює його роль у формуванні складного синтаксичного цілого. Г.Я.Солганик (1973) виділяє як особливий різновид складних синтаксичних цілих строфи із зачином, вираженим називним уявлення. До специфічних текстових утворень відносять форми з предметно-тематичним значенням Я.І.Рословець (1974) та І.Н.Сосинська (1984). До засобів міжфразного зв'язку включає називний уявлення Л.М.Лосєва (1980). Методичні вказівки з приводу синтаксичної класифікації конструкцій з називним уявленням в практиці шкільного викладання подаються в працях Л.П.Алексієнко(1981), Р.К.Кавецької (1960) та інших. У методичному плані здійснює аналіз сегментованих конструкцій Г.А.Атабекова (1986).

Отже, слід відзначити, що сегментація розглядається дослідниками як на рівні речення, так і на текстовому рівні. Деякі мовознавці пропонують вважати сегментовані конструкції як мовленнєві трансформації мовних синтаксичних моделей речень (наприклад, О.М.Пешковський, О.С.Попов, Т.Р.Коновалова, Л.Є.Майорова та інші), інші - як текстове явище, повне вираження якого знаходимо в складних синтаксичних цілих (Н.С.Валгіна, С.М.Андріянова, О.Ш.Надібаїдзе, Т.М.Ніколаєва, Г.Я.Солганик, Я.І.Рословець, І.Н.Сосинська, Л.М.Лосєва, Л.Ф.Шильникова та інші).

2.2. Називний уявлення - особливий тип сегментованої конструкції

Питання про називний уявлення розглядається в працях багатьох лінгвістів. До цієї проблеми звертались В.Г.Адмоні (1955), Г.М.Акімова (1990), Б.П.Ардентов (1959), В.В.Бабайцева (1968), Н.С.Валгіна (1971), Є.М.Галкіна-Федорук (1956), О.С.Попов (1964), І.П.Распопов (1972), З.К.Тарланов (1969), М.П.Харченко (1968) та ін. Називний уявлення або ставав об'єктом спеціального дослідження, або до нього звертались, вирішуючи теоретичні проблеми, або такий тип синтаксичних побудов розглядався серед інших мовних явищ. Можна виділити головні напрямки у

вивченні називного уявлення. Перший напрямок передбачає розгляд питання про синтаксичний статус: чи вважати таку конструкцію реченням, чи особливим типом сегментованих побудов? Подібний підхід виявляє різні погляди вчених на питання про предикативність зазначених конструкцій. Вважаємо необхідним дослідити синтаксичну природу називного уявлення в наступних параграфах цього розділу (Див.2.3). Другий напрямок супроводжується дослідженням лінгвістичного терміна «називний уявлення». Терміни «називний уявлення» і «називний теми» в лінгвістичній літературі функціонують як синоніми. Л.Є.Майорова пропонує розмежувати називний уявлення і називний теми як явища експресивного синтаксису: конструкції з називним уявлення і конструкції з називним теми розрізняються сферою стилістичного використання, своєрідністю функціонування, експресивністю, лексичною семантикою, інтонацією і становлять собою різні етапи розвитку сегментованих конструкцій (Майорова, 1984, с. 22). Питання про лінгвістичний термін «називний уявлення» і про так званій «словесний» називний розглядаються в наступних параграфах (Див. 2.4, 2.5). Третій напрямок пов'язаний з вивченням називного уявлення як сегментованої конструкції. Це один із головних аспектів дослідження цього мовного явища. На сучасному етапі називний уявлення досить активно вивчав О.С.Попов. Дотримуючись концепції Ш.Баллі про сегментоване речення, він розвиває власну теорію сегментації. «Сегментація, - підкреслює О.С.Попов, - це розчленування висловлення на дві виразно протиставлені частини, між якими встановлюються відношення теми і реми з обов'язковим виділенням частини, яка позначає тему, в синтаксично незалежну позицію» (Попов, 1968, с. 303-304). Дослідженню називного уявлення і сегментованих конструкцій присвячена праця О.С.Попова «Именительный темы и другие сегментированные конструкции в современном русском языке» (Попов, 1964). Серед сегментованих побудов він виокремлює:

1) побудови з подвійним підметом: «Хлеб, он сам растет, а уголь добывать надо...»;

2) конструкції, в яких перше позначення (тема-сегмент) включає до свого складу підрядне речення: «И мысль, что он может руководиться этим интересом, что он для продажи этого леса будет искать примирения с женой, - эта мысль не оскорбляла его»;

3) конструкції із зворотним (порівняно з попереднім) розташуванням елементів: спочатку в реченні подається особовий займенник 3-ї особи, а потім наприкінці, з різким відокремленням від займенника, виступає іменник: «Он казался очень быстрым, этот легкомысленный самолет»;

4) конструкції, які є поєднанням іменника і вказівного займенника «той» (та) з сполучником «і» у функції частки: «Таися, и та знает свое призвание: печь пироги с рыбой»;

5) речення з підметом, нульовою зв'язкою та іменною частиною з частками «це» або «ось»: «Станиславский - это не только вчерашний день искусства. Это его и нынешний и завтрашний день»;

6) конструкції, в яких до іменника в називному відмінку на початку речення, за допомогою частки «ось» приєднується відрізок, подібний до підрядного з «сполучним словом»: «Человек - вот кому должна подчиняться архитектура»;

7) речення, в яких ряд однорідних членів відокремлюється від узагальнюючого слова. Це спостерігається в тих випадках, коли між однорідними членами речення і узагальнюючим словом немає відмінкової узгодженості або коли наступне за ними речення належить до питальних або окличних з спеціальними словами: «Лепет юности, ровный свет электрических плафонов, тусклый блеск скрипок - как все было далеко!»;

8) інфінітивні конструкції: «Летать! Это и сейчас самая большая его мечта, самое страстное желание» (Попов, 1964, 256-274). Зазначені конструкції при інтонаційному розчленуванні утворюють називний уявлення (Попов, 1964). Якими ж ознаками характеризуються сегментовані конструкції? О.С.Попов, досліджуючи особливості сегментованих побудов, виділяє головні ознаки, притаманні цим синтаксичним одиницям:

- 1) виразна двочленність конструкції: сегмент і головна, базова частина;
- 2) сегмент і базова частина відокремлюються специфічною паузою;
- 3) між частинами конструкції встановлюються відношення теми і реми;
- 4) частина, яка позначає тему, займає синтаксично незалежну позицію і не є ні членом речення, ні реченням;

5) частина, яка позначає тему, має свого «представника» в базовій частині - у вигляді корелята (займенникового або незайменникового характеру). Отже, сегментація у відношенні до називного уявлення - це розчленування висловлення на сегмент і базову частину. Наприклад: **Суботів...**Впізнав і не впізнав батьківське **гніздо**, гніздо Хмельницьких (П.Загребельний. Я Богдан, с.11). Відбувається у такий спосіб експресивне розчленування висловлення на дві частини: тему (сегмент) «Суботів..» і рему (базову частину) «Впізнав і не впізнав гніздо, гніздо Хмельницьких». У таких конструкціях, - пише О.С.Попов, - тема висловлення експресивно виділяється для того, щоб підготувати читача до сприйняття реми, більш важливого в розповіді. Головна функція називного теми - це позначати тему наступного висловлення (Попов, 1964, с. 258). Напевно, на цій підставі і був запропонований О.С.Поповим термін «називний теми». Він дає таке його визначення: «Називний теми - це іменник у називному відмінку або словосполучення з іменником у ролі стрижневого слова (інколи з кількісним числівником у ролі головного слова), якому властива інтонаційна незалежність і який називає предмет наступного висловлення або думки - з метою його виділення, підкреслення, привернення до нього уваги (Попов, 1964, 256). О.С.Попов кваліфікує називний теми як особливий тип сегментованої конструкції з подвійним позначенням. Тема висловлення подається два рази: спочатку за допомогою іменника або його еквівалента, а в наступному реченні - у вигляді займенникового або незайменникового корелята (Попов, 1968, 302-321). Питання про об'єм синтаксичних конструкцій із значенням теми висловлення не одержало однозначного висвітлення в мовознавчій літературі. О.М.Пешковський відзначив, що «деякі інфінітиви та інфінітивні групи можна було б тлумачити аналогічно до

називного уявлення», особливо, якщо далі вони «підхоплюються словом це» (Пешковський, 1956, 405-406). О.С.Попов подає повну, але не достатню вичерпну класифікацію синтаксичних побудов, які, на його думку, можна об'єднати терміном «сегментовані конструкції» і кваліфікувати як еквіваленти називного уявлення. Вчений показує структурну різноманітність сегментованих побудов, можливість варіювання як сегмента, так і засобів його зв'язку з базовою частиною. З одного боку, О.С.Попов виділяє три головні структурні типи «називного теми»:

1. Іменники в називному відмінку.

2. Непредикативні словосполучення з іменником у називному відмінку в ролі стрижневого слова (інколи з кількісним числівником у ролі головного слова).

3. Синтаксичні ряди з сурядним зв'язком. До першої групи в російській мові належить називний уявлення типу: **Луна...** Я знаю, Земля не успокоится, пока не обовьет ее трассами и не откроет ее большие и малые тайны (Попов, 1963). Другий різновид становлять структури типу: **Партизанский край...** Такое название не встретишь на географической карте (Попов, 1963). До третього типу належать синтаксичні побудови з називним уявленням: **Литературная полукультура, стилевое мещанство, языковой натурализм...** Академик В.В.Виноградов говорит о них в своей статье не как о частных просчетах отдельных литераторов (Попов, 1963). З іншого боку, автор у російській мові до називного уявлення зараховує побудови, в яких сегмент виражається:

– окремими словами і формами слів (крім іменника в називному відмінку): **«Пора!** Я **этим словом** начал свою дорожную тетрадь». Треба відзначити, що «Російська грамматика» (1980) теж включає до форм уявлення побудови, виражені непрямыми відмінками іменників.

– сполученнями слів, фрагментами складних речень: **«Когда окончится война...От этой отправной формулы** исходили сейчас все мечты людей»;

– реченнями різних типів: «**Закон есть закон. Это выражение** можно часто услышать на британских островах»;

– відрізками тексту: «Море чудесное, синее и нежное, как волосы невинной девушки. На берегу его можно жить тысячу лет и не соскучишься...». Эти строки были написаны А.П.Чеховым в Крыму, после купання в Феодосийском заливе» (Попов, 1963, 303-321).

Подібний перелік конструкцій як еквівалентів називного уявлення відзначається Л.Ф.Шильниковою. Вона наводить приклади конструкцій з різними формами слів у складі тексту і доходить висновку, що в мові сучасної газетної і журнальної публіцистики, а також у художній літературі наявні випадки вираження сегмента, або «ключової теми», за термінологією Л.ф.Шильникової, «різними відрізками тексту, які співвідносяться з простими і складними реченнями, а також із більш складними фрагментами тексту, складними синтаксичними цілими» (Шильникова, 1976, 5). Отже, типовим «представником» зазначених вище конструкцій є називний уявлення. Двочленність і особлива інтонація вимовляння цієї конструкції підпорядковані виконанню експресивного завдання - актуалізації інформації, поданої сегментом. Актуалізуватися може не тільки називний відмінок іменника. Це можуть бути форми слів, словосполучення різних типів, різні відрізки тексту.

2.3. Синтаксичний статус називного уявлення

У мовознавчій літературі по-різному трактується питання про синтаксичний статус називного уявлення. Деякі мовознавці (В.Г.Адмоні, Б.П.Ардентов, В.В.Бабайцева, Ф.К.Буженик П.С.Дудик, М.П.Жоголева, Н.А.Назаров, О.Г.Руднев, Т.П.Степанова, М.П.Харченко, О.А.Юдін та інші) таку структуру вважають різновидом номінативних речень, інші (Є.М.Галкіна-Федорук, З.К.Тарланов) - реченням особливого типу; треті (Г.М.Акімова, автори академічних граматик з російської мови (АГ-54, АГ-70, АГ-80), автори «Курсу сучасної української літературної мови» (за заг.ред. акад. І.К.Білодіда), Н.С.Валгіна, І.Н.Войтицька, Л.Є.Майорова,

О.М.Пешковський, О.С.Попов, І.П.Распопов, Я.І.Рословець та інші) - не вважають її реченням. Як відомо, професор О.М.Пешковський вперше виділив особливу синтаксичну структуру в російській мові - називний уявлення, яка, на його думку, не утворює ні речення, ні його конструктивних частин (Пешковський, 1956, с. 404). Характеризуючи називний уявлення з формально-синтаксичного погляду, О.М.Пешковський лише відзначив, що така форма не є еквівалентною ні реченню, ні його частині. Називний уявлення стає об'єктом дослідження у працях багатьох лінгвістів. Дискусійним є питання про синтаксичний статус називного уявлення. Так, наприклад, автори «Курсу сучасної української літературної мови» (за ред. акад. Л.А.Булаховського) висловили думку, що називний уявлення може бути членом речення, «хоч відносно самостійним, незалежним, різко віддаленим» (Курс сучасної української літературної мови, 1951, с. 72). Іншого погляду дотримується О.С.Попов. У статті «Именительный темы и другие сегментированные конструкции в современном русском языке» він пише: «Називний теми, лексично і функціонально пов'язаний з наступним реченням, але не є членом цього речення» (Попов, 1964, с. 263). Таку ж думку поділяє З.К.Тарланов: «немає жодних підстав ототожнювати називний уявлення з членом речення, бо жоден з членів речення не може виражати відношення, які властиві називному уявлення. Називний уявлення як автономне інтонаційне й структурне ціле ніколи не утворює частин простого речення, а значить, не може бути його членом» (Тарланов, 1966, с. 97). Отже, «оскільки називний теми становить собою ізольований номінатив, синтаксично та інтонаційно незалежну конструкцію, то немає необхідності доводити положення про те, що називний теми не є членом речення», - наголошує у статті «Синтаксичний статус конструкцій з називним теми і називним уявлення» Л.Є.Майорова. Складнішим є питання, чи вважати конструкцію з називним уявлення реченням. Мовознавці Є.В.Кротевич (1954) і Б.П.Ардентов (1958) вважають називний уявлення словом-реченням, вираженням особливої форми думки і відносять його до номінативних структур. У праці Є.В.Кротевича навіть висловлюється думка про наявність двох типів суджень, які знаходять своє

мовне вираження у вигляді «констатуючих однослівних висловлень-повідомлень», а саме у вигляді «суджень сприйняття» і «суджень уявлення». «Судження-сприйняття» виражається, на думку Є.В.Кротевича, в буттєвому номінативному реченні, а «судження – уявлення» - в називному уявлення» (Кротевич, 1954). У працях А.Н.Назарова, Ф.К.Буженика називний уявлення сприймається як номінативне речення на тій підставі, що «він (називний уявлення) становить у синтаксисі мови стабільне утворення і є функціонально значущою одиницею контексту мовлення» (Назаров, 1953), «виступаючи з функцією модальності реального факту і виражаючи головну думку, оформлену називним відмінком, особливою конструкцією, на якій зосереджується вся увага» (Буженик, 1958, с. 3). В.Г.Адмоні розглядає називний уявлення серед номінативних буттєвих речень: «називний уявлення, як правило, фіксує і стверджує наявність у свідомості того, хто говорить, окремого уявлення, тобто його буття в думці, що є прямою паралеллю до буттєвого називного, який фіксує і стверджує істинне буття предмета або явища» (Адмоні, 1955, с. 148). До різновиду номінативних речень відносить конструкції з називним уявлення В.В.Бабайцева. «Називний уявлення, на її думку, - речення, тільки в ньому повідомляється про наявність уявлення про предмет або явище в свідомості того, хто говорить, а в типових різновидах номінативних речень стверджується буття предмета в реальній дійсності» (Бабайцева, 1968, с. 138). Прихильниками цього погляду є П.С.Дудик, М.П.Жоголева, О.Г.Руднев, М.П.Харченко, О.А.Юдін та інші. «Називний уявлення, - пише М.П.Харченко,- це один із типів номінативних речень, у якому функція експресивного називання (найменування) переважає над функцією буттєвості. Буттєвість у називному уявлення - це лише вказівка на існування названого предмета, особи, явища, не обмеженого чіткими часовими рамками. Інтонація предикативно-експресивного характеру є особливістю називного уявлення як одного із типів номінативних речень (Харченко, 1968, с. 65). Отже, є всі підстави «називний уявлення» вважати реченням, - висловлює думку М.П.Харченко (Харченко, 1968, с. 66). Цю ж думку поділяє П.С.Дудик. Він пише: «Називний уявлення вважаємо одним з

типів номінативного речення, тому що синтаксично та інтонаційно він функціонує як окрема комунікативна одиниця, яка служить формою повідомлення про певне уявлення, що виникло у мовця і яке, можливо, він бажає викликати в інших (Дудик, 1975, с. 216). Прихильники іншого погляду (Є.М.Галкіна-Федорук, З.К.Тарланов) називний уявлення трактують як особливе речення. Наприклад, Є.М.Галкіна-Федорук характеризує називний уявлення як «речення особливого типу», оскільки в ньому, як вважає авторка, «тільки називається те, що було колись предметом судження» (Галкіна-Федорук, 1956, с. 50). Номінативне речення Є.М.Галкіна-Федорук сприймає як вираження номінативного судження, а в називному уявлення не бачить вираження судження. Констатація факту й утвердження його наявності, на її думку, дозволяють бачити в «називному уявлення» речення (Галкіна-Федорук, 1956, с. 50). Аналогічне трактування називного уявлення як особливого типу речень знаходимо в працях З.К.Тарланова. Звертаючи увагу на тезу О.М.Пешковського, що «називний уявлення не утворює ні речення, ні його частин», З.К.Тарланов намагається з'ясувати питання, чи доцільне вивчення називного уявлення серед синтаксичних форм російської мови. Він висловлює думку, що з погляду сучасного синтаксису об'єктом вивчення його є такий словесний матеріал, який трактується або як речення, або як член речення. Тому, на думку автора, непослідовними є ті члені, які, не визнаючи називний уявлення ні реченням, ні членом речення, досліджують його серед синтаксичних форм, цим самим стверджуючи «синтаксичність» цього граматичного явища. «Називний уявлення, - пише З.К.Тарланов, - речення, але речення... пов'язане з окремим контекстом. Іншими словами, називний уявлення сам по собі, без достатнього синтаксичного оточення, яке робить його комунікативною одиницею мовлення, не утворює речення» (Тарланов, 1969, с. 97).

Отже, Є.М.Галкіна-Федорук, З.К.Тарланов конструкції з називним уявлення називають особливим реченням. Найбільш обґрунтованим, на нашу думку, є погляд учених, які називний уявлення реченням не вважають. Називний уявлення не має головної ознаки речення - предикативності, яка

вказує на співвіднесеність висловлення з дійсністю. На відміну від самостійних речень така конструкція не має смислової закінченості та кінцевої інтонації речення. «Називний теми, - пише О.С.Попов, - маючи таку ж будову, що і номінативне речення, речення не утворює: в ньому відсутні предикативні категорії модальності, часу, особи» (Попов, 1964, с. 263). Що ж стосується інтонації, то вона, на думку О.С.Попова, «виконує функцію видільну й емотивно-експресивну, але не предикативну» (Попов, 1964, с. 263). Н.С.Валгіна називає «називний уявлення» серед синтаксичних побудов, які не входять до схем простого речення... Такі синтаксичні явища не можуть належати до номінативних речень, не дивлячись на зовнішню ізольованість вживання, вони не мають граматичної і функціональної самостійності, оскільки не мають значення буття та інтонаційної закінченості (Валгіна, 1971, с. 89). І.Н.Войтицька в статті «Називний уявлення і його функції в складі тексту» зазначає, що «в ланцюгу синтаксичної послідовності, що складає текст, мають місце не тільки речення, але й деякі синтаксичні побудови, зовні подібні до речень за тими чи іншими ознаками, але, все-таки, не є ними. До таких побудов належить і так званий «називний уявлення» (або «називний теми») (Войтицька, 1975, с. 37). Говорячи про специфіку номінації називного уявлення, І.Н.Войтицька посилається на Н.Д.Арутюнову і В.Г.Гака, які пишуть про номінативний аспект речення. Денотатом речення в об'єктивному світі є ситуація, денотатом слова - предмети і явища. «Слово, виступаючи в побудові, яка аналізується, співвідноситься з поняттям про предмет, але не називає самий предмет, стверджуючи його буття», - пише І.Н.Войтицька (1975, с. 45). Крім цього, називний уявлення не виступає ізольовано, без базової частини повідомлення, він складає з нею єдине ціле. Номінативне речення, як відзначає О.С.Попов, «при всій своїй нерозгорнутості, володіє мінімумом самостійності, необхідним для речення, може виступати ізольовано, без будь-яких суміжних речень, не втрачаючи при цьому своєї специфіки» (Попов, 1964, с. 303). Номінативне речення характеризується специфічною кінцевою інтонацією. Називний уявлення проголошується з особливою «обіцяючою» (І.П.Распопов) інтонацією, створює так званий ефект «очікування» (Ш.Баллі).

І.П.Распопов, досліджуючи називний уявлення, теж висловлює думку, що «ні називний теми, ні називний реми не є реченням хоч би тому, що виступають як вивідні від речення семантико-синтаксичні величини, які зберігають роль його своєрідних сателітів» (Распопов, 1972, с. 151). Аналогічне трактування синтаксичної специфіки досліджуваної конструкції є у Я.І.Рословець: «називний уявлення не є самостійною предикативною одиницею (реченням)» (Рословець, 1973, с. 75). Таким чином, називний уявлення не становить речення, оскільки в ньому не міститься висловлення і не виражається ні судження, ні поняття, а лише згадується раніше пізнане явище. Це експресивна двочленна синтаксична конструкція.

2.4. Про лінгвістичний термін «називний уявлення»

Термін «уявлення» має давню традицію. Вперше використав його О.М.Пешковський у праці «Русский синтаксис в научном освещении» (1956). Чітко диференціюючи семантичні нюанси називного відмінка іменників і відмежовуючи «буттєвий називний» (екзистенціальний) від «називного уявлення», О.М.Пешковський зауважує, що «думка про існування чогось є власне загальною і також елементарною думкою в апараті мислення людини» (Пешковський, 1956, с. 404). Але ж у мові ми можемо виражати не тільки думки, а й окремі уявлення без цього відтінку реальної дійсності, їх співвіднесеності з дійсністю. І саме називний відмінок іменника має таке значення. Такий називний не може позначати ні звертання, ні існування, ні предмета, що означає дію (підмет), ні предмета, який кваліфікує інший предмет (прикладка і предикативний називний), а тільки позначає нагадування про предмет, уявлення про нього. Наприклад: **Осінній сонцеворот**. Ввижався **він** йому пишнішим за всі багатства й пишноти Візантії і легенд про царства минулі й навіть неіснуючі (П.Загребельний. Диво, с.603).

**А сни біля вогню, у волохатій вовні
Туземних бурок!.. Хто б віддати їх схотів
За вигоди міських, таких нервових снів!**
(М.Зеров. На віддаленні, с.84).

У таких конструкціях О.М.Пешковський не знаходить предикації, а тому не розглядає їх як речення. Об'єднуючи буттєві, вказівні та називні речення загальною назвою «номінативні речення», він наведеним вище конструкціям надає місце серед «слів і словосполучень, які не утворюють ні речень, ні їх частин» (Пешковський, 1956, с. 404). Отже, О.М.Пешковський назву «називний уявлення» не використовує як термін для позначення синтаксичної конструкції. Називним уявлення він визначає називний відмінок іменника, який «позначає ізольовані уявлення про ті предмети, які цими іменниками названі» (Пешковський, 1956, с. 404). Конструкції, основу яких складає такий називний, трактуються О.М.Пешковським як «словосполучення, що виражають чисті уявлення» (Пешковський, 1956, с. 181). При цьому вчений зауважує, що для називання таких конструкцій можна використовувати інші варіанти термінів, наприклад, «репрезентативні», «імажинативні», «ідейні», «відтворюючі» словосполучення. Дотримуючись погляду О.М.Пешковського, деякі вчені (В.В.Бабайцева, І.Н.Войтицька, Т.П.Степанова, З.К.Тарланов та інші) використовують назву «називний уявлення» як термін для позначення синтаксичної конструкції з іменником або кількісним числівником у ролі стрижневого слова, яка, називаючи предмет, викликає уявлення про нього в свідомості мовця, який, як правило, висловлює судження, задає питання і т.п. (Російська граматики, 1960, с. 169): **Константинополь!** Справді, великий і славний **город**, зібрано там безліч чудес. Але чому Київ має бути схожим на нього? (П.Загребельний. Диво, с. 507). Досліджуючи функції називного уявлення, Н.С.Валгіна (1970) пропонує термін «ізолюваний називний відмінок». Ізолюваними номінативами автор називає слова в називному відмінку та іменні словосполучення з стрижневим словом у формі називного відмінка. Належну увагу вивченню називного уявлення надавав О.С.Попов, вкладаючи в поняття «називний уявлення» ширший зміст. До таких синтаксичних побудов О.С.Попов зараховує не тільки конструкції, які характеризуються, на думку О.М.Пешковського, психологізмом, задумливим тембром вимовляння, але і конструкції, позбавлені названих вище ознак. О.С.Попов відмовляється від терміна

«називний уявлення», введеного О.М.Пешковським, і пропонує термін «називний теми». Цей термін, на його думку, позбавлений психологізму і може вживатись як назва для широкого кола номінативних сегментованих побудов. Деякі вчені, дотримуючись погляду О.С.Попова, використовують термін «називний теми» (Ж.Г.Амірова, І.С.Распопов та інші). У деяких працях поширена подвійна назва – «називний уявлення», або називний теми» (І.Я.Рословець та інші). П.С.Дудик висловлює таку думку: «Термін «називний теми», будучи в принципі придатним для характеристики сегментованих структур, не зовсім у той же час окреслений щодо функції позначуваного ним явища, для позначення теми у найбільш типових різновидах сегментованих побудов прийнятнішим, виразнішим є термін «називний уявлення» (Дудик, 1975, с. 216). Термін «називний уявлення» виразно підкреслює комунікативну мету цієї конструкції - констатувати наявність уявлення про предмет або явище в свідомості мовця (Сучасна українська літературна мова, 1972, с. 261-262). Цікавий підхід до вирішення цієї проблеми знаходимо у мовознавців Г.М.Акімової (1990), Л.Є.Майорової (1984), які зауважують, що активізація конструкцій з називним уявлення і конструкцій з називним теми, а особливо поширення сфери їхнього функціонування примушують розглядати ці побудови диференційовано. У працях Л.Є.Майорової пропонується розмежувати називний теми і називний уявлення з функціонального, лексико-семантичного, інтонаційного, стилістичного поглядів. Дотримуючись концепції Г.М.Акімової про основні етапи входження розмовних еквівалентів конструкції з називним уявлення в писемну літературну мову, вважаємо, що доцільно використовувати термін «називний уявлення» в художньому стилі мовлення. Термін «називний теми», на нашу думку, властивий науковому, науково-популярному і публіцистичному стилям мовлення. Як відомо, великого поширення набув погляд, згідно з яким називний уявлення мовознавцями трактується як речення. Наводимо визначення вчених про термін «називний уявлення»: «речення уявлення!» (М.П.Жоголева), «речення, які виражають уявлення» (Н.А.Назаров), «номінативні речення уявлення» (Ф.К.Буженик), «рефлексивні речення» (Б.П.Ардентов). М.П.Харченко

зауважує, що «називний уявлення - речення, номінативне речення з особливими стилістичними функціями. Враховуючи стилістичні функції «називного уявлення» і вважаючи його номінативним реченням, гадаємо, - пише Н.П.Харченко, - що для позначення такого граматичного явища доцільно вживати термін «номінативне речення теми» (Харченко, 1968, с. 68). У науковій літературі поширений також термін «інфінітив уявлення», вперше відзначений О.М.Пешковським у розділі «Слова і словосполучення, які не утворюють ні речень, ні їх частин» (1956, с. 404). Термін «інфінітив уявлення» використовується мовознавцями для позначення синтаксичної конструкції із сегментом, вираженим інфінітивом або інфінітивом із залежною словоформою: **Пройтися на лижах...** По першому сніжку. Чи є **що** в світі краще від катання на лижах? (Ю.Збанацький. Малиновий дзвін, с.269). Такі конструкції з інфінітивом (інфінітивом із залежною словоформою) в ролі сегмента досліджуються в працях О.М.Пешковського, С.М.Андріянової, З.К.Тарланова та інших мовознавців.

Отже, в сучасній лінгвістичній літературі й дотепер не вироблено сталої термінології для позначення конструкцій з називним уявленням. Для називання такої сегментованої побудови використовуються як синоніми два терміни: називний уявлення і називний теми. Деякі вчені застосовують подвійну назву – «називний уявлення», або називний теми». Автори «Граматики сучасної російської літературної мови» (1970) використовують термін «форми уявлення». «Російська грамика» (1980) пропонує термін «форми називання». Автори «Сучасної української літературної мови» (за загальною редакцією академіка І.К.Білодіда) вживають термін «називний уявлення».

2.5. Про так званий «словесний» називний уявлення

Питання про «словесний» називний уявлення найбільш детально обґрунтовується в працях О.С.Попова (1964), М.П.Харченка (1968), О.Є.Лісовської (1985). За своїм «речовинним» значенням називний уявлення може бути предметним або словесним. Предметний називний звертає увагу до предмета або поняття, словесний називний - до слова як такого. Словесний

називний функціонує передусім як своєрідна цитата, тому в його позиції, як правило, вживаються не тільки форми називного відмінка іменників, але і різні мовленнєві відрізки, подібні до іменників. Однак називний відмінок іменника, на думку О.С.Попова, є головною, базовою формою називного теми (Попов, 1968). Іншу думку висловлює М.П.Харченко. «При аналізі широкого контексту виявляється, що «словесний називний уявлення» має таке ж значення, що і «предметний»: той, хто говорить, виділяє певний предмет, особу або явище, а не тільки слово, для подальшого роздуму про них, для їхнього обговорення» (Харченко, 1968, с. 67). Такий підтип як «словесний називний уявлення» виділяється не на підставі того, що увага привертається до слова, яке називає предмет, а на підставі того, що в наступному реченні предмет, особа або явище, які називаються, знаменуються «словом», «словами», тобто мінімальний контекст дає підстави для виділення «предметного» і «словесного» називного уявлення, а в широкому контексті на перший план виступає їхнє спільне значення (Харченко, 1968, с. 68). Аналогічну думку має О.Є.Лісовська (1985). «Не можна беззастережно стверджувати, що виділена сегментом тема в подальшому висловленні називається словом, що наша увага привертається не до поняття, позначуваного словом, а до самого слова. Приклади показують, що нас цікавлять все ж поняття, які вкладаються в слово» (Лісовська, 1985, с. 44). Можна виділити різні типи словесного називного уявлення. Перший різновид становить побудову, в якій виділена сегментом тема в базовій частині висловлення називається словом: **Посуха!** Це страшне, лихе **слово** старанно замовчувалось (І.Ле. Роман міжгір'я, с. 279); **Султанова наречена!** Які **слова!** (П.Загребельний. Роксолана, с. 42). Другий різновид словесного називного становить структуру, в якій увага читача привертається не стільки до поняття, позначуваного словом, скільки до сукупності уявлень, асоціацій, які викликає це слово: **Наша зміна!** Коротенькі й прості **слова**, а скільки в них глибокого змісту!... (Д.Бузько. Голяндія, с. 320); **Кров!** Саме **слово** якесь палахке. І дивно - не викликало воно асоціацій каліцтва, смерті. Чомусь із словом «кров» приходили спогади, уявлення про гарячий поцілунок (І.Ле. Роман міжгір'я, с.

91). Поширену групу становлять конструкції з словесним називним уявлення, в яких тема - сегмент у базовій частині безпосередньо називається поняттям. Як своєрідний різновид функціонують побудови, в яких увага читача фокусується не на понятті, а на слові в його лінгвістичному розумінні: **Фабрика - кухня...** якщо існує **той світ** по думці всіх смертних, то оце він і є. Світ по той бік таємничої брами, що розділила життя на відоме й невідоме, на просте й загадкове. **Той світ**. Причому, **слово «той»** за термінологією мешканців цієї частини планети має подвійне значення: крім звичайного протиставлення до слова «цей», воно ще має окремий зміст - спеціально наголошуване це слово має означати «той!», тобто особливий, унікальний, непередбачений і неперевершений. Та, мабуть, обидва нюанси цього слова тут будуть до речі. **Той світ, фабрика-кухня** (І.Багрянний. Сад Гетсиманський, с.70); **Дізік?! Я починаю сердитися, бо що таке «дізік»?** Дізік - страшне для мене слово, бо воно нагадує мені про дійсність - раз, а друге - в нашій революційній термінології це дезертир, а я, товариші, саме до них і належав! (Г.Косинка. В житах, с. 237); **Синклітикія! Це від латинського - синкліт, сенат!** Отож Синклітикія - дочка сенатора! Як звучить! (І.Сенченко. Синклітикія, с. 61).

Отже, в конструкціях з словесним називним уявлення тема-сегмент у базовій частині може називатись словом, поняттям, словом у лінгвістичному трактуванні.

РОЗДІЛ 3.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТРУКЦІЙ З НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ

3.1. Функції називного уявлення в художньо-літературному тексті

Термін «функція» семантично переважаний. Достатньо навести такі його трактування, як роль, сфера суспільного застосування, засіб, інструмент, призначення і т.п. Функціональний підхід до вивчення мов на сучасному етапі треба визнати домінуючим, але інтерпретація цього підходу серед учених, безумовно, є неоднозначною. Зокрема, дискусійним є питання про належність поняття *функція* мові чи мовленню. Деякі лінгвісти використовують термін «функція» у відношенні до мови, інші - до мовлення, треті - певною мірою і до мови, і до мовлення. Наприклад, розрізнення функцій мови і мовлення подається в працях А.А.Леонтьєва, В.А.Авроріна та інших мовознавців. А.А.Леонтьєв виділяє такі функції мови, як комунікативну, інтелектуальної діяльності, оволодіння суспільно-історичним досвідом людства, національно-культурну і пізнання (Леонтьєв, 1969, с. 32-37). Функції мовлення трактуються ним «як потенціальні характеристики мови, які є не обов'язково властивими будь-якому мовленнєвому акту...» (Леонтьєв, 1969, с. 37). Вони становлять такі різновиди, як магічна, функція «марки», або номінативна, діакритична, експресивна й естетична, або поетична (Леонтьєв, 1969, с. 38-42). Аналогічну думку висловлює В.А.Аврорін: «У будь-якому мовленнєвому відрізку матеріалізуються функції мови» (Аврорін, 1975, с. 35); «функції мови діють постійно», «функції мови діють спільно»; «функції мовлення, супроводжуючи функції мови, діють, як правило, окремо, рідше - в тих чи інших комбінаціях один з одним, але ніколи не діють всі разом» (Аврорін, 1975, с. 44-45). Автор виділяє такі функції мови: комунікативну, експресивну, конструктивну, акумулятивну і функції мовлення - номінативну, емотивно-волюнтативну, сигнальну, поетичну, або естетичну, магічну й етичну (Аврорін, 1975, 35-47). Іншого погляду дотримуються Л.А.Кисельова, Д.М.Шмельов та інші мовознавці. Наприклад, Д.М.Шмельов пише: «Не зовсім зрозуміло, як може виявитися в мовленні те,

що не властиве передусім самій мові» (Шмельов, 1977, с. 14). Функції мови як її цільове призначення, зумовлене суспільними потребами її носіїв у мовленні, становлять реалізацію цільового призначення, мовне функціонування відповідно до призначення (Кисельова, 1978, с. 35). Висловлена мовознавцями думка про співвідношення функцій мови і мовлення набула значного поширення в лінгвістичній літературі. У нашому дослідженні поділяємо погляд тих учених, які розглядають функції мовлення як реалізацію мовних функцій. Як відомо, типологія функцій має тривалу еволюцію. Розвиваючи функціональну класифікацію К.Бюлера, який охарактеризував такі функції мови, як вираження, звертання або спонукання і повідомлення, мовознавці виділяють різну кількість функцій. Р.Якобсон називає шість функцій: комунікативну, апелятивну, поетичну, експресивну, фатичну, метамовну (Якобсон, 1975, с. 193-230); В.В.Виноградов виділяє функцію спілкування, повідомлення і впливу (Виноградов, 1963, с.7); Н.Ю.Шведова - функцію називання, безпосередньої комунікації (повідомлення, передачі інформації), функцію представлення всіх типів залежностей, зв'язку і співвіднесення, функцію кваліфікації й оцінки (Шведова, 1985, с. 30-37). Л.М.Васильєв головними вважає репрезентативні, синтаксичні, конструктивні, стилеутворюючі функції (Васильєв, 1983, с. 11-20). Загальноприйнятої типології функцій мови не існує й дотепер. Однак більшість дослідників головними функціями вважають комунікативну і мислеоформлюючу функції (Будагов, 1965; Панфілов, 1977, Кисельова, 1978 та інші). Важливо наголосити, що на відміну від інших мовних рівнів синтаксис поєднаний насамперед з актом комунікації і мислення, а це в свою чергу передбачає «необхідність єдиного функціонального критерію для всіх синтаксичних засобів, одиниць, конструкцій...» (Золотова, 1977, с. 6). Відома концепція Г.О.Золотової розмежовує мовні (первинні) функції речення, які трактуються нею як «конструктивно-синтаксичні засоби вираження реченням свого типового значення» і мовленнєві (вторинні) функції, які зумовлюють різноманітні зміни і перетворення синтаксичної моделі в мовленні (Золотова, 1977, с. 331). Серед мовленнєвих функцій Г.О.Золотова виділяє 1)

композиційно-синтаксичну й 2) експресивно-оцінну, причому перша кваліфікується обов'язковою для кожного речення, а інша - факультативною (Золотова, 1973, с. 332). О.П.Сковородников приймає в цілому функціональну концепцію Г.О.Золотової, але вносить у неї певні корективи, а саме: залишаючи термін «комунікативно-синтаксична функція», він замінює термін «експресивно-оцінна функція» терміном «прагматична» (Сковородников, 1981, с. 12). Причина подібного коректування зумовлена неоднозначним трактуванням поняття експресивності взагалі і синтаксичної зокрема. О.П.Сковородников розглядає експресивність взагалі «як різновид прагматичної інформації, поєднаної з поняттям інтенсивності», синтаксична експресивність, на думку автора, «виступає як функція - здатність синтаксичної конструкції посилювати прагматичну інформацію, закладену у висловлюванні або в будь-якому його компоненті» (Сковородников, 1981, с. 14). Експресивні синтаксичні конструкції реалізують своє художнє призначення через експресивну функцію. «Експресивна функція мови - це здатність виражати емоційний стан того, хто говорить, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності, які позначаються» (Александрова, 1984, с. 7). Функція експресивного виділення, підкреслення теми висловлення виявляється в конструкціях з називним уявленням. Як відомо, питання про функціональне призначення сегментованих конструкцій і називного уявлення розглядається в працях багатьох лінгвістів. Зокрема, Л.Є.Майорова пропонує розмежувати називний теми і називний уявлення з функціонального боку, вказуючи на відмінність їхнього функціонування. На думку авторки, називному уявленню властива експресивна функція в двох її різновидах (називний уявлення вводить читача у філософські роздуми героя чи автора або використовується в ситуації спогадів про важливі історичні події, а також події особистого життя), функція підхоплення про те, що говорилося у попередньому тексті, функція патетичного оклику, функція експресивного зачину. В називному теми авторка виділяє функцію заголовка, видільну і функцію зачину (Майорова, 1984, с. 12). Л.Є.Майорова не подає єдиного критерію для виділення функцій: деякі з них вирізняються на підставі

змістового зв'язку сегмента з базовою частиною, інші - за особливостями структури текстового фрагменту (наявність чи відсутність лівого контексту). На наш погляд, виділення двох функцій сегмента - підхоплення і зачину - здійснюється на основі його зв'язку з лівим контекстом. Виділення семантико-композиційних функцій сегмента на основі змістового зв'язку з лівим контекстом здійснює Т.Р.Коновалова. Вона пропонує виділяти такі функції сегмента: уявлення, привертання уваги, експозиції, інтенсифікатора, емоційно-оцінну, власне експресивну, функцію заголовка (Коновалова, 1972, с. 136). С.М.Андріянова, досліджуючи функції сегментованих конструкцій у тексті, називає функцію уявлення, функцію акцентування і функцію пояснення (Андріянова, 1993, с. 37). Крім цього, зазначає С.М.Андріянова, кожна з трьох функцій ускладнюється наявністю текстоутворюючої функції, яка залежить від змістової функції сегмента, зумовлена нею (Андріянова, 1993, с. 37). «Текстоутворююча функція визначається як властивість синтаксичної одиниці «рухати» текст...» (Ільєнко, 1989, с. 65). Називний уявлення як сегментована конструкція виконує функцію акцентування, виділення теми висловлення, а отже, не може існувати без правого контексту. Що стосується лівого контексту, то його присутність, на наш погляд, не є обов'язковою. Художнє призначення конструкцій з називним уявленням виявляється в експресивній функції, яка простежується в її окремих реалізаціях. Виявленню експресивної функції допомагає контекст. Поза контекстом визначити призначення називного уявлення досить важко, оскільки сегмент і наступне речення в базовій частині поєднані між собою і без такого речення називний уявлення припиняє виконувати свою функцію, втрачає синтаксичну специфіку. У конструкціях з називним уявленням експресивна функція виявляється в таких різновидах:

1) називний уявлення вводить читача в філософські роздуми героя чи автора:

Античні майстри, будівничі пізніших віків... Хіба вони не виправили своє буття на землі? (О.Гончар. Собор, с. 192); **Багатство!** Скільки воно манило, і манить, і сліпить людей (М.Стельмах. Чотири броди, с. 93). Автор ніби запрошує взяти участь у філософських роздумах, активізувати свої

знання про названі поняття: **Морська любов...** Яка вона є? Може, то справді якась інша, зовсім не така, якою любила його Вутанька? (О.Гончар. Таврія, с. 233); **Двадцятий вік!** Що принесе він науці? Росії? Людству? (О.Довженко. Мічурін, с. 370). Функціонування подібних конструкцій супроводжується психологічним підтекстом. Крім цього, для виконання функції філософського роздуму характерні особливі групи лексики. Це, як правило, абстрактні іменники, які за своїм лексичним значенням можуть стати предметом філософського роздуму;

- 2) називний уявлення вводить читача в ситуацію спогадів про важливі історичні події, а також події особистого життя: **Боровця! Поле** козацької поразки і тяжкої ганьби...(П.Загребельний. Я, Богдан, с. 200); **Перемога!** Из сльозами радості на очах вони поздоровляли один одного цим найчарівнішим і ще не зовсім звичним **словом** (О.Гончар. Прапороносці, с. 455); **Батьківщина!** Як у феєричному світлі, сягнули Чернишеві і далека річка на кордоні, і сонячні поля за нею, і випускний вечір в училищі, і мати з накинutoю шаллю на плечах, і довгий караван у пісках, і ще щось невиразне, але без краю прекрасне промайнуло перед ним в одну секунду, і все йому стало ще яснішим (О.Гончар. Прапороносці, с.157). Для використання називного уявлення в зазначеній функції характерні лексеми, пов'язані з пам'яттю людини про війну, Батьківщину;
- 4) текстоутворююча функція називного уявлення виявляється або в його зв'язку з базовою частиною і з попереднім контекстом, або на початку тексту в ролі своєрідного експресивного зачину: **Степи...** Змалку входили вони в свідомість дітей робітничого передмістя (О.Гончар. Собор, с. 188); **Переджив'я! Це та пора,** коли в серці селянина сходяться радощі й тривоги хліба, а між ними снуються й снуються древні, певне, ще з язичницького віку прихоплені хліборобські жалі (М.Стельмах. Чотири броди, с.130). Подібні конструкції називають тему наступного висловлювання, викликаючи в свідомості читача певний образ: **Листопад. Осінь** переходила в стадію старечої щуплості... (В.Підмогильний. Місто, с.162). Називний уявлення становить патетичний оклик з

підкресленим почуттям радості, гордості, захоплення і т.п. : **Народ! Слово** вдарило мені в саме серце, і я схопився, забувши про втому, про спочинок, готовий їхати далі, мчати, доганяти волю і долю (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 255); **Храм! Храм** краси, історії, храм зодчества козацького...(О.Гончар. Собор, с.178); **Ранок республіки!** І хоч попереду була невідомість, хоч десь там, у степах, він, криничанський комунар, може, й голову свою складе, проте в грудях билася радість і повним життям жило те хмільне, окрилююче чуття, від якого хотілось співати, і здавалось, що **ранок** цей ніколи не скінчиться, що доки й житиме він на світі, навкруги все буде отак, як зараз, коли над степами все більше світає й світає (О.Гончар. Перекоп, с. 579). У такій функції називний уявлення, як правило, вимовляється з окличною інтонацією;

- 5) називний уявлення виконує функцію підхоплення про те, що говорилося у попередньому тексті. Об'єкт, який уже згадувався, актуалізується, стає темою наступного висловлювання: В один з пізніших років при новому розподілі землі на нашу сім'ю припало **десять десятин поля! Десять десятин!** Це був соціальний стрибок (І.Сенченко. Верхарн, с. 65); Та лихо в тім, що тут була **чужа кров. Чужа кров!** Поки **кров** невинна, то не спалахують довкола неї пристрасті, а як зануртує, заграє, заклекоче, тоді - щастя незмірне або біда й горе ще незмірніші (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 54). Називний уявлення в подібних побудовах займає своєрідне - інтерпозиційне - положення;
- 6) називний уявлення може використовуватися для характеристики героя: **Темний чоловік! Йому** в цій споруді вбачається щось малооригінальне (О.Гончар. Собор, с. 190); **Тихий тиран Шляхтич! От чоловік**, у якого можна закохатися спершу за його незвичайність і несхожість на всіх інших, а потім тихо зненавидіти за його тихий тиранізм (П.Загребельний. З погляду вічності, с. 93); **Гнаний і переслідуваний! Це той Немирич**, рід якого мав безмежні землі на Волині й на Поліссі, а тоді ще й перекупили собі займанщини на Ворсклі від його впадіння в Дніпро до Кобеляк, Нових

Санжар і мало не до самої Полтави! (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 310); **А хто це? Злодій? Примара? Сон?** (В.Підмогильний. Місто, с.88).

Окремий різновид становлять собою побудови, в яких сегмент поглиблює внутрішню характеристику героя, що перебуває в складній ситуації: **Бідний отець!** Як він мріяв ще раз побачити батьківщину, думкою ще не раз і не двічі летів до неї через безмежні степи, повноводні ріки, через ліси і байраки! (В.Малик. Черлені щити, с. 11); Пожалій **нешасну матір...Нешасна матір...**Так, вона справді нещасна, убита, знищена горем (Ю.Збанацький. Хвилі, с. 546).

Таким чином, конструкції з називним уявлення допомагають відтворити ситуацію філософського роздуму, спогадів про важливі історичні події й події особистого життя, можуть виражати патетичний оклик з підкресленим почуттям радості, гордості, захоплення, становити експресивний зачин, поглиблювати внутрішню характеристику героя, виконувати функцію підхоплення. Конструкції такого типу надають висловленню розчленованості, водночас лаконічності, є одним із способів експресивної передачі інформації різного змісту.

3.2. Лексико-семантичні особливості конструкцій з називним уявлення

Функціональна спрямованість називного уявлення, на думку вчених, тісно поєднана з лексичною семантикою (Акімова, 1990, с. 112-113). Зокрема, для вираження певної функції в складі називного уявлення використовуються такі лексико-граматичні розряди іменників: 1) власні і загальні; 2) речовинні; 3) конкретні й абстрактні. Сегмент включає до свого складу як загальні, так і власні назви. Більшу кількість складають загальні назви. Серед загальних назв широко використовуються абстрактні, конкретні, речовинні іменники. Для конструкцій з називним уявлення поширеною є абстрактна лексика – «слова, в яких виражаються загальні поняття, що їх людина безпосередньо органами чуття не сприймає; це позначення якостей, властивостей, дій і под. (Сучасна українська літературна мова, 1969, с. 64). Досить продуктивну групу

становлять абстрактні іменники на позначення внутрішнього стану людини і її почуттів: **Втішання**. Чи знав я це слово і це почуття коли-небудь? (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 452); **Підлість!** Він не боявся вимовляти **це слово** (С.Скляренко. Карпати, с. 240); **Ніжність?** **Це** було смішно для гетьманської суворой душі (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 479). В аналізованих побудовах абстрактні іменники, як правило, групуються навколо семи «людина»: **Терпіння, терпіння...**Як часто людям не вистачає **цієї** дорогоцінної **якості**, через що стаються речі непоправні (П.Загребельний. Диво, с. 327); **Спогади, спогади...****Одні** веселять Лукію, **інші** присмучують, наливають груди теплим хвилюванням...(О.Гончар. Тронка, с. 70).

Серед іменників з абстрактним значенням у складі називного уявлення використовуються слова філософського характеру: **Воля...**Він зник **до неї** з дитинства, від самого дня народження, зник до безмежних степів, до буйних вітрів над ними, до єдиних на світі українських жайворонків, яких ніхто ніколи, здається, не бачив на землі, а лише в голубому zenіті, в нестримному польоті, серед прозорих розсипищ їхнього співу (П.Загребельний. Дума про невмирушого, с. 64). У конструкціях, виражених іменниками з конкретним значенням, фіксуються слова, що позначають назви різноманітних явищ, предметів, назви людей, географічних понять і т.д. З-поміж них вирізняються слова, що означають назви осіб у загальному значенні, назви людей за родинними стосунками, за професією: **Червоногвардійці!** **Це слово** прочумало Олеса (В.Підмогильний. Гайдамака, с. 47); **Мати!** Досі мало кому з бійців спадало на думку, що і в Брянського може бути **мати** (О.Гончар. Прапороносці, с.160); Богдан відчув, як жарка кров вогнем залила йому обличчя. **Батько**. Нічим іншим не можна було болочіше вразити його зараз, як саме нагадуванням **про батька** (О.Гончар. Людина і зброя, с. 23); Для мене звання «учитель» містило в собі незвичайний, неосяжний зміст. **Учитель!** **Людина**, яка знає все, бачить усе, розуміє все. Учитель не для себе живе - для народу. Тож якою треба бути людиною, щоб заслужити всенародну пошану! (Ю.Збанацький. Малиновий дзвін, с. 281). Досить виразною постає семантична група - іменники непередметного характеру. У називному уявлення

такі слова означають події, явища природи, пори року і т.п.: **Війна!** Від батьків своїх і дідів вони чули про жорстокі **війни**, що проходили над Карпатами (С.Скляренко. Карпати, с. 204); **Перемога!** І неже всі **перемоги** приходять отак мало не тайком, буденно, кисло якимось? (П.Загребельний. З погляду вічності, с. 213); **А осінь...**Хіба вернуться тепер давні осені з їхнім багатством, достатком і спокійними radoщами, в червіні, золоті й прозорості (П.Загребельний. Диво, с. 231). У мовній палітрі текстів знаходимо побудови з називним уявлення, в яких сегмент містить іменники з предметним значенням. Такі слова набувають експресивного звучання в художньому тексті: Перед вами - високе мистецтво! **Шедеври!** **Це слово** боляче різнуло Черниша (О.Гончар. Прапороносці, с. 318); Антоновича скосила куля, коли він затримався біля одного з своїх убитих новачків, щоб узяти в нього мінометну **трубу**. **Труба!** Тисячі **тих труб** не варті одного Антоновича. Але хіба він міг примиритися з тим, що вони залишаться ворогові? (О.Гончар. Прапороносці, с. 91). У конструкціях з називним уявлення фіксуються іменники із значенням речовинності. «Іменники цієї категорії означають назви зернових, овочевих, плодкових і ягідних культур, рослин, харчових продуктів, корисних копалин, металів, рідин, газів, ґрунту і деякі інші» (Сучасна українська літературна мова, 1969, с. 66). Це найпродуктивніша група серед конкретних іменників, які використовуються в сегментах – називному уявлення. Значна роль належить словам, що означають поняття першочергової важливості для життя людей: **Хліб!** Чистий, ясний, як сонце, **хліб**, напоєний всіма земними соками (П.Загребельний. Дума про невмирущого, с. 600); **Вода!** **Навколо неї** точилися в цих краях усі розмови, за неї сварились, на ній багатили, вона вважалась тут основою всього добробуту (О.Гончар. Таврія, с. 21; **Кров!** Перша людська **кров**, пролита в нього перед очима (П.Загребельний. Дума про невмирущого, с. 555); **Вогонь!** Він знав **його** так добре! [В.Підмогильний. Місто, с.153]; Слова «вода», «хліб», «кров», «вогонь» у зазначеному типі структур використовується із значенням першооснови, символу життя. Базова частина конструкції, як правило, актуалізує значення цих слів. Менш продуктивну групу становлять речовинні

іменники у складі називного уявлення, які означають назви продуктів харчування, корисних копалин, рослин і т.д. Увага читача привертається до понять, значення яких актуалізується: **А гусячий смалець...**Ну, та хто ж не знає, звідки береться **гусячий смалець!** (П.Загребельний. Переходимо до любові, с. 332); **Те золото!** Скрізь **воно** і скрізь **про нього:** на станції, в амбарах, на дорогах, в конторах, на базарі, в хатах, установах, у вагонах, у газетах і думках людських...(І.Сенченко. У золотому закуті, с. 31); **Червоні маки...**Скільки сягало око, жевріли й жевріли вони на луках, ніким не сіяні, але радуючи всіх (О.Гончар. Прапороносці, с. 463); **Ліси й поля.** Мусимо згадувати **про них** хоч раз на рік (В.Підмогильний. Місто, с.203).

У складі називного уявлення використовуються власні назви. «Власні назви становлять імена, прізвища, по батькові, псевдоніми, прізвиська, почесні звання людей, індивідуальні географічні назви, астрономічні назви і т.д.» (Сучасна українська літературна мова, 1969, с. 63). Досить продуктивною є семантична група власних назв, що позначають відомі імена, прізвища, географічні назви і т.д.: **Роксолана.** Слово, яке для Європи ще вчора нічого не значило (П.Загребельний. Роксолана, с.176); **Дніпро!** Кожен воїн, від генерала до солдата розуміє, що треба швидше поспішати на той **берег**, поки не отямились фашисти, розбиті в лівобережних битвах (О.Довженко. Поема про море, с. 512); **Земля! Це** безглуздий чорний шматок, що лине безтямно в просторі (В.Підмогильний. Військовий літун, с.188); **Злата Прага...**В цей день **вона** була справді золотою... (О.Гончар. Прапороносці, с. 473). Власні назви в конструкціях з називним уявленням набувають експресивного забарвлення, коли вони використовуються для вираження емоцій, спогадів, роздумів, міркувань автора чи героя: Ви тільки прислухайтесь, як **це** звучить! **Еміль Верхарн! Валерій Брюсов!** (І.Сенченко. Верхарн, с. 66); **Медвин...Медвин - це ж прізвище** його колишнього ката. Так, **це було прізвище** слідчого, а потім начальника відділу одного управління НКВД (І.Багряний. Тигролови, с.100); **Суботів...**Чом назвав мій батько **сей хутір** Суботовом? (П.Загребельний, Я, Богдан, с.11). Власні назви можуть становити своєрідний експресивний зачин. У подібній функції власні імена, починаючи текст,

викликають у свідомості читача певний образ: **Острів Елліс!** Справедливо прозвали **його** люди островом сліз (С.Скляренко. Карпати, с. 59); **Ужгород!** Федір Стрипський любив **це місто** над Ужем з його вузькими вулицями, крамницями, готелями, ресторанами. В час кожної поїздки він віддавав тут належне і справам, і легким розвагам...(С.Скляренко. Карпати, с. 72). Називному уявленню властива також функція уточнення, пояснення поняття, названого сегментом. Морфологічною особливістю таких побудов є використання в них власних назв: **Тополею** її звав. **Поліна. Поля. Тополя...** **Це** їй подобалось, вона була така щаслива...(Ю.Збанацький. Хвилі, с. 287); **Кубань, Кубань...Та сама**, що вважала його найзапеклішим ворогом своєї самостійності, та, яка не могла простити йому того, що він ще при Денікіні розігнав її козацький парламент, - тепер вона вабить його, мов земля обітована, породжує в серці найпишніші надії (О.Гончар. Перекоп, с. 583). Серед побудов з називним уявленням вирізняються конструкції, які характеризуються поєднанням сегмента з певними структурними особливостями правого контексту. У правому контексті, як правило, використовуються питальні речення, оскільки роздуми автора чи героя потребують певних рішень, питань про щось невідоме: **Чехословаччина, Прага.** Та яка ж це **Чехословаччина**, що це за **Прага?** Німецькі солдати, німецькі пісні! (С.Скляренко. Карпати, с. 75); **Шафіге...** А що означає **Шафіге?** (З.Тулуб. Людолови, с. 316). Конструкції з називним уявленням, маючи своїм тематичним елементом власні імена, позначають географічні назви і виконують, як правило, функцію уявлення: **Кринички!** Весняні, у вишневім цвіту **Кринички** - як вони далеко звідси, від цього осіннього, тривожного, чавкаючого під ногами Сиваша... (О.Гончар. Перекоп, с. 675); **Верховина!** У долині настало свято винобрання, гори нагадували багату палітру художника. Яких тільки барв не було там! (С.Скляренко. Карпати, с. 216). Власні назви в аналізованих побудовах можуть виконувати іншу функцію - функцію виділення, привернення уваги: **Хустська тюрма!** **Вона** була збудована на головній вулиці міста, у дворі за фінансовою дирекцією

(С.Скляренко. Карпати, с. 217); **Харків!** Його відрядила **туди** молодіжна організація вчитись (С.Скляренко. Карпати, с. 108).

Отже, в конструкціях з називним уявлення використовується абстрактна лексика, яка позначає внутрішній стан людини і її почуття, філософські категорії, слова, які називають події, предмети, явища, географічні поняття і т.п. Такі слова набувають експресивного звучання в художньому тексті. У складі називного уявлення поширені власні назви, які набувають експресивного забарвлення, коли використовуються для вираження емоцій, спогадів, роздумів, міркувань автора чи героя.

РОЗДІЛ 4.

СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЙ
З НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ

4.1. Структурна характеристика називного уявлення

Поняття структури об'єкта передбачає вивчення його конструктивних частин, способів зв'язку між ними. Конструкції з називним уявленням, як відомо, двочленні. Вони складаються з сегмента і базової частини (термін О.С.Попова), або ключової теми і коментуючої частини, за термінологією Л.Ф.Шильникової. Досліджуючи структурно-синтаксичні особливості називного уявлення, слід враховувати: 1) структурний склад конструкції: сегмент і базову частину; 2) засоби зв'язку між частинами–корелятами і способи їхнього вираження, позиції; 3) виявлення зв'язків між корелятом і сегментом. Аналіз граматичних особливостей сегмента свідчить, що способи вираження сегмента і його структурні типи досить різноманітні. Так, наприклад, сегмент може виражатись формою називного відмінка іменника і займенника, формами непрямих відмінків іменників та займенників, прикметниками, числівниками, дієслівними формами, прислівниками. Сегмент може бути непоширеним і поширеним, неускладненим і ускладненим. При цьому переважають, як правило, непоширені сегменти, тобто сегменти, виражені формою називного відмінка іменника. Серед поширених і непоширених сегментів можна виділити декілька моделей називного уявлення. 1. Типовою формою для конструкцій з називним уявленням є форма називного відмінка іменника - N1: **Палати...** Сонце **там** чи місяць білорогий? (М.Зеров. Поезії, с. 26). **Сирітки..** Де він їх подіне без матері? (З.Тулуб. Людолови, с. 331). У таких конструкціях сегмент може виражатись іменниками різних лексико-граматичних розрядів: власні імена, загальні назви (конкретні, абстрактні, речовинні іменники): **Білгород!** Західна **твердиня** Києва! (В.Малик.Черлені щити, с. 81); **Дрова!** Яка це дрібниця супроти всього того, що я мав пережити в новій школі! (Ю.Збанацький. Малиновий дзвін, с. 32); **Обережність!** Скільки тепер голів заповзло під її непевний **сховок**, а скільки очей засклав страх? (М.Стельмах.Чотири броди, с.

223). Поширеною для називного уявлення є модель – сполучення іменника в називному відмінку з прикметником-означуване слово+означення (A+N1): **Минулорічна осінь!** Якою вона була? (М.Стельмах. Дума про тебе, с. 38). **Туристська поїздка!** Але це ж не обов'язково (П.Загребельний. Диво, с. 398). Серед зазначеного типу побудов вирізняються конструкції з ускладненим сегментом. Подібні побудови виражаються іменниками, які виконують функцію однорідних членів речення, поєднаних сполучниками або тільки інтонаційно. При цьому однорідні сегменти можуть бути як непоширеними, так і поширеними: **Усман та Марта!** Де вони зараз? Як склалося їхнє життя? І чому саме про них щораз викликає в мені згадки оця ніжна київська провесінь? (О.Гончар. Усман та Марта, с. 218); **Чужий офіцер, чужа молодиця.** Нитки, що єднали їх, певно, давно потліли, пообсипалися? (І.Сенченко. Ще одна повість про вічну любов, с. 55). Аналізовані побудови можуть мати у своєму складі цілий ряд однорідних членів речення, які посилюють тему і є предметом висловлення в базовій частині: **Сонячний вітер, вибухи, оті самі «збурення»...** Дуже вони позначаються на нашій житті в цілому й на самопочутті та поведінці окремих людей? (О.Гончар. Циклон, с. 406). **Ліс, сонце, жарти, забави... Оце життя.** Мабуть, оце воно і є, щастя (О.Гончар. Собор, с. 113). Досить продуктивною групою є конструкції, у яких структурним компонентом ускладненого сегмента виступає прикладка. У ролі прикладки в постпозиції, як правило, виступає узгоджуваний іменник, що має атрибутивне значення: **«Фабрика-кухня».** Так він охрестив цю споруду (І.Багрянний. Сад Гетсиманський, с. 69); На півдні Узбеччини у зелені долини поринала Фергана. **„Фархона”-красуня!** Сонною красунею прозивали це місто за його дотриманий спокій і красу природну (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 278). Численну групу становлять конструкції, у яких носіями ускладненого значення виступають стверджувальне слово-речення **так**, вставні слова **наприклад, так-от: Так, музика... Її** не можна не любити (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 351); **Так, дикі кози. П'ятірко їх.** (І.Багрянний. Тигрлови, с. 43). Значна кількість конструкцій з називним уявленням, виражених формою називного відмінка іменника, включають до

свого складу займенники і порядкові числівники, які виконують функцію узгодженого означення: **Мої літописи...** Хто відає, в чії руки потраплять вони після мене? У дружні чи в зловорожі? (В.Малик. Черлені щити, с. 240); **Двадцятий вік !** Що принесе він науці? Росії ? Людству? (О.Довженко. Мічурін, с. 370). Продуктивною моделлю називного уявлення є поєднання іменника в називному відмінку із залежним іменником у родовому відмінку у функції неузгодженого означення. Модель N1-N2. У подібних конструкціях родовий відмінок має такі значення: а) родовий присвійний: **Син Колосовського.** Так, це він (О.Гончар. Людина і зброя, с. 247); **Полонез Огінського !** Як він роз'ятрював, сповнював мені душу болем! (Ю. Збанацький. Малиновий дзвін, с. 354); б) родовий означальний із значенням характеристики одного предмета через інший (в означуваному предметі виявляється частина якості предмета, що його характеризує). Такий родовий виступає з пояснювальним словом-прикметником чи займенником: **Земля вічних побоїщ...** Не раз могутні армії сходились тут у смертельних поєдинках, не раз історія ставила на **Перекопі** свої терези (О.Гончар. Перекоп, с. 708); **Місто студентської юності твоєї...** Чи думав, що будеш дивитися на нього звідси, із-за ґрат холодногірської тюрми? (О.Гончар. Циклон, с. 373); в) родовий обмежувальний, що характеризує предмет, який стає обмежувальною ознакою іншого (вказує на межі його вияву): **Директор школи.** Різні бувають директори і різне директорування. Лише в Ковалівці я зрозумів, що мені ще багато треба до того, щоб бути справжнім **директором** (Ю.Збанацький. Малиновий дзвін, с. 189); г) родовий означальний: **Кладовища історії.** Поглянули б ви на них всі оті лукаві справоздавці оком коли й не прихильним, то бодай неупередженим (П.Загребельний. Я,Богдан, с. 185).У структурі називного уявлення сегменти з моделлю A + N₁ можуть ускладнюватися відокремленими членами речення. Зокрема, досить поширеними є конструкції, у яких сегмент включає до свого складу відокремлене означення або підрядне означальне речення: **Австрійсько-чеський кордон... Водний рубіж, пристріляний ворогом вздовж і вперек.** Сьогодні полки підійшли до нього (О. Гончар. Прапороносці, с.

410); **Мужні сибіряки. Івановські ткачі. Червоні латиші, яких революція привела сюди від берегів Балтики. Китасць, що побратався в боях з такими ж, як і він, полтавськими бідняками. Це все ті, в кого не було життя. Не тому, що вони цього не любили, а тому, що їм не давали жити** (О. Гончар. Перекоп, с. 683). Окремий структурний різновид називного уявлення являє собою поєднання іменника в називному відмінку з іменником у формі місцевого відмінка: N – N₆ : **Дівчина на крижині! Хто ж така?** (О. Гончар. Перекоп, с. 473); **Рудники в садах! Де це було видно?** (О. Гончар. Микита Братусь, с. 312). Подібні залежні форми місцевого відмінка іменника мають зв'язок з корелятом у наступній частині і передають експресію висловлення:

День. Весна. І серце в квітках,

Серце в щастях вірить знов...

Мають крила! **Кров на крилах...**

О, чия на крилах **кров?** (О. Олесь. Поезії, с. 247).

Отже, в конструкціях з називним уявленням у ролі сегмента передусім вживається форма називного відмінка іменника. Ця відмінкова форма є структурною основою для поширених і непоширених, ускладнених і неускладнених сегментів. Поширеною для конструкцій з називним уявленням є така модель – сполучення іменника в називному відмінку з прикметником. Значна кількість конструкцій з називним уявленням, виражених формою називного відмінка, поширюється займенниками і порядковими числівниками, які виконують функцію узгодженого означення. Продуктивною моделлю називного уявлення є поєднання іменника в називному відмінку з іншими відмінковими формами. Досить продуктивною групою є побудови з ускладненим сегментом. Структурного ускладнення надають сегментові однорідні члени речення, прикладки, відокремлені члени речення, вставні слова, підрядні означальні речення.

4.2. Морфолого-синтаксичні особливості еквівалентів називного уявлення

У синтаксичній системі сучасної української літературної мови виявляється тенденція до незалежного функціонування непрямих відмінків іменника. Вона простежується в двох синтаксичних позиціях: у позиції заголовків і в ролі самостійних речень, які функціонують як номінативні. Прийменниково-відмінкові форми у функції сегмента певною мірою наближаються до зазначеного вище типу вільних синтаксем. Позиція сегмента надає цим формам синтаксичної незалежності. За такої умови вони вже не виконують функції членів речення, виходять за межі речення. Але водночас прийменниково-відмінкові форми у функції сегмента не мають тієї самостійності, яка притаманна омонімічним до них вільним синтаксемам. Ці форми в ролі сегмента фактично займають конструктивно-залежну позицію: в наступній базовій частині вони мають зв'язок з корелятом. Отже, маємо конструкцію, в якій позиція сегмента надає незалежного функціонування формам непрямих відмінків іменника, що виразно простежується при порівнянні їх з відповідними формами лівого контексту. Прийменниково-відмінкові форми в ролі сегмента використовуються для акцентування тих чи інших понять, які називаються цими формами в лівому контексті. Функціонування називного уявлення супроводжується використанням у ролі сегмента конструктивно-залежних словоформ. Таке конструктивно-залежне вживання притаманне формі родового відмінка іменника без прийменника із значенням бажаності особи, яка називається: **Вождя**, справжнього, рівного Корнілову вождя – ось чого вона зараз найбільше жде, ось що їй зараз найбільше потрібно, армії лицарів білої ідеї на Русі!; **Вождя, вождя!** Дьяконов почуває в собі щось схоже на жагучу тугу **за вождем, за тим вождем**, якого ще нема, але який неодмінно буде – сама армія неминуче висуне його з своїх надр (О. Гончар. Перекоп, с. 344). Конструктивно-залежне використання властиве формі давального відмінка. У функції сегмента, як правило, вживається давальний адресата: Треба показати **дехканові** те інше, нове життя, і тоді тільки він дозволить ламати старе. **Дехканові... Дехкан** – темна,

відстала людина (І. Ле. Роман Міжгір'я, с. 37). У функції сегмента виступають форми знахідного відмінка з прийменником. Основне значення прямого об'єкта при такому вживанні нейтралізується, натомість з'являється обставинне: Вся камера заінтригована. Починає кружляти логічне припущення. Несамовите, але логічне: беруть вдень – значить **на волю! На волю!** Підтвердженням цього є той факт, що не взяли одразу, - значить, «готують документи» (І. Багрянний. Сад Гетсиманський, с. 497). Слід зазначити, що, акцентуючи поняття лівого контексту, у функції сегмента використовується форма знахідного відмінка із значенням прямого об'єкта. Такій формі властива функція сильного керування і, очевидно, з цього погляду подібні форми не функціонують як вільні словоформи: А коли б він отак кинув **свою шапку?** Чи попливла б? Ммм! **Шапку!** Дали б йому тато **за шапку.** Не дурний він таке робити (У. Самчук. Волинь, с. 81); **Воду!** Пустити **воду,** як кров у жилах, йому потрібно (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 371). Формам орудного відмінка з прийменником і без прийменника властиве вільне функціонування. Наприклад, у функції сегмента використовується форма орудного відмінка, яка вказує на суб'єкт і ставлення до нього мовця: **З народом! Слово мовлено. Слово,** якого я найбільше боявся (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 278). Нашу Вутаньку тепер голою рукою не вхопиш... **делегаткою** обрали! **Делегаткою!** Перша з яресківської хати **делегатка** (О.Гончар. Перекоп, с. 439).

Тенденція до вільного функціонування в ролі сегмента простежується серед форм місцевого відмінка: Лежу на підлозі, поклавши під голову торбину. Бідна моя матінко! Чи хоч присниться тобі, чи хоч уві сні побачиш мої муки, чи відчусь серцем, що я вже **на своєму смертному порозі? На смертному порозі...** Як би **це** добре було, щоб уникнути його, **цього порога** (Ю.Збанацький. Єдина, с. 145).

Отже, форми непрямих відмінків іменників можуть функціонувати як еквіваленти називного уявлення. Подібні сегменти використовуються для виділення, підкреслення того чи іншого поняття, яке називається відповідними формами лівого контексту. Отже, форми непрямих відмінків

залежать від попереднього контексту, повторюють прийменникову або безприйменникову форму цього тексту. Серед структурних типів називного уявлення окремо виділяється займенниковий тип. У ролі сегмента використовуються займенники різних семантичних розрядів: особові, присвійні, означальні: Та це ж черлені щити! Русичі! **Наші**. – **Наші**. Та чому вони так прудко мчать, так поспішають? (В.Малик. Черлені щити, с. 338). У структурі називного уявлення виділяються займенники-сегменти у формі непрямих відмінків. Наприклад, у функції займенника-сегмента може виступати безприйменникова форма орудного відмінка, яка субстантивується: Вона з гордістю розкаже, як у ці тяжкі роки злигоднів і поневірянь зберегла в своєму серці все те, що вони називали **нашим**. **Нашим!** Вони це **Наше** писали в листах з великої літери (О.Гончар. Прапороносці, с. 211). Ще один структурний тип називного уявлення становлять непередикативні словосполучення з кількісним числівником у ролі стрижневого слова. Числівники в складі сегмента поширюються, як правило, залежною словоформою іменника в родовому відмінку: Як обернулась і посміхнулась, я побачив усі **тридцять п'ять років!** **Тридцять п'ять років!** Тоді це було дуже багато (Сенченко. Верхарн, с. 65). Дмитро не повірив власним вухам. **Сім машин!** Та це ж ціла бригада, та це ж... (Ю.Збанацький. Переджнив'я, с. 132). Особливий різновид називного уявлення становлять непоширені сегменти, виражені кількісним або порядковим числівником: Чи давно лунали голоси, що замишляє він авантюру, що із ста шансів на перемогу у нього не більше одного. **Один!** Але він вірив у цей свій **один** і тому йшов ва-банк (О.Гончар. Перекоп, с. 559);

Тисяча дев'ятсот двадцять п'ятий.

Той, що під знаком Марса йде... (М.Вороний. 1925, с. 184).

Досить продуктивну групу становлять конструкції з називним уявленням, в яких сегмент виражається субстантивованим прикметником: **Минуле...** Чому ж **воно** не залишає мене ні на хвилину, чому так яскраво й відчутно стоїть перед очима? (Ю.Збанацький. Єдина, с. 8). Після цієї історії Ясногорську називали в розмовах не інакше, як **вірною**. **Вірна!** Найбільш

раділи з **цього її** нового імені мінометники (О.Гончар. Прапорonoсці, с. 232). Знаємо, чия то посівна. Недарма ж того вченого так не поважають будівельники Степу. Жрець якийсь. А не вчений. Муршид, до якого липнуть отакі слизняки. **Посівна...**З яких це пір Файзулло в почав уболівати **за Степом?** (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 575). До розглянутого вище типу конструкцій близькі побудови, в яких у ролі сегмента використовуються дісприкметники: Нізащо, ні перед ким не хотіла б відкритись Вутанька своїм першим ревним, задушливим болем. **Відкинута, збракoвана...** За що він її так? (О.Гончар. Таврія, с. 37); **Зламаний...** Нині **таких** немало(І.Чендей. Скрип колиски, с. 377). До найбільш продуктивної групи слід зарахувати конструкції, в яких сегмент виражається інфінітивом. Подібні сегменти збігаються за формою з інфінітивними реченнями, яким притаманні лаконічність, експресія, динамізм. Однак на відміну інфінітивного речення інфінітив-сегмент створює уявлення про дію в свідомості мовця, викликаючи роздуми, міркування читача. Крім цього, інфінітив уявлення має «підтримку» в наступному реченні у вигляді співвідносного слова: Це брав гору інстинкт самозахисту – гасив розбурхане полум'я. Стримував шалений гін крові, склепив вуха і очі. Ввергав душу в сон. **Спати...**Єдине. Всеохоплююче і всезаперечуюче, непереможне **бажання**. Але зовнішній світ не давав йому **спати** (І.Багрянний. Сад Гетсиманський, с. 57). Ні, там не грали. Там кожен був самим собою...**Вистояти. Вистояти!** **В цьому** тепер усе (О.Гончар, Циклон, с. 463). Досить поширеними є конструкції, в яких сегмент виражений інфінітивом із залежною словоформою: **Забезпечити майбуття**. Слова, які не мають назви. (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 263). **«Рятувати людей!»** Тут усе звелoся **до цього**, до голого принципу гуманності, конкретної, ділової,- думав, стоячи в гурті незнайомих людей, Колосовський (О.Гончар. Циклон, с. 541). **Створити живу матерію!** **Це** вже надто зухвало (В.Підмогильний. Невеличка драма, с. 616). Функцію називного уявлення можуть виконувати сегменти, виражені прислівниками. У подібній функції сегменти-прислівники в наступному реченні повторюються у вигляді прономінального корелята: Чи, може, він уявляє собі по тому фото, що найбільше було йому до вподоби: на

березі моря, біля байдарки, з веслом у руці... Сонце **там** зовсім засліпило її очі. **Там!** Коли **то** було? (О.Гончар. Прапороносці, с. 210). Аналізовані побудови з сегментом-прислівником характеризуються повторенням відповідних слів лівого контексту, що дає підстави кваліфікувати такі синтаксичні одиниці як еквіваленти називного уявлення. Досить виразною постає конструкція з називним уявленням, в якій у ролі сегмента використовуються okazionalizmi-запозичення з різних мов з метою їхнього перекладу або витлумачення в наступному контексті: На горі тюрма. В тюрмі –ми. **Kriegsgefangenenlager. Таке слово.** Залізне. (О.Гончар. Циклон, с. 337).

Ось вам сонет, що зветься „безголовий”.

Так охрестив його колись Мейнарю

Sans tete... (comme vorte poete!)

Чи вільно в дар

Вам принести такий **зразок** віршований?

(М. Вороний. Le sonnet sans tete, с.136)

nie wolno! Слово це холодне і печуче

В устах твоїх бриніло так свавільно,

Так мило... але в нім відчув я щось могуче,

Чому спротивитись було... nie wolno

(М. Вороний. Nie wolno! с. 135).

Таким чином, у синтаксисі сучасної української мови простежується тенденція до розширення структурних типів називного уявлення, а отже, виникає можливість актуалізації різних компонентів висловлювання. Крім цього, поширеність у складі сегмента еквівалентів називного уявлення диктується необхідністю виділити, підкреслити слово або конструкцію лівого контексту, надаючи їм конструктивно-залежного характеру. Прийменниково-відмінкові форми уявлення певною мірою наближаються до вільних синтаксем, які функціонують як самостійні речення. Але водночас прийменниково-відмінкові форми у функції сегмента ще не мають тієї

синтаксичної самостійності, яка притаманна омонімічним до них вільним синтаксемам. Подібні форми в зазначеній функції займають фактично конструктивно-залежну позицію: в наступній базовій частині вони мають зв'язок з корелятом і характеризуються інтонацією незакінченості, яка властива називному уявленню.

4.3. Називний уявлення з погляду співвіднесеності з базовою частиною

Сегмент і базова частина а конструкціях з називним уявленням становлять єдине синтаксичне ціле. Сегмент, як правило, має свого представника в базовій частині. Діє, як зазначає М.І. Откупщикова, закон зв'язного тексту (Откупщикова, 1982, с. 50). Головною умовою існування зв'язного тексту вона вважає повторення змісту: Про яке **почуття** до другого чоловіка може казати жінка в тридцять вісім років? **Кохання!** Ні, цей чудодійний **дар**, що дала людині природа, відрізняючи ним людину від тварини, це найдужче **почуття**, що робить людину самовідданою і самозреченою, **почуття**, перед поступають всі інші порухи людської душі, - буває тільки один раз у житті. Тільки до одного з мільйона кращих і гірших людей займається серце цим усеспалюючим **вогнем**, коли обранець заступає тобі світ... Палив колись і її серце той **вогонь**, завдавав їй нестерпного й водночас солодкого болю, але про це ліпше не згадувати... Що ж у такому разі є в неї до Андрія Степановича, якщо це не можна назвати **коханням**? (Б. Антоненко-Давидович. Завищені оцінки, с. 416). Сегмент «кохання!» відтворюються в наступному тексті різними способами: дар – почуття – вогнем – вогонь. Завдяки такому відтворенню слів здійснюється зв'язність тексту. Відношення між сегментом і останнім співвідносним словом родові. Другою важливою ознакою зв'язного тексту є закон економії, або скорочення зовнішньої структури тексту (Откупщикова, 1982, с. 50 – 60). Ця особливість зв'язного тексту є загальною закономірністю мови і виявляється у прагненні передати максимум інформації мінімальними засобами. Важкими для сприйняття є ті тексти, в яких порушується закон економії, тобто

спостерігається повторення змісту без скорочення структури. Повторення змісту – головна ознака існування зв'язного тексту – здійснюється за допомогою процесу заміни. Заміна здійснюється різними способами. Різні способи заміни можна поділити на займенникові і незайменникові (Попов, 1963, с. 306). У конструкціях з називним уявленням займенниковий спосіб заміни – головний. Це не випадково. Головна функція займенників – заміна. При характеристиці типів заміни будуть враховуватися такі параметри (Откупщикова, 1982, с. 59): 1) кореферентна заміна- корелят і корельоване слово співвідносні з одним денотатом (референтом): **Вітри... Вони** шаленіли вже кілька днів (О.Гончар. Сусіди, с. 417). Займенник «вони» заміняє слово „вітри”. Відношення кореферентне. Інший тип заміни здійснюється на сигніфікативному рівні, тобто корельоване і корелююче не тотожні, а належать до класу однорідних об'єктів: Богданові аж дух перехопило, коли попереду зблиснула рідна **ріка...Дніпро!** Синя **пісня** твого дитинства, ось **він** уже вдарив у вічі блакиттю, могутнім розливом світла, вигнувсь дугою биків, забілів мереживом піни з високої греблі... (О.Гончар.Людина і зброя, с. 220). Заміна косигніфікативна. 2) У залежності від семантики корелятів можна виділити чисте й ускладнене заміщення. При ускладненій заміні корелят має додаткове значення: Вічна **ота наймичка, злидарка**, що разом з ними в Каховку продаватись ходила, разом з батрацькою голотою по степових таборах поневірялася. І оце **вона** тепер стала бандиткою? (О.Гончар. Перекоп, с. 415). Розглянемо конструкції з називним уявленням з погляду їхньої співвіднесеності з базовою частиною. В основі такого аналізу – характеристика займенникових і незайменникових корелятів називного уявлення, а також перехідних між ними явищ. Серед займенникового способу заміни найпоширенішою є конструкція з називним уявленням, в якій співвідносне слово виражене займенником 3-ї особи він (вона, воно). Модель НУ+ (ім. у Н.в.) + К ос.з. (у Н.в.): **Життя!** Ні, **воно** не таке собі простеньке, воно нікому не дає спуску (Ю.Збанацький. Переджнив'я, с. 182); **Хома Головченко... Він** пішов геть з життя, але сміх його лишився й живе в душах в'язнів в отих словах – «чих-пих» і «кунді-бунді» (І. Багрянний.

Сад Гетсиманський, с. 149). У цих побудовах заміна здійснюється на рівні референтів, співвідносне слово - займенник вживається у називному відмінку. Поширеність такої заміни можна пояснити, напевно, тим, що підмет найбільш пристосований до того, щоб бути темою. Стилістичну роль виконують побудови з займенниковим корелятом у формі знахідного відмінка. Модель НУ (ім. у Н.в.) + К ос.з. (у З.в.): **Клятий східець!** Як не намагався переступити **його**, обважніла нога таки спіткнулась і коли б не рука Лодиженка, так вчасно подана, лежати б його важкому тілу просто на підлозі (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 543). Досить показовою є модель з корелятом у формі родового відмінка з прийменником і без нього: Модель НУ (ім.у Н.в.) + К ос.з.(Р.в.): **Вода! Навколо неї** точились в цих краях усі розмови, **за неї** сварились, **на ній** багатіли, вона вважалась тут основою всього добробуту(О. Гончар. Таврія, с. 21); **Години осмути...**Ось протягни руку і доторкнешся **до них** (М.Стельмах. Чотири броди, с. 401). Яскраво виокремлюються конструкції з корелятом – займенником у формі орудного відмінка. Модель НУ (ім. у Н.в.) + К ос.з.(О.в.): **Проклятуці гроші !** Добре з **ними** й дуже погано **без них** (І.Сенченко. Я познайомився з Йосипом, с.71); **Але ж Вутанька ! З нею** далеко зайшлося (О Гончар. Зірниця, с. 425). Співвідносні слова, виражені займенником у формі давального відмінка, посідають значне місце серед побудов у базовій частині і несуть у собі потужний експресивний струмінь: **Вода!** Завдяки **їй** все тут жило, росло, буяло (О.Гончар. Таврія, с. 226). Співвідносні слова, виражені особовим займенником у формі місцевого відмінка, увиразнюють художнє мовлення, акцентуючи увагу читача на певній особі: **Сталевий Врангель !** Ніяких відзнак **на ньому**, простий з вигляду воїн-солдат (Гончар. Перекоп, с. 476). У наведених вище побудовах співвідносне слово виражається особовим займенником у всіх відмінкових формах. Корелятивна заміна здійснюється на референтному рівні. Серед займенникових заміників вживається вказівний займенник цей (ця,це) як загальна назва: **Електрична весна !** Тоді **це** звучало казкою...(О.Гончар. Перекоп, с. 578); **Плосшті!** Адже **це** було так далеко ! (О.Гончар. Прапороносці, с. 212). Вказівний займенник «цей», крім підмета, може

виконувати іншу синтаксичну функцію – виконувати роль додатка: 1) прямого при дієслові із заперечною часткою : **Прожекти ! Цього**, та ще в такій формі, він все-таки не чекав (О.Гончар.Таврія, с.185); 2) непрямого : **Шаміль і Прися на екрані ...** Не могу до цього звикнути (О.Гончар. Циклон, с. 402). Розширюють спектр значень співвідносні слова – обставинно-просторові прислівники **там, тут, отут, туди: Місто**. Скільки **тут** привабливого і цікавого (Ул.Самчук. Волинь, с.173); **Студентські вечори**Танцюють чи не всі **там** і чардаш, і мазурку, і танці всіх племен (Л. Костенко. Іспанка Карменсіта, с.114). **Незнайомі долини й міста...** І **туди** Нателлі теж буде відкрита дорога (О.Гончар. Дорога за хмари, с. 258). Типовою формою для називного уявлення є структурна модель : НУ (ім. у Н.в.) + К це (різні відм.) + іменник у різних відмінкових формах: **Горе... Страшне горе... І в цьому горі** мати до кінця остається матір'ю (Ю.Збанацький. Хвилі, с. 547). Наступний тип заміників - це сполучення займенникового прикметника «такий» з іменником (НУ- ім. у Н.в.) + К такий (Р.в.): **Живі, справжні верблюди! Такого дива** ще ніхто тут не бачив (О.Гончар. Перекоп, с. 404); **Мишачі нори. Що в тім дивного?** (П.Загребельний. Я, Богдан, с. 448). Модель такої конструкції: НУ (ім. в Н.в.) + К той (М.в.) + субстан.прикм.

У конструкціях з називним уявленням виділяються окремі групи із незайменниковим корелятом : 1) заміна за допомогою лексичного повору (НУ + К ім. + лексичний повтор): **Ніч**. Чудесна, свіжа, пахуча **ніч!** (Ул.Самчук. Волинь, с. 199); 2) заміна синонімом. Модель НУ (ім. у Н.в.) + К (синонім): „**Людішки**”...Знеосіблені, змордовані, безбарвні **істоти**, перероблювані «на мило» (І.Багряний. Сад Гетсиманський, с. 491); 3) заміна родовим поняттям. Модель НУ (ім. у Н.в.) + К родове поняття : **Війна...** Щоразу відбувалися нові й нові **мобілізації** (І. Сенченко. Верхарн, с. 65). **Дівоча гордість! О, то не така проста і не така легка справа** (Ю. Збанацький. Переджнив'я, с. 261).

Отже, кореляти називного уявлення можна розташувати таким чином: 1. **він** Модель НУ (ім. у Н.в.) + К(ос.з.у Н., З., Р., О., Д., М.); **цей, це** Модель НУ (ім. у Н.в.) + К (цей у Р.в.); **там, тут, отут, туди** Модель НУ (ім. у Н.в.)

+ К (там, тут, отут, туди); Модель НУ (ім. у Н.в.) + К (цей, це + ім. у різних відмінкових формах); такий + N₁₋₆ Модель НУ (ім. у Н.в.) + К (такий + ім. у різних відмінкових формах); синонім Модель НУ (ім. у Н.в.) + К синонім; родове поняття Модель НУ (ім. у Н.в.) + К родове поняття; лексичний повтор Модель НУ (ім. у Н.в.) + К лексичний повтор. Співвідносне слово може перебувати у будь – якій позиції: на початку базової частини, в середині і в кінці: **Незрівнянна „Пісня Пісень!” Пісня** про велику, неосяжну, божественну, всеперемагаючу любов... (І. Багрянний. Сад Гетсиманський, с. 229); **Коси!** Вона обрізала їх за порадою Юрського (І.Ле. Роман Міжгір'я, с. 438). **Віра.** Страшне недоторкане слово (Ул. Самчук. Волинь, с. 448). Між корелятом і сегментом може бути відмінкова узгодженість, а може її не бути: **Прогулянка! Щось** небачене й взагалі неприпустиме в цій тюрмі (І. Багрянний. Сад Гетсиманський, с. 308); **Хижі птахи!** Він і зараз почув на плечах шелест їхніх крил, але очі бачили не їх (М. Стельмах. Дума про тебе, с. 354).

Отже, кореляти відіграють важливу конструктивну роль: замінюють слова в сегменті і поєднують частини конструкції.

РОЗДІЛ 5.**КОНСТРУКЦІЇ З СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ І
СЕКМЕНТИ З ПИТАЛЬНОЮ ІНТОНАЦІЄЮ ЯК РІЗНОВИДИ
НАЗИВНОГО УЯВЛЕННЯ****5.1. Конструкції з суб'єктивно-модальним значенням як різновид
називного уявлення**

Конструкції з суб'єктивно-модальним значенням дослідниками трактуються неоднозначно. Ще О.М.Пешковський (1956, с. 367) серед конструкцій з називним уявленням розглядав сегменти, до складу яких входять вигуки, типу: Ах Франція! Нет в мире лучше края! (Грибоедов). Дотримуючись погляду О.М.Пешковського, деякі вчені подібні побудови розглядають як називний уявлення. Наприклад, М.П.Харченко вважає інтонацію та емоційні вигуки **о**, **ох**, **ах**, **ех** засобами створення експресії в називному уявленні (Харченко, 1968, с. 66). Т.Р.Коновалова виділяє подібні побудови як індивідуальний стилістичний засіб: «Виразними індивідуальними ознаками характеризуються ті побудови, в яких до складу сегмента входять частки, вигуки, вставні слова» (Коновалова, 1971, с. 44). О.С.Попов висловлює думку, що, «об'єднуючись з частками і вигуками, називний теми виражає різні почуття, залишаючись виразною емоційною конструкцією» (Попов, 1964, с. 252). Прихильники іншого погляду аналізують такі побудови як особливі синтаксичні структури. Так, наприклад, Я.І.Рословець вважає, що інтонація, частки, вигуки та називний відмінок іменника утворюють особливу синтаксичну структуру з емоційно-оцінним значенням, ілюструючи це такими прикладами: Ай да мед! И в голову, и в ноги так и бьет!; Ну уж учителя! Что они знают! Я.І.Рословець пропонує розмежувати емоційно-оцінні речення і називний теми (Рословець, 1973, с. 72). Ф.К.Буженик розглядає подібні побудови з частками і вигуками як різновид номінативних речень, що виражають уявлення (Буженик, 1958, с. 243). Автори «Граматики сучасної російської літературної мови» виділяють як особливий тип номінативних речень такі побудови: «номінатив в обов'язковому поєднанні з узгодженим займенником і вигуком або сполученням вигука з часткою (ох уж, ах уж)», а

також «речення з суб'єктивно-модальними частками і займенниками, що вносять значення оцінки, суб'єктивного ставлення, типу: «Ну и ночь!» (Грамматика сучасної російської літературної мови, 1970, с. 252). У лінгвістичній літературі за подібними конструкціями закріпився термін «оцінно-буттєві речення». Цей різновид номінативних речень, збігаючись за формою з називним уявленням, наближається за значенням до певних типів сегментованих побудов, особливо до конструкцій перехідного типу. Так, наприклад, С.М.Андріянова зазначає: «Деякі сегменти з суб'єктивно-модальним значенням, виражені формою називного відмінка іменника, певною мірою наближаються до номінативних речень. Вони одержують більшу самостійність у порівнянні з сегментами, які не мають суб'єктивної модальності, відокремлюються від базової частини, у них з'являється відома співвіднесеність з дійсністю, тобто з'являються напівпредикативні відношення. Зазначивши таких змін, сегменти з суб'єктивно-модальним значенням нерідко наближаються до номінативних емоційно-оцінних речень, що дає підстави кваліфікувати їх як контамінаційні конструкції (Андріянова, 1993, с. 84). У нашому дослідженні поділяємо погляд тих учених, які сегменти з суб'єктивно-модальним значенням трактують як називний уявлення. Як відомо, речення формується за допомогою категорії предикативності, яка співвідносить зміст висловлення з дійсністю. «Загальне граматичне значення співвіднесеності основного змісту речення з дійсністю виражається в синтаксичній категорії модальності, а також у категоріях часу і особи» (Грамматика російської мови, 1960, с. 80). Модальність (або об'єктивна модальність) виражає відношення змісту речення до дійсності в плані реальності або ірреальності. Наявність об'єктивної модальності є однією з головних ознак речення. Поряд з об'єктивною модальністю існують суб'єктивно-модальні значення, які виражають ставлення мовця до того, що він повідомляє, експресивне вираження його емоцій до змісту повідомлення. «З категорією модальності межують і тісно переплітаються різні види і типи емоційних експресій (наприклад, захоплення, обурення, погроза і т.п.) (Виноградов, 1950, с. 70). Як зазначає Н.Ю.Шведова, суб'єктивно-модальні

значення, тобто забарвлені емоційною експресією значення оцінки, здивування, рішучості, застереження і т.п., властиві не кожному висловленню, але для конструкцій усного мовлення присутність їх є характерною (Шведова, 1960, с. 15). На наш погляд, слухним є зауваження О.С.Попова: «У своїй основі сегментована конструкція - це конструкція усного мовлення, яка породжена закономірностями цього мовлення (Попов, 1964, с. 274). Конструкції з називним уявленням, як відомо, походять із структур усного мовлення і тому мають яскраво виражені суб'єктивно-модальні значення. Як відзначають дослідники, суб'єктивно-модальне значення «виражається різними мовними засобами: інтонацією, спеціальними конструкціями, словопорядком, повторенням слів, сполученням значущих слів з частками, вигуками, вставними словами і сполученнями слів, а також різними комбінаціями цих засобів» (Російська граматики, 1980, с. 24). Різними мовними засобами створюється суб'єктивно-модальне значення сегмента в номінативній конструкції. Як відзначає Н.Ю.Шведова, «одним із елементів форми синтаксичної побудови може бути вигук, вилучення якого може не тільки змінити модальну й емоційну забарвленість, але й зруйнувати таку одиницю (Шведова, 1957, с. 87). Сегменти, структурним елементом яких є вигуки **о, ох, ех, ах**, мають яскраво виражені суб'єктивно-модальні значення. Такі сегменти виражають почуття автора чи оповідача в конкретній ситуації (незадоволення, захоплення, співчуття, іронію, докір і т.п.): **Ах, сльози, сльози!** Спізнілий помічник, свідок безсилля і ганьби (І.Ле. Роман міжгір'я, с. 79); **Ох, цей Рюрик! Він** теж захоче повернути собі Київ! (В.Малик. Черлені шити, с. 235); **Ех, і поле, поле!** Не забуде його ніхто, чий погляд хоч раз зупинився на ньому (У.Самчук. Волинь, с. 73); **Ах, люди.** Не кажіть мені про тих людей (У.Самчук. Волинь, с. 315); **О, цей Халіль!** Всього йому мало (З.Тулуб. Людолови, с.434).

Суб'єктивно-модальне значення сегмента в зазначених структурах може посилюватися за допомогою слів **це, те**, які, втрачаючи вказівне займенникове значення, використовуються в ролі емоційно-оцінної частки. Такі частки є засобом вираження суб'єктивної оцінки **особи або предмета**. Як

правило, сегмент використовується для вираження незадоволення, осуду, докору, захоплення і т.п.: **Ох, та свята обитель!** Саїд у приватних розмовах і в прилюдних виступах радив зруйнувати **це гніздо**, а пташок, що оперилися в ньому, примусити працювати, як працює кожний дехкан (І.Ле. Роман міжгір'я, с. 159); **Ох ці жінки!** Всі **вони** одним миром мазані, всі вони пішли від конотопської відьми (М.Стельмах. Чотири броди, с. 60); **Ах, той Василь. Він** міг би його вже давно навчити, та не хоче (У.Самчук. Волинь, с. 90); **Ох, та Оксана!** Коли б не **вона**, то, певне, не сталося отак із Марією (М.Стельмах. Чотири броди, с. 299); **Ох, ці дядьки! Вони** й зараз упевнені, що ми й досі не навчилися ходити біля землі, вони й досі вірять у селянський рай і чіпляються за свої присадибні ділянки, як за приполи долі ((М.Стельмах. Чотири броди, с. 251); **О, ті погляди!** Хіба **їх** можна було приховати? Хіба **вони** не вимовили все? (О.Гончар Прапорonoсці, с. 410). В аналізованих побудовах вказівні займенники виконують одну з вторинних функцій - експресивну функцію, яка виявляється в посиленні емоційності висловлення (Адамець, 1983, с. 173-190). Сегменти набувають виразних суб'єктивно-модальних відтінків, коли до їхнього складу входять емоційно-оцінні частки. Як відзначають дослідники, «будь-яка частка в певному контексті може виконувати функцію модальної, тобто, бути виразником конкретних відтінків непрямої модальності» (Шабаліна, 1958, с. 186). Поширеними є частки **ну, ну й, ще й у** складі сегмента, які вносять суб'єктивну оцінку і виражають ставлення мовця до особи або предмета, названого сегментом. Як правило, сегмент використовується для вираження докору, осуду, гніву, незадоволення, здивування, захоплення і т.п. Наприклад: **Ну й Гаркуша!** Дівчат **він** просто ошелешив тим, що з першого слова став уже величати Ганну на «ви» (О.Гончар. Таврія, с. 242); Так...біля рота того ще й усміх якийсь кретинічний...**Ще й усміх!.. Чи усміх** то щастя? солодкої втіхи? чи мрії кохання? (М.Вороний. Поезії в прозі. Загадки життя, с. 186). Серед такого типу конструкцій є сегменти, до складу яких входять вигуки **о, ох, а, ах** з емоційно-підсилювальною часткою **ще й**: **Ах, ще й вечірка!** Лють здушила його, коли згадав, що це мала бути **вечірка** його заручин (В.Підмогильний.

Місто, с. 497). Суб'єктивно-модального значення набувають сегменти, коли до їхнього складу входять препозитивні сполучники **а, але**. Основна функція номінативних конструкцій з сполучниками **а, але** - видільна, або актуалізація шляхом подвійної номінації теми висловлення. У таких конструкціях, крім називання і виділення теми наступного висловлення, міститься цілий комплекс емоційних нашарувань і асоціацій, пов'язаних зі спогадами, роздумами, переживаннями мовця. Цьому сприяє особлива «задумлива» інтонація і пауза між частинами, яка має психологічний характер і допомагає читачеві глибше осмислити тему і підготувати його до сприйняття наступного повідомлення :

А Весна...Весна й не чула,
Що їй Вітер шелестів,
В небі поглядом тонула,
Де Орел її летів (О.Олесь. Щороку, с. 179);

А сніги! Зими були довгі, мало що не по півроку, і ставали в пам'яті самими **снігами** (П.Загребельний. Первоміст, с. 474); **Але кохання... Де воно?** Невже він міг закохатися в цю жінку? (П.Загребельний. Диво, с. 237). В аналізованих побудовах сегменти, як правило, виражаються формою називного відмінка іменника. Однак деякі з них набувають структурного ускладнення, включаючи частки, атрибутивні словоформи: Дома в Костя Григоровича сьогодні вкладаються з пожитками, готуються до від'їзду. Дружина хвора, треба б поспішати, допомогти. **Але ж Ляля...**Чому **вона** так довго затримується? (О.Гончар. Земля гуде, с. 7); **Але ж дитина...** Напевне, Мухтарову буде цікаво і приємно почути від Храпкова ці останні міркування **про дитину** (І.Ле. Роман міжгір'я, с. 508); **Але ж нові комунівські будинки!** **З ними** куди не повернешся - лихо (Д.Бузько. Голяндія, с. 350). У складі сегмента суб'єктивно-модальне значення можуть виражати загальні іменники із зменшувально-пестливими суфіксами - **еньк, -к, -ечк** : **Чудасія... чудо... чудаченько... Це** для дурня чудо, боярине (Р.Федорів .Отчий світильник, с. 124); **Воля, воленька кохана!**

Різні шатра,різні люди...

Все **це** разом промайнуло,
 Стисло горло, сперло груди
 (М. Вороний. Євшан-зілля, с. 27).

Як відзначають дослідники, «одним із способів вираження суб'єктивно-модального значення є повтори, які позначають інтенсивність або тривалість» (Грамматика сучасної російської мови, 1970, с. 612). Повтори спостерігаються в складі сегмента. Суб'єктивна модальність властива тим сегментам, у складі яких поданий багаторазовий повтор слів для підкреслення кількісної характеристики, ствердження надмірності того, що названо сегментом : **Вода, вода, вода!** До найдалших степових балок наповнився **нею** весь плавневий край (О. Гончар. Маша з Верховини, с. 469); **Банда, банда, банда...** Він із такою ненавистю перекушував **це слово**, що зробилось боляче і стояло в голові: «Стріляти всіх...однаково - сволоч!» (Г.Косинка. Сорочка, с. 13); **Шляхи, шляхи...** Були **вони** по-весняному грузькими спочатку, стали шкарубкими, колючими потім, а зараз уже перетерлися в порох незліченними заробітчанськими підшвами (О.Гончар. Таврія, с. 19). Для формування таких сегментів використовуються конкретні іменники, але можуть функціонувати в такій ролі й абстрактні іменники : **Кохання, кохання!** Ти товчеш **це слово**, як сорока, як колишня гімназистка (В.Підмогильний. Невеличка драма, с. 610); **Щастя, щастя...** В наш великий вирішальний час є речі більш важливі, ніж особисте **щастя** (О.Довженко. Поема про море, с. 536); **Оленця...Єльця...Єлена...** Яке чудове **ім'я!** (О.Гончар. Собор, с. 198). Повтор поняття в структурі сегмента служить для створення додаткового суб'єктивно-модального значення: **Він! він!** За час майже шестирічної розлуки до невпізнання змінило **його** життя, змінило для інших, але не для неї, не для матері! (О. Гончар. Перекоп, с. 408);

Земля, земля!...Ти вже її не бачиш.

Тобі в очах диявольське ткання

(Л.Костенко. Сумна Колумбіана, с. 280).

Отже, виразне суб'єктивно-модальне значення мають сегменти, до складу яких входять вигуки, вказівні займенники, емоційно-оцінні частки,

препозитивні сполучники **а, але**. Суб'єктивно-модальне значення можуть виражати загальні іменники із зменшувально-пестливими суфіксами **-еньк, -к, ечк**. Сегмент може набувати суб'єктивно-модальних відтінків шляхом повторення слів для підкреслення кількісної характеристики, ствердження надмірності того, що названо сегментом.

5.2. Сегменти з питальною інтонацією як різновид називного уявлення

Інтонація є універсальним засобом вираження різних суб'єктивно-модальних значень (Грамматика сучасної російської мови, 1970, с. 39). У лінгвістичній літературі, присвяченій називному уявленню, відзначається своєрідність пунктуаційного оформлення цієї конструкції. Існує єдина думка, що називному уявленню властива інтонація незакінченості або оклична інтонація (Грамматика російської мови, 1960, с. 69; Попов, 1964, с. 257). Типовими для називного уявлення прийнято вважати такі розділові знаки: три крапки, крапка, знак оклику, знак оклику і три крапки. На думку Т.П.Степанової, інтонаційне багатство називного уявлення пояснюється багатокомпонентністю його семантики. Основу семантики такої конструкції, як відзначає авторка, складають два компоненти: понятійний і психологічний. Додатковими є компоненти роздуму, емоційний і питально-спонукальний. Використання того чи іншого розділового знака пояснюється прагненням автора відобразити різні відтінки в значенні називного уявлення, актуалізувати якийсь один компонент (Степанова, 1981, с. 57). Конструкції з називним уявленням, оформлені питальною інтонацією, ще не стали об'єктом спеціального дослідження. В науковій літературі є окремі зауваження, що стосуються названих одиниць, причому їхня синтаксична природа трактується по-різному. Деякі дослідники вважають, що конструкції з називним уявленням можуть мати питальну інтонацію:

Кибиток кочових ребристі халабуди
Пронизлива печаль...Віки. Віки. Віки.
Поєзія? Народ? Це видумали люди,

Це в'яже до землі. А ми - кочівники

(Ліна Костенко. Циганська муза, с. 55);

Ян випростався і, втішаючись порядком, дивувався, що дотепер не помічає горобини: Горобина червоніє - **осінь** калатає у ворота. **Осінь? Осені,** власне, ще немає, але літо уже зів'яло, пожухло, в кронах цвинтарних лип засівається жовтизна. (Р.Федорів. Отчий світильник, с. 396). У семантиці таких конструкцій, - пише Т.П.Степанова, - актуалізується один із компонентів, який виділяється на рівні речення: питально-спонукальний. Присутність цього компонента в семантиці речень: **Поєзія? Народ? Осінь?** - на думку авторки, - активізує уявлення читача, сприяє виникненню образів, картин, видів...(Степанова, 1981, с. 3). До називного уявлення відносять такі конструкції А.Г.Руднев, Т.Р.Коновалова, А.В.Шведь, Н.С.Валгіна та інші. Як відзначають автори «Граматики російської мови», називному уявленню властива питальна інтонація в поєднанні з сполучниками **а, але** (ГраMATика російської мови, 1960, с. 71). Такі конструкції характеризуються високим ступенем експресивності. Аналогічну думку висловлюють автори навчального посібника «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання», зазначаючи, що «називний уявлення може мати при собі приєднувальні сполучники **а, але** і вимовлятися з питальною інтонацією» (Синтаксис сучасної української мови, 1994, с. 287). Ще О.М.Пешковський, аналізуючи висловлення типу «**Но Скалозуб? Вот загляденье**» (О.Грибоедов); **Но свет...** жестоких осуждений не изменяет **он** своих...(О.С.Пушкін), відзначає, що конструкції, аналогічні до першої, належать до називного уявлення, а конструкції, подібні до другої, є незакінченими реченнями (Пешковський, 1938, с. 367-369). Аналогічну думку висловлює О.С.Попов, який розглядає конструкції з сполучниками **а, але** або як обірвані, або як називний теми (Попов, 1964, с. 259-261). У «Граматиці російської мови» номінативні конструкції з сполучниками **а, але** визначаються двоюко: деякі з них кваліфікуються як називний уявлення, інші - як питальні речення, які, називаючи предмет, вимагають обов'язкової відповіді на питання про нього (ГраMATика російської мови, 1954, с. 71-72). Н.С.Валгіна відносить подібні

конструкції до називного уявлення (Валгіна, 1978, с. 196-197). «Аналіз матеріалу показує, - пише І.В.Артюшков, - що спільними для всіх номінативних конструкцій із сполучниками **а, але** є такі ознаки: форма іменника або займенника (називний відмінок), наявність протиставного сполучника **а** або **але** перед номінативом, використання конструкцій як самостійних висловлень, наявність паузи після номінатива, яка передається за допомогою відповідних розділових знаків (Артюшков, 1991, с. 190). Але, на думку автора, названі конструкції належать до різних синтаксичних явищ. Тому є всі підстави серед номінативних конструкцій з сполучниками **а, але** виділити обірвані, називний уявлення і перехідні конструкції (Артюшков, 1991, с. 190). Представники іншого погляду не виділяють називний уявлення з питальною інтонацією. Автори «Російської граматики» (1960) називають такі побудови як «речення з лексично вільними компонентами»: «до речень, які мають лексично вільні компоненти, належать, по-перше, інфінітивні речення, по-друге, речення, побудовані з називним відмінком іменника в поєднанні з частками або займенниковими словами» (Російська граматика, 1960, с. 390). Автори «Граматики сучасної російської літературної мови» кваліфікують такі конструкції як питальні речення, до складу яких не входять займенникові питальні слова (Граматика сучасної російської літературної мови, 1970, с. 573). Такого погляду дотримується І.Н.Войтицька (1975, с. 7-52). Різний підхід до трактування таких конструкцій не є випадковим. З одного боку, вони мають структурно-функціональну подібність до називного уявлення, з другого боку - деяку смислову близькість до звичайних питальних речень. Крім цього, особливістю досліджуваних конструкцій є виразне ставлення мовця до того, що він повідомляє. Мовець оцінює своє повідомлення, щось в ньому акцентує, зіставляє з умовами мовлення, виражає різні почуття з приводу сказаного. Отже, конструкціям, які досліджуються, повідомляється коло суб'єктивно-модальних значень, вираженням яких є питальна, рідше - питально-оклична інтонація. Такі конструкції, звичайно, наближаються до одиниць предикативного рівня, що дозволяє їх кваліфікувати як побудови перехідного, проміжного типу (Андріянова, 1993,

с. 98-99). Найбільш переконливою вважаємо думку тих учених, які трактують номінативні побудови з питальною інтонацією як називний уявлення. У складі такої конструкції незалежна синтаксична позиція сегмента й особлива інтонація примушують читача не тільки сконцентрувати на ньому увагу, але й відчутти, зрозуміти позицію автора і його почуття: **Війна?** Будь **вона** проклята!...(Д.Бузько. Чайка, с. 58); «Що за неподоба!» - скаже кожен, побачивши неприхований поцілунок. **Заздрощі? Дурна умовність? Ні те й ні те** (В.Підмогильний. Невеличка драма, с. 620); **Виховання, освіта?** Він має **щодо цього** свою думку (О.Гончар. Таврія, с. 254). Особлива роль у формуванні авторського ставлення до висловленого належить не тільки інтонації, але й оточуючим сегмент одиницям тексту (питальні й окличні речення), а також конструкції експресивного синтаксису, за допомогою яких створюється хвилююча розповідь: **Батька наче ошпарило це слово. - Син?** Хіба в мене є **син?** - велике лице ще більше розбрякло, налилось. - Були сини. Один - під Кривим Рогом, другий - у Берліні...Більше нема (О.Гончар. Собор, с.124); Тоскні висвисти сиваських вітрів, що стільки їх переслухав по отаких стійбищах чабанських, і ось знову коцюбариться від стужі у ріднім степу, у своїй вітром підбитій шинелі. Та дарма! **Холод?** Перенесуть! **Голод?** Перетерплять. Адже **це** востаннє (О.Гончар. Перекоп, с. 682). У складі питальних номінативних конструкцій з препозитивними сполучниками **а, але** номінативи - сегменти, як правило, виражаються одиничними іменниками або займенниками, рідше можуть поширюватись атрибутивними слоформами : **А Володько?** Хіба **він** сам не працював для війни? (Улас Самчук. Волинь, с. 362); **А інші? Ті,** що були на штрабах, що потрапили безпосередньо під обвал велетня гори? (І.Ле Роман міжгір'я, с. 222). **А любов Аннина?** Хто б...яка сила витравила б, згладила або випалила її слід з мого серця? (Р.Федорів. Отчий світильник, с. 408). Номінатив-корелят у базовій частині позначає те ж поняття, що і називний уявлення, з'єднує базову частину з сегментом і, як правило, виражається займенником, рідше лексичним повтором або словами інших частин мови в різних формах, а також описово: **А батько?** Завжди **він** батько (Ул.Самчук. Волинь, с.132); **А Володько?** Цей хіба всидить тобі на

печі? (Ул.Самчук. Волинь, с. 52); **А Тозі - хон?** Бідна, бідна **сестра!** (І.Ле. Роман міжгір'я, с.122).

З функціонально-семантичного погляду називні уявлення, виражені номінативами з сполучниками **а, але**, І.В.Артюшков поділяє на три типи:

1. Номінативні конструкції, які виконують, крім актуалізуючої, власне експресивну функцію.

2. Номінативні конструкції, які, крім актуалізуючої, виконують інформаційно-пізнавальну функцію.

3. Номінативні конструкції, які, крім функції актуалізації, виконують інформаційно-пізнавальну і власне-експресивну функції (Артюшков, 1991, с. 199).

4. В основі номінативних конструкцій з сполучниками **а, але**, які використовуються у функції називного уявлення, лежать конструкції усного мовлення. Основною сферою поширення називних уявлення, виражених номінативами з сполучниками **а, але**, є художній і газетно-публіцистичний стиль, причому конструкції першого типу поширені в обох стилях, а конструкції другого і третього типів властиві, на думку деяких учених, газетно-публіцистичному стилю.

Отже, слід відзначити, що серед номінативних конструкцій з сполучниками **а, але** вирізняються конструкції з суб'єктивно-модальним значенням, які, за визначенням І.В.Артюшкова, крім актуалізуючої, виконують власне експресивну функцію. Номінативні конструкції другого і третього типу розрізняються, на наш погляд, серед сегментів з питальною інтонацією. Конструкції з називним уявленням, оформлені питальною інтонацією, виконують, крім актуалізуючої, інформаційно-пізнавальну функцію. До змісту таких побудов входить не тільки функція називання і виділення теми наступного повідомлення, але й питання про позначуваний темою предмет, особу або явище. Цьому сприяє інтонація, яка має складний характер, оскільки суміщає в собі особливості власне питальних речень та називного уявлення. Пауза між сегментом і базовою частиною допомагає читачеві усвідомити тему висловлення і підготувати його до сприйняття

відповіді на питання про тему, яка міститься в базовій частині. До складу таких конструкцій входить препозитивний сполучник **а** й оформляються вони на письмі тільки знаком питання : **А любов?** **Любов**, як пташка під хмарами: сяде на твою гілку - добре, не сяде - гілка від цього не всохне (Р.Федорів, Отчий світильник, с. 345); **Серьожка** стоятиме здивований, як у незнайомім царстві. **А Льоня?** **Льоня**, цей вроджений лісовик, там зовсім розквітне...(О.Гончар. Земля гуде, с. 137). Серед побудов, виражених номінативами з сполучником **а**, поширені конструкції, які, крім функції актуалізації, виконують інформаційно-пізнавальну і власне експресивну функції. Особливістю побудов цього типу є те, що в них у вигляді питального речення оформляється і базова частина. Це сприяє посиленню експресивності висловлення : **А вчителі?** Хіба не сповнюється радістю серце директора, коли він відчуває, що **ті люди**, з якими він робить одну справу, стали іншими, дружними, організованими? (Ю.Збанацький. Малиновий дзвін, с. 268).

Отже, головна функція називного уявлення з номінативом, вираженим сполучниками **а**, **але**, видільна. З функціонально-семантичного погляду можна виділити конструкції, які, крім видільної, виконують інформаційно-пізнавальну функцію, і конструкції, які одночасно виконують видільну, інформаційно-пізнавальну і власне експресивну функції. Слід зазначити, що питальною інтонацією може виділятися дієслово в особовій формі, інфінітив, інфінітив із залежною словоформою, непрямі відмінки іменників, особові займенники: **Галич зради** не сподівався. **Зради?** Княжий співець, спіткнувшись **об бридке слово**, як об покинуту на дорозі падлину, заходжувався його обминати. **Вдавав**, що **воно** його не стосується (Р.Федорів. Отчий світильник, с. 230); **Втішати?** **Але**, здається, вона не з тих, що приймають **втішання** (О.Гончар. Прпороносці, с. 250); Можна б і назавжди одомаритися на Горбах в городку Яримичевому. В городку тому **Анна...Одомаритися?** **Це** означає здатися на милість боярина Микитки, власноручно викувати собі цеп (Р.Федорів. Отчий світильник, с. 319); - То повелівай Чагре, сину Микули. **Повелівати?** **Це** означає, що треба завдати собі на плечі немислиму ваготу: життя й здоров'я сотень містечан, долю

усього Галича (Р.Федорів. Отчий світильник, с. 211); **Фільм про найтяжче?** Їх, ніким не зафільмованих, воскресити й вивести на екран...Чи, може, це не зовсім навіть етично - друзів своїх вивести напоказ, зробити об'єктом мистецтва? (О.Гончар, Циклон, с. 332). Наведені сегменти передають здивування, сумнів, недовір'я до того, що повідомляється. Кваліфікуючи побудови з питальною інтонацією як різновид називного уявлення, не можна не звернути увагу на їхню функціональну подібність до цього синтаксичного явища. Крім функції вираження суб'єктивно-модальних значень, конструкції з питальною інтонацією виконують функцію уявлення, передаючи її як авторський роздум. Своєрідність таких побудов виявляється в структурі: шляхом повторення понять викликається уявлення про них:

Новий Хасан?

Халхин-Гол?

Ні, це видно щось страшніше (О.Гончар. Людина ізброя, с. 236); Лобатий голосно розсміявся: -О, та ти й справді витасеш десь там. **Святая Русь? Поругані свободи?** Та кинь ти всі ці штучки! (О.Гончар. Перекоп, с. 557); **Байдужість, відчуженість?** Безсилі слова. Самодостатність - це підходить краще (В.Підмогильний. Повість без назви, с. 288);

Виродження?Самозаперечення?...Чи це тільки криза минула, після якої ще буде в мистецтві і юність, і весна, і сонячна гармонія нових ліній, нових барв? (О.Гончар. Собор, с. 75).

Отже, сегменти з питальною інтонацією мають виразне суб'єктивно-модальне значення. Такі побудови мають структурно-функціональну подібність до називного уявлення. Сегменти-номінативи в таких конструкціях, як правило, виражаються одиничними іменниками або займенниками, рідше можуть поширюватись атрибутивними словесними формами. Номінатив-корелят, називаючи те ж поняття, що й сегмент, виражається займенником, рідше - лексичним повтором або словом з інших частин мови в різних формах, а також описово. Головна функція таких синтаксичних конструкцій - видільна, або актуалізацій, пов'язана з називанням і виділенням теми наступного повідомлення. Крім видільної, сегменти з питальною

інтонацією виконують інформаційно-пізнавальну і власне експресивну функції. Сегменти подібного типу виконують також функцію уявлення, передаючи її як авторський роздум. Питальну інтонацію мають еквіваленти називного уявлення: форми непрямих відмінків іменника, займенника, інфінітив. Подібні сегменти з суб'єктивно-модальним значенням тісно поєднані з лівим контекстом. Незалежна синтаксична позиція сегмента й особлива інтонація примушують читача сконцентрувати на ньому увагу, відчувати і зрозуміти позицію автора, його почуття.

ВИСНОВКИ

Починаючи з 60-х років ХХ ст. у науковій літературі з'явився термін «експресивний синтаксис». Головне призначення експресивних синтаксичних побудов виявляється не тільки в засобах передавання адресату тієї чи іншої інформації, але й у можливостях зосередити його увагу на ній, максимально акцентувати її. Серед експресивних синтаксичних побудов найбільш поширеними є сегментовані конструкції (СК), які складаються з двох частин – сегмента і базової частини, між якими встановлюються відношення теми і реми. До сегментованих побудов належать розчленовані конструкції із сегментом – іменником у називному відмінку, за якими в науковій літературі закріпився термін « називний уявлення» (НУ).

Проблема дослідження експресивного синтаксису й розвитку його конструкцій пов'язана з іменем французького лінгвіста Шарля Баллі, який на межі ХІХ і ХХ ст. звернув увагу на афективність як обов'язковий компонент будь-якого висловлення. Його ідеї знайшли поглиблення в працях В.Виноградова, О.Єфремова, С.Крючкова, В.Матезіуса, О.Пешковського, С.Смеречинського О.Шахматова, Л.Щерби; спеціальні дослідження названих структур містяться у працях В.Белошапкової, Н.Валгіної, Ю.Ванникова, А.Загнітка, О.Іванчикової, Л.Конюхової, А.Сковородникова, Н.Шведової та інших. Аналіз засобів смислової актуалізації: лексичного повтору, вставних і вставлених конструкцій, називного теми – називного уявлення – в працях Н.Валгіної, В.Грицина, З.Олійник, Л.Майорової, Л.Пришляк, О.Попова, Л.Пишної, І.Синиці та інших.

Експресивний синтаксис на сьогодні розглядають як мовну і мовленнєву категорію (М.Глазкова, С.Єрмоленко, О.Матвійчук, Н.Коноплєнко, Л.Томусяк, С.Харченко, Н.Ладиняк, З.Омаєва, І.Шипова, О.Алексєєва, Г.Хоменко, І.Завальнюк, А.Галас, Н.Гуйванюк та ін.). Досліджуються засоби експресивного синтаксису та їхнє функціонування разом із стилістичними прийомами на рівні речення та складного синтаксичного цілого. На рівні речення і тексту комплексний характер експресивності виявляється в доборі й

комбінуванні мовних засобів вираження емоційності, оцінності, інтенсивності й образності з метою посиленого впливу на тих, хто сприймає повідомлення.

Актуальність проблеми співвідношення експресивності, емотивності, оцінності, інтенсивності й образності в мові зумовлена відсутністю в лінгвістиці єдиного погляду на критерії відповідних понять, що ускладнює практичний аспект лінгвостилістичного аналізу тексту. Емотивність, оцінність (оцінка), інтенсивність, образність уживаються у вузькому та широкому значенні. У вузькому розумінні дослідники (І.В.Арнольд, Н.І.Бойко, Н. О.Лук'янова, В.М.Телія та ін.) розглядають відповідні компоненти в межах семантичної структури слова. Емотивність та оцінність найчастіше зараховують до складу конотації, яка може супроводжувати денотативно-сигніфікативне (предметно-логічне) значення слова (Н. Лук'янова, В.Телія, І.Арнольд, Е.Вольф, Н.Бойко, Т.Космеда, Є.Галкіна-Федорук, В.Шаховський, А.Мойсієнко, М.Голянич, Н.Дорогович, К.Жук та ін.).

Вивчення сегментованих компонентів сучасної української літературної мови, а саме конструкцій з називним уявленням сприяє глибокому й повному оволодінню синтаксисом на сучасному етапі його розвитку, розумінню мови як явища, яке знаходиться в стані змінення та розвитку, усвідомленню загальної тенденції до розчленування висловлювання, вмінню аналізувати нові синтаксичні явища, які останнім часом стали притаманні мові художніх творів та газетної публіцистики.

Називний уявлення і називний теми мають функціональні розрізнення. Першим властиве спеціальне художнє завдання, вони відзначаються підвищеною експресією, психологізмом; другі вживаються для того, щоб привернути увагу читача і для доступної подачі інформації. Тому, на нашу думку, для перших конструкцій найбільш адекватний термін «називний уявлення», а для других – «називний теми».

Поліфункціональність конструкцій з називним уявленням окреслюється функціями уявлення; акцентуації; пояснення, уточнення; впливу; переконання; вираження емоцій; виділення; філософського міркування, патетичного вигуку, підхоплення та ін.; функціями заголовка, зачину;

комунікативною, інформаційною, прагматичною, ідеологічною, риторичною, дидактичною, філософською, морально-етичною та ін. функціями. Конструкції з називним уявленням розрізняються за лексичним наповненням. У таких структурах виокремлюємо групи слів: 1) абстрактні іменники, які передають хвилювання, характер роздуму; 2) іменники, що називають власні назви (топоніми або імена відомих осіб) – вони не тільки називають предмет (особу), а й викликають у свідомості визначений образ; 3) конкретні іменники, у семантиці яких у функції називного уявлення відбуваються зміни: виділеним словом називається загальне поняття, а не конкретна особа.

У конструкціях з називним теми розчленовування висловлення мовцем робиться свідомо, навмисно, для більшого впливу на слухача, для полегшення його сприйняття. Крім цього, функція актуалізації називного теми виявляється в ініціалізації позиції головного інформаційного центру висловлення (або семантичного), який пов'язаний з його номінативним зачином. Оскільки мовець є творцем висловлювання, то у конструкціях з називним теми він вживає слово, яке викликає уявлення, образ, певні асоціації у його свідомості, а потім за допомогою мовно-виражальних засобів він намагається вплинути на свідомість співрозмовника. З цією метою членується висловлення на дві частини: сегмент-тема (інформаційний центр) і рема (базова частина).

Називний уявлення і називний теми у базовій частині містять своєрідні сигнали – співвідносні слова у вигляді особових займенників – 3-ї особи у формі будь-якого відмінка або вказівного займенника у будь-якому відмінку; це можуть бути також і співвіднесені з вказівними займенниками інші частини мови, і навіть словосполучення.

Виразне суб'єктивно-модальне значення мають сегменти, до складу яких входять вигуки, вказівні займенники, емоційно-оцінні частки, препозитивні сполучники **а, але**. Суб'єктивно-модальне значення можуть виражати загальні іменники із зменшувально-пестливими суфіксами **-еньк, -к, ечк**. Сегмент може набувати суб'єктивно-модальних відтінків шляхом повторення слів для підкреслення кількісної характеристики, ствердження надмірності того, що названо сегментом.

Сегменти з питальною інтонацією мають виразне суб'єктивно-модальне значення. Такі побудови мають структурно-функціональну подібність до називного уявлення. Сегменти-номінативи в таких конструкціях, як правило, виражаються одиничними іменниками або займенниками, рідше можуть поширюватись атрибутивними словоформами. Номінатив-корелят, називаючи те ж поняття, що й сегмент, виражається займенником, рідше - лексичним повтором або словом з інших частин мови в різних формах, а також описово. Головна функція таких синтаксичних конструкцій - видільна, або актуалізація, пов'язана з називанням і виділенням теми наступного повідомлення. Крім видільної, сегменти з питальною інтонацією виконують інформаційно-пізнавальну і власне експресивну функції. Сегменти подібного типу виконують також функцію уявлення, передаючи її як авторський роздум. Питальну інтонацію мають еквіваленти називного уявлення: форми непрямих відмінків іменника, займенника, інфінітив. Подібні сегменти з суб'єктивно-модальним значенням тісно поєднані з лівим контекстом. Незалежна синтаксична позиція сегмента й особлива інтонація примушують читача сконцентрувати на ньому увагу, відчуті і зрозуміти позицію автора, його почуття.

Актуалізація експресивного синтаксису у художніх, публіцистичних текстах, друкованих засобах масової інформації XX – поч. XXI ст. характеризується утворенням нових синтаксичних моделей, виявленням специфіки їхнього використання (репризи та антициповані сегментовані утворення, контаміновані конструкції: сегменти з питальною інтонацією, конструкції з суб'єктивно-модальним значенням, ланцюги номінативних речень; у своїй значній частині інфінітивні речення, інфінітив уявлення, риторичні питання; специфічні питальні речення, що перебивають монологічний виклад задля оживлення мовлення, імітації живого спілкування; спонукальні речення; риторичні оклики; вставні та вставлені одиниці; експресивно-стилістичне словорозташування (інверсія); лексичні повторення із синтаксичним поширенням; парцельовані конструкції; приєднувальні структури; сегментовані конструкції; неповні

речення, еліптичні структури, діалогічні побудови «питання-відповідь», «питання-ствердження» у монологічному мовленні, незакінчені речення, сполучникові складні речення; стилістичні фігури, повтори тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Синтаксис современного немецкого языка. - Л., 1973. - 366 с.
2. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка.- Л., 1975. - 276 с.
3. Азнаурова Э.С. Очерки по стилистике слова. - Ташкент: ФАН, 1973.-405 с.
4. Акимова Г.Н. Лексический повтор с точки зрения экспрессивного синтаксиса // Проблемы комплексного анализа языка и речи: Межвуз. сб. / ЛГУ им. А.А.Жданова. - Л.: ЛГУ, 1982. - С.112-117.
5. Акимова Г.Н. Наблюдения над сегментированными конструкциями в современном русском языке // Синтаксис и стилистика. - М., 1976. - С.237-247.
6. Акимова Г.Н. Новые явления в синтаксическом строе современного русского языка. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. - 130 с.
7. Акимова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка. - М.: Высш. шк., 1990. - 168 с.
8. Акимова Г.Н. Развитие конструкций экспрессивного синтаксиса в русском языке. - Вопросы языкознания.- 1981.- № 6. - С.109-120.
9. Аладына А.А. Лексический повтор с синтаксическим распространением в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Л.,1985. - 22 с.
- 10.Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. - М.: Высш. шк., 1984. - 210 с.
- 11.Амирова Ж.Г. Функциональная значимость сегментированных конструкций с именительным темы в цикле очерков «Киевские типы» А.И.Куприна // Лингвостилистический анализ текста. - Алма-Ата, 1982. - С. 46-56.
- 12.Андрианова Е.К. К вопросу о семантико-синтаксических связях сегментированных конструкций в тексте//Вопросы лингвистики текста. - Грозный.: Изд-во Ингушск. ун-та, 1978. - С. 3-12.
- 13.АндрияноваС.Н. Сегментированные конструкции в составе текста. - Дис. канд.филол.наук. - Санкт-Петербург, 1993. – 132 с.

14. Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола.- М.: Наука, 1967. - 251 с.
15. Ардентов Б.П. О стилистическом употреблении номинативных предложений // Русский язык в школе. – 1987. - №1. - С.29-39.
16. Арнольд И.В. Интерпретация художественного текста: типы выдвижения и проблема экспрессивности // Экспрессивные средства английского языка.- Л.: Изд-во ЛГПИ им. А.Г.Герцена, 1975.- С.11-20.
17. Артюшков И.В. О синтаксическом статусе номинативных конструкций с союзами А, НО // Переходность и синкретизм в языке и речи. - М., 1991. - С. 189-200.
18. Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике. - М.: Радуга, 1982.- Вып. XIII. - С. 5 - 40.
19. Арутюнова Н.Д. О синтаксических типах художественной прозы // Общее и романское языкознание. - М.: Наука, 1972. - С.189-199.
20. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. - М.: Наука, 1976. - 383с.
21. Астафьева И.И. Стилистическое использование синтаксических повторов // Учен. зап. // МГПИИЯ им. М.Тореза. - М., 1963.- Т. 28. - С.19-49.
22. Атабекова Г.А. Сегментированные конструкции в современном русском языке и их изучение в национальном педвузе : Автореф.дис.канд.фил. наук.- М., 1986. - 20 с.
23. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов.- М., 1966. - 606 с.
24. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии.-М., 1957. - 295 с.
25. Бабайцева В.В. Односоставные предложения в современном русском языке. - М.: Просвещение, 1968. - 160 с.
26. Бабайцева В.В. Переходные конструкции в синтаксисе: Конструкции, сочетающие свойства двусоставных и односоставных /безличных/ именных/ предложений. - Воронеж, 1967. - 391с.
27. Бабайцева В.В. Русский язык: Синтаксис и пунктуация. - М., 1979. - 269 с.
28. Бабайцева В.В. Явления переходности в грамматическом строе русского языка и методика их изучения. - Явления переходности в грамматическом

- строе современного русского языка: Межвузовский сборник науч. трудов. - М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. - 132с.
29. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. - Свердловск: Изд-во Урал.ун-та, 1989. - 182с.
30. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. - М., 1955. - 416 с.
31. Балли Ш. Французская стилистика. - М.: Просвещение, 1951. - 394 с.
32. Баталова Т.М. Соотношение предикативных и релятивных отрезков текста: Автореф. дис. ...канд.филол.наук. - М., 1977. - 24 с.
33. Бедняков А.С. Явления переходности грамматических категорий // Русский язык в школе. - 1941. - №3. - С. 28-32.
34. Береговская Э.М. Экспрессивный синтаксис: Учеб. пособие к спецкурсу.- Смоленск: Изд-во СГПИ, 1984. - 92 с.
35. Бертагаев Т.А. О сегментации или о членении предложения // Члены предложения в языках различных типов: / «Мещаниновские чтения»./- Л.: Наука, 1972. - С.87-97.
36. Бехман С.Х. Структурно-семантические группы конкретных / нарицательных / существительных и формальные критерии их выделения: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Ростов - на - Дону, 1981. - 20 с.
37. Биренбаум Я.Г. Эмоциональность и экспрессивность в пространстве водности // Выражение экспрессии в языке и речи. - Новосибирск, 1976.- Вып.107.-С.3-10.
38. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. - Л., 1977. - 204 с.
39. Болотов Я.И. Грамматическая категория и контекст. - Л.: Наука, 1971. - 115 с.
40. Бондаренко А.В. Грамматическая категория и контекст. - Л., 1971. - 115 с.
41. Бондарко А.В. О некоторых аспектах функционального анализа грамматических явлений // Функциональный анализ грамматических категорий. - Сборник науч. трудов ЛГПИ им. А.И.Герцена. - Л., 1973. - С. 5-31.

- 42.Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. - Л.: Наука, 1978.-175 с.
- 43.Будагов Р.А. Вступительная статья в кн.: Ш.Балли. Общая лингвистика и вопросы французского языка. - М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1965. - С.18-19.
- 44.Буженик Ф.К. Типы номинативных предложений в современном русском языке. Лекция по спецкурсу «Типы простого предложения» / Ред. доц. С.Г.Ильенко. - Л., 1958. - 33 с.
- 45.Булаховский Л.А. Русский литературный язык I пол. XIX века: Фонетика. Морфология. Ударение. Синтаксис. 2-е изд., испр. М.: Учпедгиз, 1954. - 468 с.
- 46.Валгина Н.С. Некоторые функции изолированного именительного падежа // Русский язык в школе. - 1971.- №1.- С. 88-94.
- 47.Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка: Учеб. для вузов. 2-е изд. - М.: Высш. шк.,1978. - 439 с.
- 48.Вакуров В.Н. Экспрессивность фразеологических единиц // Вопросы стилистики. - М., 1983. - С.58-71.
- 49.Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю. - М., 1937.
- 50.Ванников Ю.В. Синтаксические особенности русской речи /Явление парцелляции/. - М., 1969. - 130 с.
- 51.Ванников Ю.В. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. - М.: Рус. яз., 1979. - 295 с.
- 52.Ванников Ю.В. Явление парцелляции в современном русском языке: Автореф. дис. ...канд.филол.наук. - М., 1965. – 23 с.
- 53.Васильева А.Н. Опыт систематизации разговорного синтаксиса // Вопросы стилистики. - Саратов, 1972. - Вып.5. - С. 3-17.
- 54.Васильев Л.М. Значение как предмет современной лингвистической семантики. Исследования по семантике. - Межвуз. научный сборник. - Уфа, 1983. - С.11-20.
- 55.Васильев Л.М. К вопросу об экспрессивности и экспрессивных средствах (на материале славянских языков) // Славянский филологический сборник. - Уфа, 1962. - Вып.9.- №3. - С.107-118.

56. Ващенко В.С. Стилiстика речення в українській мові: навчальний посiбник з стилістичного синтаксису. – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т, 1968. – 158 с.
57. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания, 1955. -№1. - С.60 - 87.
58. Виноградов В.В. О категории модальности и о модальных словах в русском языке // М., Л., 1950. - С. 38-79.
59. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове. - М. - Л., 1947. - 783 с.
60. Виноградов В.В. Стил ь «Пикової дами» // О языке художественной прозы. - М.: Наука, 1980. - С.176 - 239.
61. Виноградов В.В. Стил ь Пушкина. - М., 1941. - 620 с.
62. Виноградов В.В. Стил истика. Теория поэтической речи. Поэтика. - М., 1963. - С.7.
63. Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку. - М., 1959. - 492 с.
64. Вихованец ь І.Р., Городенська К.Г., Гриценко А.П. Граматика української мови. - К., 1982. - 207 с.
65. Вихованец ь І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. - К.: Наук.думка, 1983. - 218 с.
66. Войтицкая И.Н. Именительный представления и его функции в составе текста // Вопросы грамматики и лексики современного русского языка. - М., 1975. - С.37-52.
67. Вольф Е.М. Грамматика и семантика местоимений: на материале романских языков. - М.: Наука, 1974. - 224 с.
68. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. - М.: Наука, 1985. - 228 с.
69. Вязовик Т.П. Конструкции с местоимением, включающим частицу «вот» в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1981. - 19 с.
70. Гак В.Г. К вопросу о местоименной репризе в романских языках // Исследования в области латинского и романского языкознания. - Кишинев, 1961. - С.42-56; 98-122.

71. Гак В.Г. К проблеме синтаксической семантики /семантическая интерпретация «глубинных» и «поверхностных» структур // Ивариантные синтаксические значения и структура предложения. - М.: Наука, 1969. - С. 77-85.
72. Гак В.Г. О семантической организации повествовательного текста // Сборник науч. тр. - М., 1976. - Вып. 103. - С. 5-14.
73. Гак В.Г. Расчлененные предложения в современном французском языке // Тр. воен. ин-та ин. яз., 1954. - Вып. 5. - С. 42-56.
74. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке // Сборник статей по языкознанию. - М., 1958. - С.103-124.
75. Галкина-Федорук Е.М. Суждение и предложение. - М., 1956. - 73 с.
76. Гальперин И.Р. К проблеме зависимости предложения от контекста // Вопросы языкознания. - 1977. - № 1. - С. 48-55.
77. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. - М., 1958. - 460 с.
78. Гальперин И.Р. О понятии «текст» // Вопросы языкознания. - 1974. - № 6. - С. 68-77.
79. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. - М., 1981. - 139 с.
80. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. - К., 1985. - 360 с.
81. Гастилене Н.А. Экспрессивные средства выражения отрицания в современном немецком языке: Дис. ... канд. филол. наук. - М., 1972. - 181 с.
82. Гастилене Н.А. Экспрессивность как одна из языковых функций // Сборник научных трудов. - М., 1972. - Вып. 65. - С. 159-167.
83. Геллер Э.С. Экспрессивные синтаксические средства научного стиля /Методические разработки/. - Махачкала, 1978. - 11 с.
84. Германович А.И. Междометия русского языка: Пособие для учителя. - К., 1966. - 171 с.
85. Голуб В.Я. Высокая лексика в современном русском языке: Автореф. Дис. канд. филол. наук. - Воронеж, 1977. - 18 с.
86. Гончарова Е.А. Несобственно-прямая речь в современной немецкой художественной прозе: Автореф. дис. ... канд. филол. наук.-Л., 1969. - 20 с.

87. Горбунов А.П. О сущности экспрессивности и формах ее реализации // Вопросы стилистики. - М.: Изд-во МГУ, 1966. - С. 224-234.
88. Горский Д.П. Вопросы абстракции и образование понятий. - М., 1961. - 351 с.
89. Горяний В.Д. Синтаксис односкладних речень. - К., 1984. - 128 с.
90. Грамматика русского языка: В 2-х т. Изд. испр. / Редкол. В.В.Виноградов и др. М.: Изд-во АН СССР, 1960. - Т.1. Фонетика и морфология. - 791 с., Т. 2. Синтаксис. Часть 1. - 702 с. Часть 2. - 440 с.
91. Грамматика современного русского литературного языка / Отв. ред. Н.Ю.Шведова/. - М.: Наука, 1970. - 767 с.
92. Гухман Н.М. Понятие системы в синхронии и диахронии // Вопросы языкознания. - 1962. - № 4. - С.25-36.
93. Дегтерева Т.А. Выразительная сила слова // Язык и стиль. - М., 1965. - С.56-95.
94. Дегтярев А.И. Формирование категории вещественности. - Вопросы языкознания, 1971. - № 6. - С. 54-62.
95. Дем'яненко О.Ф. Мова і мовлення. - К.: КДУ, 1966. - 67с.
96. Денисов И.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания.- М., 1980.- 253 с.
97. Долгов Ю.С. Грамматическое значение субстантивных словосочетаний с именами существительными: Автореф. ...дис. ...канд. филол. наук. - М., 1971. - 20 с.
98. Долинин К.А. Стилистика французского языка: Учебное пособие для студентов. - Л.: Просвещение, 1978. - 344 с.
99. Дудик П.С. Видільні речення в сучасній українській літературній мові // Українська мова і література в школі. - 1955. - № 6. - С. 10 – 15.
100. Дудик П.С. Еліптичні речення в українській мові // Українська мова і література в школі. - 1958. - №2. – С. 3 – 7.
101. Дудик П.С. Обірвані, або незакінчені, речення // Українська мова і література в школі. - 1955. - № 4. – С. 11 – 14.

102. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. - К.: Наук. думка, 1973. - 224 с.
103. Дудик П.С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки) - К.: Наук.думка, 1975. - С.214-219.
104. Дымарский М.Я. Сложное синтаксическое целое в функциональном аспекте: Автореф. дис... канд.филол. наук. - Л., 1989. - 18 с.
105. Ефимов А.И. Стилистика русского языка.-М.: Просвещение, 1969.-262 с.
106. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. - К.,1982. - 210 с.
107. Иванчикова Е.А. Лексический повтор как экспрессивный прием лексического распространения // Мысли о современном русском языке. - М.: Просвещение, 1969. - С.126-139.
108. Иванчикова Е.А. О развитии синтаксиса русского языка в советскую эпоху // Развитие синтаксиса современного русского языка. - М.: Наука, 1966. - С.3-22.
109. Иванчикова Е.А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции // Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. - М., 1968. - С. 277-301.
110. Иванчикова Е.А. Синтаксис художественной прозы Достоевского. - М.,1979. - 287 с.
111. Иванчикова Е.А. Синтаксические приметы разговорной речи в современной публицистике. - Русский язык в национальной школе, 1965. - № 4. - С.14-15.
112. Ильенко С.Г. Синтаксические единицы в тексте: Учебное пособие к спецкурсу /Ленингр. гос. пед. ин-т. А.И.Герцена. - Л.: ЛГПИ, 1989. - 81 с.
113. Ильенко С.Г. Функционирование предложения в тексте // Функционирование синтаксических категорий в тексте. - Л.:ЛГПИ, 1981. - С.6-12.

114. Инфантова Г.Г. Грамматические признаки несобственно-прямой речи в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Л., 1962. - 20 с.
115. Жаворонкова Т.А. Сегментированные конструкции с препозитивным местоимением в художественном тексте. - Дис. ... канд. филол. наук. - Санкт-Петербург, 1992. - 157 с.
116. Жоголева М.П. Номинативные предложения в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Куйбышев, 1954. - 173 с.
117. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. - М.: Высш. шк., 1979. - 312 с.
118. Змиевская Н.А. Лингвостилистические особенности повтора и его роль в организации текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1978. - 24 с.
119. Золотова Г.А. О перспективах синтаксических исследований // АН СССР. - Серия яз. и лит., 1986. - Т.45. - №6. - С.57.
120. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. - М., 1973. - 351 с.
121. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. - К., 1985. - 26 с.
122. Киселева Л.А. Вопросы теории речевого воздействия. - Л., 1978. - 160 с.
123. Киселева Л.А. Употребление эмоционально-оценочных местоимений. - Русск. яз. в школе, 1968. - №4. - С.66-69.
124. Ковтунова И.И. Стилистические варианты расположения в языке художественной прозы // Русский язык в национальной школе. - 1969. - №4. - 35-41.
125. Ковтунова И.И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения: Учеб. пособие для пед. ин-тов. - М., 1976. - 239 с.
126. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом // Синтаксис текста. - М.: Наука, 1979. - С.19-67.
127. Кожина М.Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики. - Пермь: Пермск. книжн. изд-во, 1966. - 212 с.

128. Кожина М.Н. К основам функциональной стилистики. - Пермь, Пермск. книжн, изд-во, 1968. - 251 с.
129. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. - М.: Просвещение, 1977. - 223 с.
130. Комарова Н.А. Отвлеченная лексика, выражающая понятия внутреннего мира, в прозе М.Ю.Лермонтова: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. - М., 1963. - 18 с.
131. Коновалова Т.Р. Сегментация как стилистический прием // Учен. зап. /Волгоград. пед. ин-т. - Волгоград, 1971. - Вып.42. Вопросы синтаксиса свободных и устойчивых словосочетаний и региональной лексики русского языка. - С.42-52.
132. Коновалова Т.Р. Сегментированные конструкции в газетно-публицистическом стиле // Вопросы стилистики. - Саратов, 1972. - Вып.4. - С.129-137.
133. Коновалова Т.Р. Об одном приеме экспрессивного синтаксиса (синтаксическая природа сегментации) // Вопросы стилистики. - Саратов, 1974. - Вып. 7. - С. 3-19.
134. Коновалова Т.Р. О структурно-типологическом описании сегментированных конструкций // Изв. / Воронежск. пед. ин-т, 1976. - Т.172: Русский синтаксис. - С. 23-37.
135. Кононенко В.І. Нові тенденції у розвитку синтаксису // Українська мова і література в школі, 1972. - №1. - С.20-22.
136. Кравченко М.А. Явище парцеляції у мові // Мовознавство, 1980. - №1. - С. 36-29.
137. Кроть Д.Т. Приєднувальні конструкції у мовленні // Культура слова, 1983. - Вип. 24.
138. Кузнецова Л.К. Функционирование сложноподчиненного предложения в тексте: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Л., 1987. - 18 с.
139. Кузнецов Я.Г. Учение Ш.Балли о соотношении и роли интеллектуального и аффективного факторов в языке // Сб.науч. тр. /Моск. гос.пед. ин-т иностр. яз. - Вып. 94. - М., 1976. - С.321-329.

140. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. - К., 1965. - 287 с.
141. Курилович Е. Очерки по лингвистике. - М., 1962. - 456 с.
142. Курилович Е. Проблема классификации падежей // Очерки по лингвистике. - М., 1982. - С.175-205.
143. Курс сучасної української літературної мови / за ред. акад. Л.А.Булаховського: В 2 т. - К., 1951. - 405 с.
144. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Ч.2. - К.: Вид-во Київ. Ун-ту, 1964. - 159 с.
145. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке: Учеб. пособие для пед. ин-тов. 2- изд., испр. - М.: Высш.шк., 1986. - 176 с.
146. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения. - М.: Высш. шк., 1974. - 159 с.
147. Леонтьев А.А. Общественные функции языка и его функциональные элементы // Язык и общество. - М.: Наука, 1968. - С.99-110.
148. Леонтьев А.А. Признаки цельности и связности текста // Сб. науч. тр. МГУ. - М., 1976. - Вып. 103. - С.60-71.
149. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. - М., 1969. - С.32-42.
150. Лингвистика текста: Материалы научной конференции.-М., 1974.- 230 с.
151. Лингвистика текста: Сб. науч. тр. - М., 1976. - Вып. 103. - 291 с.
152. Лингвистический энциклопедический словарь. - М., 1958. - 169 с.
153. Лисовская Е.Е. Высказывания со значением темы в русском языке и их функционирование в речи: Дис. ... канд. филол. наук. - Минск, 1985.-210 с.
154. Лосева Л.М. Как строится текст: Пособие для учителей. - М., 1980.-96 с.
155. Лотман Ю. Структура художественного текста. - М.: Искусство, 1970. - 384 с.
156. Лукьянова Н.А. О термине экспрессив и о функциях экспрессивов русского языка // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. - Новосибирск, 1980. - Вып. 9. - С.3-22.

157. Лукьянова Н.А. Экспрессивная лексика разговорного употребления: Пробл. семантики. - Новосибирск: Наука, 1986. - 227 с.
158. Лукьянова Н.А. О семантике и типах экспрессивных лексических единиц: Семантические классы экспрессивов русского языка // Экспрессивность лексики и фразеологии. - Новосибирск: НГиз, 1983. - С.12-41.
159. Ляпидевская Н.С. О некоторых структурах экспрессивного синтаксиса в публицистическом тексте // Русск. яз. для студентов-иностран. - М., 1979. - С.183-139.
160. Малахова Л.Е. Синтаксические средства экспрессии в творчестве и контексте С.А.Есенина: Автореф. дис....канд. филол. наук.- Алма-Ата, 1974. - 30 с.
161. Майорова Л.Е. Именительный падеж представления и именительный падеж темы // Русский язык в школе, 1984. - №3. - С. 83-85.
162. Майорова Л.Е. Именительный представления и именительный темы как явления экспрессивного синтаксиса: Автореф. дис..канд.филол.наук. - Л., 1984. - 22 с.
163. Майорова Л.Е. Синтаксический статус конструкций с именительным темы и именительным представления // Вестник ЛГУ. - 1984. - Вып. 4. - № 20. - С. 74-77.
164. Майтинская К.Е. Местоимения в языках разных систем. -М., 1969.-308 с.
165. Малинович Ю.М. Экспрессия и смысл предложения: Пробл. эмоционально-экспрессивного синтаксиса. - Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1989. - 215 с.
166. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. - М., 1960. - 436 с.
167. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. - М.: Высш. шк., 1975. - 326с.
168. Матезиус В. Язык и стиль//Пражский лингвистический кружок. - М.: Прогресс, 1967. - С. 444-523.
169. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания. - М., 1974. - 202 с.

170. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. - К., 1966. - 324 с.
171. Милованова Н.Я. Повтор и его функции в стиле научной прозы // Проблемы функционирования языка в его разновидностях. - Пермь: ПГУ, 1981. - С. 17-23.
172. Милованова Н.Я. Экспрессивность в стиле научной прозы: Дис. ...канд.филол. наук. - Пермь, 1982. - 192 с.
173. Мороз В.Я. Експресивні засоби мови у мемуарній публіцистиці Романа Іваничука // Журналістика. Лінгвістика. Дидактика : збірник наукових праць : Всеукраїнська науково – практична конференція. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2010. – 366 с. ; с.160 – 163.
174. Мороз В.Я. Методика викладання синтаксичних засобів експресивного дискурсу // Наукова скарбниця освіти Донеччини: науково-методичний журнал. – Донецьк, 2012. – № 1(10). – С. 113 –117.
175. Мороз В.Я. Мовні контрасти у поезії Марії Дубини // Дослідження з лексикології і граматики української мови: Збірник наукових праць. - Дніпропетровськ: Пороги, 2007. – Вип.5. – С.73 – 76.
176. Мороз В.Я. Парцеляція у творах Олесея Гончара // Феномен Олесея Гончара в духовному просторі українства: зб. наук. статей. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. – 348 с.; с. 208 – 215.
177. Мороз В.Я. Проблема парцеляції в сучасній лінгвістиці // Дослідження з лексикології і граматики української мови: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – Вип. 4. – С.133 – 138 с.
178. Мороз В.Я. Проблеми українського експресивного дискурсу // Філологічні студії: науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : збірник наук. праць (за заг. ред. Ж.В. Колоїз. – Кривий Ріг. : КДПУ, 2011. – Вип. 6. – 754 с.; С.363 – 369.
179. Мороз В.Я. Публіцистика Т.Г.Шевченка: її вплив на формування патріотичного виховання курсантсько-студентської молоді // Патріотичне виховання курсантсько-студентської молоді в Україні: стан, проблеми та перспективи на майбутнє : матеріали науково-практичного семінару (м.

- Дніпропетровськ, 12 грудня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 202 с.; с. 64 – 66.
180. Мороз В.Я. Публицистический потенциал Евангелия от Матфея // В мире научных исследований: материалы IV Международной научно-практической конференции (Краснодар, 20 декабря 2013 г.) / отв. Ред.. Т.А. Петрова. – Краснодар, 2013. – 173 с.; с. 116 – 121.
181. Мороз В.Я. Симетрична й асиметрична модель історичної комунікації: експресивні засоби її вираження // Держава та регіони: науково – виробничий журнал. – Серія «Гуманітарні науки». – № 2-3. – Запоріжжя : Класичний приватний університет. – 2013. – 140 с. ; 81– 87 с.
182. Мороз В.Я. Структурні особливості парцельованих конструкцій у поезіях Ірини Жиленко // Бористен, 2008. – № 1. – С.24 – 27 (у співавторстві).
183. Мороз В.Я. Стилiстичні фігури в поезіях М.Зерова і М.Рильського // В скарбницю знань я стежку прокладу. – Дніпропетровськ, 2008. – С.16–19.
184. Мороз В.Я. Функції тропів у газетному заголовку // Регіональні ЗМІ України : історія, стан, перспективи розвитку : матеріали I Міжнар. наук. конф. : у 3 – х т. – Т. II. /відп. ред. В.М.Галич; Держ. закл. “Луган. нац. ун - т імені Тараса Шевченка“. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 223 с. ; с. 48 – 65.
185. Мороз В.Я. Сегменти з суб’єктивно-модальним значенням як різновид називного уявлення // Дослідження з мовознавства. – Т. 2 / наук. ред. проф. В.О.Горпинич: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1996. – 135 с. ; с. 71 – 74.
186. Мороз В.Я. Явище парцеляції у творах Ірини Жиленко // Бористен, 2008. – № 3. – С.28 – 29 (у співавторстві).
187. Морозова Е.Л. Суб’єктивно-оценочная модальность как семантическая категория художественного текста // Структура предложения и текст - М.,1982. - С.48-59.

188. Мухаметова Г.Г. Вопросительные предложения в поэтической речи: Автореф. дис....канд.филол.наук. - Л.,1980. - 17с.
189. Мясищева Н.Н. Разговорный синтаксис как источник языкового обновления современной художественной прозы и место в нем парцелляции. - Дис. канд. ... филол. наук. - Санкт-Петербург, 1993. - 23 с.
190. Надибаидзе О.Ш. Называющая словоформа как компонент строения текста: Автореф.дис. ...канд.филол. наук. - М., 1983. - 24 с.
191. Никитина А.Х. Синтаксические конструкции с антиципацией как экспрессивное средство современного русского литературного языка. - Дис. ...канд. филол. наук. - Красноярск, 1990. - 157 с.
192. Николаева Г.М. Актуальное членение - категория грамматики текста // Вопросы языкознания. - 1972. - № 2. - С.48-55.
193. Николаева Т.М. Функции частиц в высказывании: На материале славянских языков. - М.: Наука, 1985. - 169 с.
194. Николаева Т.М. Фразовая интонация славянских языков. - М.: Наука, 1977. - 278 с.
195. Осипов Ю.М. Об уточнении понятия «эмоциональность» как лингвистического термина // Проблемы синтаксиса английского языка, 1970. - № 422. - С. 116-127.
196. Откупщикова М.И. Местоимения современного русского языка в структурно-семантическом аспекте. - Л.: Изд-во ЛГУ,1984. - С.87.
197. Откупщикова М.И. Роль местоимений в сокращении структуры связного текста // Информационные вопросы семиотики, лингвистики и автоматического перевода. - М., 1971. - Вып.2. - С.68-77.
198. Откупщикова М.И. Синтаксис связного текста: Учебное пособие. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. - 103 с.
199. Падучева Е.В. Значение и синтаксические функции слова «это» // Проблемы структурной лингвистики. - М.: Наука,1980. - С.76-91.
200. Панфилов В.З. Философские проблемы языкознания. - М., 1974. - 287 с.
201. Пахуткин П.И. Речевая образность в научном изложении // Сб.науч. тр. МГПИИЯ им. М.Тореза. - 1972. - Вып. 65. - С. 117- 131.

202. Петрашевская Ж.Е. Парцеллированная конструкция как экспрессивный стилистический вариант простого непарцеллированного предложения // Сб. трудов МГПИ. - М.,1978. - С.50-61.
203. Петренко Г.Ф. Экспрессивность высказывания // Синтаксис предложения и текста: Сборник науч. трудов. - Пятигорск: Пятигорский гос. пед. институт иностранных языков, 1989. - С.116-119.
204. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. - М.: Учпедгиз, 1956. - 511 с.
205. Пиотровский Р.Г. Очерки по стилистике французского языка. - Л.,1960. - 363 с.
206. Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису // Українська мова і література в школі, 1981. - №1. - С.68-71.
207. Попов А.С. Изменение в употреблении номинативных предложений // Развитие синтаксиса современного русского языка. - М.: Наука, 1966. - С. 74-94.
208. Попов А.С. Именительный темы и другие сегментированные конструкции в современном русском языке // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. - М.: Наука,1964. - С.256-274.
209. Попов А.С. Сегментация высказывания // Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. - М., 1968. - С.302-321.
210. Попов А.С. Синтаксическая структура современных газетных заглавий и ее развитие // Развитие синтаксиса современного русского языка. - М., 1966. - С.95-126.
211. Развитие грамматики и лексики современного русского языка. - М., 1964. - 364 с.
212. Разинкина Н.М. Стилистика английской научной речи. -М., 1972.-168 с.
213. Распопов И.П. Номинативное предложение, именительный темы и номинативный заголовок // Материалы по русско-словянскому языкознанию. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1972. - С.145-151.
214. Пражский лингвистический кружок. - М.: Прогресс, 1967. - 559 с.

215. Разинкина Н.М. Элементы эмоционально-субъективной оценки в стиле английской научной прозы. - АКД. - М., 1965. - 273 с.
216. Распопов И.П. О вопросительных частицах в современном русском языке // Тр. Благовещенского ин-та. - Благовещенск, 1955.-Т.6.-С.28-35, 41.
217. Развитие синтаксиса современного русского языка. - М.: Наука, 1966. - 221 с.
218. Распопов И.И. Строение простого предложения в современном русском языке. - М.: Просвещение, 1970. - 191 с.
219. Реферовская Е.А. Структура сегментированного предложения // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках.- Л., 1979. - С. 88-100.
220. Ризель Э.Г. Полярные стилевые черты и их языковое воплощение // Иностранные языки в школе. - 1961. - №3. - С. 96-103.
221. Рогова К.А. Синтаксические особенности публицистической речи. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1975. - 152 с.
222. Рогова К.А. Синтаксические средства в стилистике // Вестник ЛГУ, 1978. - № 2. - Вып.1 - С.70-79.
223. Рогожникова Р.П. О соотносительных конструкциях простого и сложного предложения, построенных по принципу сегментации // Мысли о современном русском языке. - М., 1969. - С. 118-125.
224. Романовская Н.В. О глагольной экспрессии в газетном стиле // Сб. науч. тр., 1973. - Вып. 73. - С. 224-236.
225. Рословец Я.И. Номинативные эмоционально-оценочные предложения в русском языке // Русский язык в школе. - 1973. - № 1. - С.72-79.
226. Руднев А.Г. Синтаксис современного русского языка: Учеб. пособие для вузов. - М.: Высш.шк., 1986. - 320 с.
227. Руднев А.Г. Синтаксис современного русского языка.-М., 1968.- С.44-45.
228. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. - К., 1971. - 305 с.
229. Русская грамматика: В 2-х т. / Редкол.: Н.Ю.Шведова и др. - М.: Наука, 1980. - Т.1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. - 783 с., Т.2. Синтаксис. - 709 с.

230. Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. Социол.-лингвист. исследование. Под ред. М.В.Панова. - М.: Наука, 1968. - 387 с.
231. Русский язык: Грамматическое учение о слове. - М. - Л., 1947. - 783 с.
232. Рычкова И.Я. Textoобразующие способности простого парцелированного предложения // Предложение в текстовом аспекте. - Вологда, 1985. - С. 61-65.
233. Сафронова Т.Н. Система коррелятов и их функциональная характеристика в составе сегментированных конструкций // Вестник ЛГУ. Сер.: История, язык, литература. - 1974. - Вып. 4. - С. 128-134.
234. Светлышев Д.С. Состав и функция эмоционально-экспрессивных частиц в современном русском литературном языке: Автореф. дис. ...канд.филол. наук. - М., 1955. - 23 с.
235. Селиверстова О.Н. Местоимения в языке и речи.-М.: Наука, 1988.-151 с.
236. Синтаксис сучасної української літературної мови. - К., 1992. - 383 с.
237. Синтаксис словосполучення і простого речення. - К., 1975. - 212 с.
238. Сиротинина О.Б. Конструкции с плеонастическим местоимением в разговорной речи // Синтаксис и норма. - М.: Наука, 1974. - С. 204-220.
239. Сковородников А.П. К вопросу о стилевой прикрепленности явления парцелляции в современном русском литературном языке // Вопросы стилистики. - Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1980. - Вып. 15. - С. 3-16.
240. Сковородников А.П. О классификации парцелированных предложений в современном русском литературном языке. - Филологические науки, 1978. - № 2. - С. 58-67.
241. Сковородников А.П. О критерии эллиптичности в русском синтаксисе // Вопросы языкознания. - 1973. - № 3. - С.114-120.
242. Сковородников А.П. О соотношении понятий «парцелляция» и «присоединение» // Вопросы языкознания. - 1978. - № 1. - С. 118-129.
243. Сковородников А.П. Позиционно-лексический повтор как стилистическое явление // Филологические науки. - 1984. - № 5. - С.71-76.

244. Сковородников А.П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка. - Томск, 1981. - 235 с.
245. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. - Саратов, 1985. - 210 с.
246. Слинько І.І., Н.В.Гуйванюк, М.Ф.Кобиліяньска. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. - К.: Вища шк., 1994. - 670 с.
247. Современный русский язык. Синтаксис: Учеб.пособие для гос. ун-тов. Под ред. проф. Е.М.Галкиной-Федорук. - М., 1957. - 515 с.
248. Солганик Г.Я. К проблеме модальности текста // Русский язык. Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст. - М.,1984. - С.173-186.
249. Солганик Г.Я. К проблеме типологии речи // Вопросы языкознания. - 1981. - № 1. - С.73.
250. Солганик Г.Я. Об одном типе связи между самостоятельными предложениями // Русский язык в школе. - 1965. - № 4.- С.60-64.
251. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика. Сложное синтаксическое целое: Учеб. пособие для вузов. - М.: Высш. шк., 1991. - 182 с.
252. Сосинская И.С. Сегментированные построения со значением темы и текст: Дис. ... канд. филол.наук. - М.,1983. - 191 с.
253. Стельмашук А. Функционирование вопросительных предложений в научно-популярном стиле: Автореф: дис канд. филол. наук. - Л., 1987.-15с.
254. Старовойт Ю.Л. Абзацная парцелляция предложений в системе экспрессивного синтаксиса. - Дис. ... канд. филол. наук. - К.,1993. - 23 с.
255. Стегер Л.В. Средства выражения экспрессивности в научно-популярном тексте / на материале немецкого языка: Дис. ... канд. филол. наук. - М., 1990. - 179 с.
256. Степанова Т.П. Семантика именительного представления и знаки препинания при нем // Русский язык в школе. - 1981. - № 5. - С.56-60.
257. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис // За загальною редакцією академіка І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 322 с.
258. Сушинська І.М. Структурно – функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. філол. наук.: спеціальність 10.02.01 – українська мова. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
259. Тарланов З.К. К вопросу о сегментированных конструкциях в русском языке // Учен. зап. ЛГПИ им. А.И.Герцена. - Петрозаводск, 1969. - Т. 366: Гуманитарные науки. - С. 94-100.
260. Тези наукової конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження І.К.Микитенка. - Кіровоград, 1987. - 164 с.
261. Текстовые реализации и текстообразующие функции синтаксических единиц: Межвуз. сб.науч. тр. / Под ред. С.Г.Ильенко. - Л.: ЛГПИ,1988. - 138 с.
262. Текстовый аспект в изучении синтаксических единиц: Межвуз. сб. науч. тр. / Л., 1990. - 164 с.
263. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. - М., 1986. - 142 с.
264. Телия В.Н. О глагольной экспрессии в газетном стиле // Сб. науч. тр. - 1973. - Вып. 73. - С. 224-236.
265. Телия В.Н. Семантика связанных значений слов и их сочетаемости // Аспекты семантических исследований. - М.: Наука, 1980. - С.250-319.
266. Уханов Г.П. Типы предложений разговорной речи, соотносительные со сложными синтаксическими единствами / предложения с препозитивной придаточной частью // Развитие синтаксиса современного русского языка. - М.: Наука, 1966. - С.23-52.
267. Українська мова. Синтаксис простого речення. - К.: Вища шк.,1985. - 126 с.
268. Українське усне літературне мовлення. - К.: Наук. думка, 1967. - 308 с.
269. Усне побутове літературне мовлення. - К.: Наук. думка, 1970. - 201 с.
270. Уфимцева А.П. Типы словесных знаков. - М.: Наука, 1974. - 205 с.
271. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации // Вопросы языкознания. - 1978. - № 1. - С.57-63.
272. Фонякова О.И. Стилистическая роль повтора в автобиографических повестях М.Горького//Вопросы стилистики.-Саратов,1973.-Вып. 6.С.56-69.

273. Формановская Н.И. Стилистика сложного предложения.-М.,1978. - С.24.
274. Харченко Н.П. Из истории изучения сегментированных конструкций / Спорные вопросы в теории сегментации // Синтаксические связи в русском языке : Межвуз. тем. сб. - Владивосток, 1981. - С.160-171.
275. Харченко Н.П. Об «именительном предствления» // Учен. зап. Дальневосточного университета, 1968. - Т.ХІ. - С. 60-68.
276. Харченко Н.П. Разграничение оценочности, образности, экспрессивности и эмоциональности в семантике слова // Русский язык в школе. - 1976. - № 3. - С. 66-71.
277. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії. - К.: Вища шк., 1984. - 167 с.
278. Чабаненко В.А. Стилистика експресивних засобів української мови : монографія. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.
279. Чабаненко В.А. Засоби експресивного волевиявлення в укр. мові // Мовознавство, 1983. - № 3.
280. Чайковский Р.В. Общая лингвостилистическая категория экспрессивности и экспрессивность синтаксиса // Учен. зап. МГПИИЯ: Вопросы романо-германской филологии. - Т.64. - 1971. - С.188-197.
281. Чумаков Г.М. Синтаксис конструкций с чужой речью. - К.,1975. - 220 с.
282. Шабалина В.Ф. Роль частиц в выражении модальных значений в русском языке. - Учен.зап. Полоцкого пед. ин-та. - Вып.1. - Минск, 1958. - С. 181-192.
283. Шаламанова Г.С. Актуализация коммуникативных и экспрессивных средств синтаксиса современной газеты / на материале присоединительных конструкций/: Автореф. дис. ... канд.филол. наук. - М., 1976. - 24 с.
284. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. - Л.: Учпедгиз, 1941. - 620 с.
285. Шаховский В.И. Проблемы разграничения экспрессивности и эмоциональности как семантической категории лингвостилистики // Проблемы семантологии и лингвистики. - Рязань, 1975. - Вып. 2. - С. 3-25.
286. Шведова Н.Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе: Словосочетание. - М., 1966. - 156 с.

287. Шведова Н.Ю. Междометия как грамматически значимый элемент предложения в русской разговорной речи // Вопросы языкознания. - 1957. - № 1. - С. 85-96.
288. Шведова Н.Ю. О некоторых активных процессах в современном русском синтаксисе / Наблюдения над языком газеты // Вопросы языкознания. - 1964. - № 2 -С. 3-18.
289. Шведова Н.Ю. Один из возможных путей построения функциональной грамматики русского языка // Проблемы функциональной грамматики. - М., 1985. - С. 30-37.
290. Шведова Н.Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи.- М, 1960. - 377 с.
291. Швец А.В. Разговорные конструкции в языке газет. - Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1971. - 95 с.
292. Швец А.В. Публицистический стиль современного русского языка. - К.: Вища школа, 1979. - 127 с.
293. Шейгал Е.И. О соотношении категорий интенсивности и экспрессивности // Экспрессивность на разных уровнях языка. - Новосибирск, 1984. - С. 60-65.
294. Шигаревская Н.А. Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи // Ленинград. гос. ун-т. - Л., 1970. - 216 с.
295. Шильникова Л.Ф. Категория представления в структуре текста // Вопросы русского и общего языкознания. Науч. тр. Ташкентского ун-та. - Ташкент, 1973. - Вып. 449. - С.168-181.
296. Шильникова Л.Ф. О соотношении сегментирующего и актуального членения в составе текста // Вопросы русского и общего языкознания. Сб. науч. тр. - Ташкент, 1976. - № 519. - С.43-62.
297. Шильникова Л.Ф. Принципы организации сегментированных текстов в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1976. - 23 с.
298. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. - М., 1973. - 280 с.

299. Шмелев Д.Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. - М.: Наука, 1977. - 168 с.
300. Шмелев Д.Н. Слово и образ. - М.: Наука, 1964. - 120 с.
301. Шубина Н.Л. Инициальная позиция предложения тождества со связкой «есть» как текстообразующий фактор в абзаце // Функционирование синтаксических категорий в тексте. - Л., 1981 - С. 40-45.
302. Шульгина В.И. Структурно-семантические типы эллиптических конструкций русской разговорной речи.-Дис.канд.филол. наук.-К.1990–22с
303. Юдин А.А. К вопросу об односоставных предложениях: Уч. зап. Кемеровского пединститута. - Вып.1. - 1956. - 303 с.
304. Юрасова В.В. Сегментированные конструкции и их функции в произведениях А.П.Гайдара // Творчество А.П.Гайдара: Респуб. сб. - Горький, 1974. - Вып. 4. - С. 133-137.
305. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм «за» и «против». - М.: Прогресс, 1975. - С. 193-230.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

- Антоненко-Давидович Б.Д. Твори: У 2-х т. - К.: Дніпро, 1991. - Т.1: Оповідання; Повесть; Літературний репортаж. – 747 с.
- Антоненко-Давидович Б.Д. Твори: У 2-х т. - К.: Дніпро, 1991. - Т.2: Роман.Сибірські новели.Повісті; Оповідання. - 624 с.
- Багрянний І. Сад Гетсиманський: Роман. - К.: Дніпро, 1992. - 528 с.
- Багрянний І. Тигролови: Роман та оповідання. - К.: Молодь, 1992. - 264 с.
- Бузько Д.І. Чайка. Голяндія: Роман. - К.: Дніпро, 1991. - 394 с.
- Вороний М.К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика. - К., 1996. - 704 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. - Т.1: Фронтіві поезії; Пропорнощі: Трилогія; Новели. - К.: Дніпро, 1987. – 550 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.2: Таврія: Роман; Перекоп: Роман. - К.: Дніпро, 1987. - 717 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.3: Земля гуде: Повесть; Партизанська іскра: Кіноповість; Микита Братусь: Повесть; Щоб світився вогник: Повесть; Оповідання з циклу "Південь". - К.: Дніпро, 1987. - 559 с.

- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.4: Людина і зброя: Роман; Циклон: Роман. - К.: Дніпро, 1987. - 589 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.5: Тронка: Роман у новелах; Бригантина: Повість. - К.: Дніпро, 1988. - 487 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.6: Берег любові: Роман; Оповідання; Статті. - К.: Дніпро, 1988. - 703 с.
- Гончар О.Т. Твори: В 7-и т. Т.7: Собор: Роман; Твоя зоря: Роман. - К.: Дніпро, 1988. - 656 с.
- Довженко О.П. Кіноповісті. Оповідання. - К.: Наук. думка, 1986. - 800 с.
- Довженко О.П. Україна в огні. Кіноповість, щоденник. - К., 1990. - 416 с.
- Загребельний П.А. Диво: Роман. - К.: Дніпро, 1971. - 671 с.
- Загребельний П.А. З погляду вічності: Роман. - К., 1970. - 203 с.
- Загребельний П.А. Переходимо до любові: Роман. - К.: Дніпро, 1971. - 231 с.
- Загребельний П.А. Первоміст: Роман. - К., 1982. - 295 с.
- Загребельний П.А. Роксолана: Роман. - К., 1980. - 574 с.
- Загребельний П.А. Я, Богдан (Сповідь у славі): Роман. - К., 1983. - 511 с.
- Загребельний П.А. Я, Богдан. Сповідь у славі: роман/ Павло Архипович Загребельний. - К.: Дніпро, 1984. - 285 с.
- Збанацький Ю.О. Твори: В 4-х т. Т.1: Малиновий дзвін. - К., 1984. - 359 с.
- Збанацький Ю.О. Твори: В 4-х т. Т.2: Єдина: Повість; Хвилі: Роман. - К.: Дніпро, 1984. - 552 с.
- Збанацький Ю.О. Твори: В 4-х т. Т.3: Переджнив'я: Роман. - К., 1984. - 445 с.
- Збанацький Ю.О. Твори: В 4-х т. Т.4: Сеспель: Роман; Поліські билиці. - К.: Дніпро, 1985. - 543 с.
- Зеров М.К. Твори: В 2 т. - К.: Дніпро, 1990. - Т.1: Поезії. Переклади. - 843 с.
- Косинка Г.М. Гармонія: Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку. - К.: Дніпро, 1988. - 605 с.
- Костенко Л.В. Вибране. - К.: Дніпро, 1989. - 559 с.
- Ле І. Роман міжгір'я. - К.: Наук. думка, 1986. - 672 с.
- Лепкий Б.С. Твори: В 2 т. - К.: Дніпро, 1991. - Т.1. Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. - 862 с.

- Малик В.К. Черлені щити: Роман. - К., 1990. - 368 с.
- Олександр Олесь. Твори: В 2 т. - К.: Дніпро, 1990. - Т.1: Поетичні твори. Лірика. Поза збірниками. З неопублікованого. Сатира. - 959 с. - Т.2: Драматичні твори. Проза. Переклади. - 683 с.
- Підмогильний В.П. Оповідання. Повість. Романи. - К., 1991. - 800 с.
- Самчук У.О. Волинь: роман у трьох частинах. Т.1. - К.: Дніпро, 1993. - 574 с.
- Самчук У.О. Волинь: роман у трьох частинах. Т.2. - К.: Дніпро, 1993. - 334 с.
- Сенченко І.Ю. Оповідання. Повісті. Спогади. - К., 1990. - 664 с.
- Скляренко С.Д. Твори: В 4-х т. Т.1: Карпати: Роман, кн.1 - К., 1990. - 408 с.
- Скляренко С.Д. Твори: В 4-х т. Т.2: Карпати: Роман, кн.2 - К., 1990. - 381 с.
- Скляренко С.Д. Твори: В 4-х т. - К., 1990. Т.3: Святослав: Роман. - 616 с.
- Скляренко С.Д. Твори: В 4-х т. Т.4: Володимир: Роман. - К., 1990. - 508 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.1: Хліб і сіль: Роман. - К., 1982. - 656 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.2: Кров людська - не водиця: Роман; Велика рідня: Роман-хроніка. Частина перша. - К.: Дніпро, 1982. - 592 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.3: Велика рідня: Роман-хроніка. - К. 1983. - 672 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.4: Правда і кривда: Роман; Гуси-лебеді летять...: Повість; Щедрий вечір: Повість. - К., 1983. - 712 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.5: Дума про тебе: Роман. - К., 1983. - 383 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.6: Чотири броди: Роман. - К., 1983. - 606 с.
- Стельмах М.П. Твори в 7-и т. Т.7: Поезії. - К.: Дніпро, 1984. - 647 с.
- Тулуб З.П. Твори: В 3 т. - К., 1991. - Т.: Людолови: Роман, кн. 1 - 553 с.
- Тулуб З.П. Людолови: Роман. - Т.2 - К.: Дніпро, 1988. - 571 с.
- Федорів Р.М. Твори: В 3 т. - К., 1990. - Т.1: Отчий світильник: Роман. - 519 с.
- Федорів Р.М. Твори: В 3 т. - Т.2: Жбан вина; Знак кіммерійця; Турецький міст; Синій журавель на погарищі; Таїна лісова: Повісті. - К.: Дніпро, 1990. - 557 с.
- Федорів Р.М. Твори: В 3 т. - К.: Дніпро, 1990. - Т.3: Кам'яне поле; Ворожба людська. Романи. - 668 с.
- Чендей І.М. Скрип колиски: Роман - Ужгород: Карпати, 1987. - 412 с.

Валентина МОРОЗ

**ЕКСПРЕСИВНИЙ ДИСКУРС:
СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ**

Монографія

Підписано до друку 15.12.2017.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 3,62. Обл.-видавн. арк. 3,37.
Наклад 50 прим. Зам. № 8185.
Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>

Мороз Валентина Яківна

У 1997 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Називний уявлення як функціональна і граматична категорія в сучасній українській літературній мові». У 2003 році присвоєно вчене звання доцента кафедри української мови. Авторка понад 120 наукових і методичних праць з української мови, культури української мови, історії українського мовознавства, серед яких Методичні вказівки з курсу «Сучасна українська літературна мова: Просте речення». – Дніпропетровськ, 1998. – 24 с.; «Українська мова» – навчальний посібник для слухачів підготовчих відділень. – Дніпропетровськ, 2002. – Ч. 1. – 222 с.; Василь Семенович Ващенко: до 100 – річчя від дня народження. Богом дароване рідне слово. – Дніпропетровськ, 2005. – 56с. (у співавторстві); «Українська мова в тестах, вправах і завданнях»: підручник для старшокласників, абітурієнтів, студентів нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів / С.Є.Ігнат'єва, В.Я.Мороз; Міністерство освіти і науки України, Нац. гірничий університет. – Дн. : НГУ, 2015. – 184 с. та ін.

З 2009 р. по 2012 рр. – докторант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) зі спеціальності – теорія й історія соціальних комунікацій. Коло наукових інтересів – історія журналістики, проблеми історичної й релігійної комунікацій. Брала активну участь у наукових конференціях з актуальних проблем журналістики (Львів, Запоріжжя, Одеса, Київ, Переяслав – Хмельницький (Україна); Челябінськ, Казань, Краснодар, Красноярськ (Росія); Тирасполь (Придністров'я); Будапешт (Угорщина); Відень (Австрія) та ін. Оpubліковано 100 наукових статей з історії журналістики, теорії й історії соціальних комунікацій. Надруковано у видавництві LAP LAMBERT Academic Publishing (Німеччина) монографію «Аксиологические модели в историческом дискурсе», 2016. – 92 с. Нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (2005 рік).